-ROMANUL UNUI CALUGĂR.-

HENRI MURGER

ROMANUL UNUI CĂLUGĂR

— ROMAN DE MORAVURI —

TRADUCERE DE

LUCIA I. SUBOTICI

BUCUREŞTI
1920.

TIPOGRAFIA C. NICULESCU
CALEA MOSILOR No. 83

HENRI MURGER

Vestitul autor al **Vieţei de boem,** *(Scènes dela Vie de Bohème), s'a născut în 1822 la Paris, fiu al unui croitor-portar.*

De tânăr se simţi atras către vraja literaturii, către artă şi visare. Ajungând secretar al contelui Tolstoi, începu în mediul acesta nou să scrie versuri şi articole literare.

După scurtă vreme plecând din serviciul contelui Tolstoi, îşi găsi adăpostul într'o mansardă, unde duce vreme de câţiva ani o viaţă de mizerie şi dilentantism literar, în tovărăşia câtorva prieteni.

In anul 1848, deci în vârstă de 26 ani, el scrie şi publică în **„Corsarul"** *(o revistă după vremuri) faimoasele'i* **Scene din viaţa de Boem,** *pe cari trăindu-le în mansarda lui săracă, în tovărăşia prietenilor săi, sunt cu atât mai reale şi mai puternic studiate, cu cât sunt trăite de acela ce le-a scris!*

Aceste „scene" îi consacră faima, şi'i deschid calea spre Olimpul... visării încoronate, dar sărăcăcios şi amar răsplătită.

Dela „Corsarul", Murger trece ca colaborator al ziarelor **„Evenimentul"** *şi* **„Zece Decembrie"** *precum şi la* **„Revue de deux Mondes".** *(Revista celor 2 lumi).*

In anul 1855, el se retrase la Marlotte, obosit de muncă, de lipsuri, de încordări, de cheltuială de energii nervoase, după ce a scris: **„Ţara latină"** *(1851)* **„Scene din viaţa de boem", Scene din viaţa**

de tânăr *(1851)* Scene dela țară *(1854)* și Băutorii de apă *(1855)*.

La Marlotte el scrie și publică în 1856 Ultima întâlnire [1]) *și lasă ca lucrări postume următoarele lucrări publicate după moartea lui:* Romanul unui călugăr *(1868)*, Praznicul *(1873)*, Dona Sirena *(1874)*, Vicleniile unei ingenue *(1894)*.

Critica franceză spune despre Murger: „Talentul lui constă
servații și lirism, în spiritul original, foarte viou și sensibil".

Dacă în „Viața de Boem" *(așa cum s'a publicat în traducerea românească „Scenele vieții de boem)" cititorul a întâlnit vioiciune, sensibilitate, duioșie, ironie, biciuire fină, — în* „Romanul unui călugăr" *găsește procesul unei lumi putrede, ticăloșite, plină de fățărnicie și viclenii interesate și egoiste. Tabloul e impresionant și mișcător. Antitezele sunt elocvent de calde și puternice, prielnice unei categorii, neprielnice alteia. Calitățile din* „Viața de boem" *abundă în paginile acestui roman* real, *brutal de adevărat și cinstit!*

* * *

Ca poet Murger a scris Balade și fantezii" *(1854)* Nopți de iarnă *(1864)*. *Ca dramaturg, a dramatizat* Viața de Boem, *care a avut un succes enorm atât în dramă cât și în operă. Dramatizarea a făcut'o cu Barrière, în 1849. A mai scris lucrări dramatice, fără mare răsunet însă.* Viața de Boem, *e totuși și azi „en vogue",*
i-a scris o admirabilă partitură de operă, cunoscută iubitorilor de artă muzicală sub numele de Bohema.

Murger, ca artist mare și desinteresat ce a fost, a murit sărac în vârsta de 39 ani, în ospiciul din Dubois!...

L. S.

---

1) In românește afară de *Viața de Boem* și prezenta traducere, mai există în manuscrisele *Bibliotecei scriitorilor ilustri* „Ultima întâlnire" roman, tradus de G. B. Rareș.

JURNALUL

După o îndelungă zi de mers, mă aşezai la marginea drumului, pe un colnic, la umbra unui măslin.

Soarele dispăruse de pe cer; clopotele dângăneau tânguitor ruga de seară, în umezeala amurgului.

Marea îmi trimetea, pe deasupra oraşului şi dealurilor, adierile ei sărate şi proaspete, în cari vibrau zgomotele îndepărtate ale lumei căreia îi spusesem un veşnic rămas bun: dar nu voiam să mă gândesc la aceste zgomote, de cât ca să fug de ele.

Sfidam desmierdările firei, ispita vieţii. Îmi concentrai toate privirile asupra micei văi unde mă înmormântasem, şi devorai cu flacăra dolui meu cel din urmă azil al meu!

Rămas bun minciunii aurite, închipuiri ale iadului, bucurii zădarnice! Sufletul meu nemuritor nu e făcut nici de cum pentru voi: smerită retragere! deschide'ţi sfintele singurătăţi acestui călător zdrobit ce caută odihna ostenelilor sale, speranţa reînvierii sale!

Nu fii mâhnită, mamă, de hotărârea ce am luat'o. Cer dragostei voastre această despărţire trebuitoare tămăduirei copilului vostru bolnav, mă alăptez pentru viaţa cerească. Dacă trebuie să trăesc departe, de d-ta în timpul acestei scurte vieţi pământeşti inima mea nu te-a părăsit, nici de cum; din potrivă, mult mai apropiat de d-ta ca să împrospătez înfrigurarea şi obârşia singurului simţământ care e pe lume: iubirea părintească.

Îţi cer iertare de lacrimile ce te vor fi costat această culpeşă uitare.

Când m'am simţit despoiat de toate credinţele mele, trădat de toate iluziile, m'am simţit foarte nenorocit amintindu'mi numai atunci în prăpădulmeu, că îng ijirea d-tale îmi adăpostise anii mei tineri; şi Dumnezeu n'a îngăduit să săvârşesc această ultimă ticăloşie, ca să nu pricinuesc de cât răni inimei dumitale, fără răgaz deschisă speranţei întoarcerei mele.

Nu plânge dar pentru mine, mamă; bucură-te că mi'a fost îngăduit să poposesc aci.

Nici când n'aş fi crezut că această smerită viaţă mănăstirească, poate să aibă atât de largi orizonturi şi bucurii atât de depline!

Nu căutam de cât odihnă şi uitare; şi găsii fericirea ce voiam s'o găsesc... Las în lături această copilărească presupunere, mândria josnică, iubirea zădarnică, prietenia înşelătoare, găsesc măreţia în simplicitate, strălucirea în umbră, în căminul milei şi credinţei!

. . . . . .

Mănăstirea noastră e aşezată în fundul unei văi, la jumătate milă de oraşelul R..., unde în fie care săptămână, după regulile ordinului, unul din căiugări, cere pomeni, care sunt singurile izvoare ale mănăstirei.

Clădirea e mare; încăpea în ea o sută de călugări, acum nu mai are de cât douăzeci şi trei. Cu totul în stăpânirea uimirilor noiei mele stări, mă gândeam la datoriile ce mi le impuneam, şi n'am putut intra în legături cu călugării; sunt încă străin pentru

mine; sunt pentru ei copilul rătăcit, iertat şi iubit, pentru ei, fiindcă a suferit ! O frăţie! aici eşti singura care nu ai un nume.

Ieri, Părintele stareţ m'a chemat în celula lui.

Inima îmi bătea cu putere; tremuram de o uşoară teamă. Stareţul e un om de o statură mijlocie, cu o frunte serioasă, ochii adânci, cu o privire ce ţâşneşte scânteietoare. Spovedania fu lungă, migăloasă; nu mă aşteptam la un aşa interogator; îmi scormoli viaţa toată, inima mi se strânse, îmi secătuii amintirile

Stareţul mă ascultă tăcut, răbdător! Când sfârşii, el mă întrebă dacă nu am vr'o părere de rău, sau o dorinţă vinovată; apoi, după ce'mi dădu deslegare de păcate, îmi dete drumul. E poate bine, că lucrurile se petrec astfel şi se obişnueşte sufletul unui neofit ca să se înalţe dela sine.

Străbătând grădina, ca să mă înapoiez acasă, voii să mă apropii de cei doi călugări ce sfătuiau, stând pe zidul cel mic al lui *Campo-Santo*. Ei se îndepărtară repede în coridor. Acest încident m'a întristat, mi s'a părut că cucernicii fug de mine, totuşi, îi văd foarte uniţi între ei... Mi-am făcut o atât de mare părere despre întrevederea cu Stareţul. Aşteptam dela el mângâierea şi tăria; mă ascultă, dar nu mi-a spus nimic.

Tot aşa observ că monahii se depărtează de fraţii de puţin timp în mănăstire, şi cu toate acestea făcui în această dimineaţă o mică preumblare. Sunt prea singur. Nu îndepărtarea le-o însuflu, ci o duioasă milă. Călugării se tem că, îmbâcsit de amintirile lumei ce de abia o părăsii, inima mea să nu aibă şovăiri pe cari ei nu vor să le turbure. Singurătatea nu'i căinţa.

. . . . . .

Vine iarna; cad frunzele; Crăciunul este serbarea în care sper! Altă dată aşteptam altele la apropierea acestui anotimp! Monahii sunt foarte ocupaţi. O mulţime de locuitori dela ţară şi fermieri de prin împrejurimi se zoresc la spovedanie.

Înainte de a face eu singur drumul pentru cerşit,

am întovărăşit la oraş în această dimineaţă, pe unul din monahi. Nu puteam şti ce etate avea acest călugăr. Era un om gras, bondoc, în floarea vârstei, plin de sănătate şi linişte.

Ochii lui străluceau uneori, ca un felinar magic, şi câte o dată se învăluiau în extaz, ca o candelă din altar, învăluită în opal. Nu se ştia nici odată, când bombănea printre dinţi, dacă e un axiom, ori un cântec ce arăta cucernica sa veselie.

Împotriva atenţiei mele, el nu'mi adresă nici o întrebare pe drum, şi convorbirea noastră s'a desfăşurat numai asupra lucrurilor obişnuite. Nu ne opriram la porţile caselor, ca să primim pomenile într'un sac mare de pânză, unde se aruncau halandala a limentele şi bani.

Când străbăturăm o bucăţică de loc o voce strigă:

— Padre Guglielmo! [1])

Ne-am reîntors, şi zărirăm, la balconul unei case cu o înfăţişare destul de frumoasă, o tânără care ne făcea semne să intrăm.

In acelaş timp auzirăm că se deschide uşa.

— Poţi să intri, îmi spuse părintele Guglielmo, văzând că mă pregăteam să aştept pe loc. Mă silii să nu par uimit; casa avea un aer cuviincios şi tânăra de asemenea era tare plăcută; drept e că înfăţişarea casei avea un ce de bună, stare ce făgăduia celui ce ar fi cerut milă.

Ne aşezarăm. Tânăra ne oferi vin. Se părea că aşa era obiceiul; în timp se goliam ultimul pahar, tânara vorbi încetişor, cu părintele. Nu voiam să ascult, dar când ajunge cineva să fie călugăr, îşi desăvârşeşte simţurile pentru cea mai mare glorie a lui Dumnezeu [2]; ce mai răspuns de dat necredincioşilor!

Auzii deci că e vorba de căsătorie, de formalităţi de anumite hârtii trebuitoare; numele de Andrei îmi veni de mai multe ori în auz. Părintele era răsturnat

---

1) Părinte Guglielmo Wilhelm.
2) Ad majorem dei gloriam.

pe scaun şi tânăra se rîzima de spatele scaunului vorbind cu el.

— Răbdare, bambina, zise părintele Guglielmo sculându-se şi apucând prieteneşte de bărbie pe vorbitoarea lui; răbdare! toate au să se sfârşească curând. In aşteptare, fii hotărâtă... şi cuminte totodată! adaugă el cu un hohot de râs.

Acest râs mă jigni. Cumințenia nu se recomandă ca un pahar de băutură.

Ne retraserăm. Inapoindu-mă la mănăstire, mă gândiam la această tânără. Ii spusei călugărului: Nu'i aşa că se pregăteşte o căsătorie? şi e vre'o zăbavă cu hârtiile. Tinerii n'au răbdare. E greu de povăţuit doi îndrăgostiţi să amâne nunta.

Părintele Guglielmo se opri scurt, prinse a râde cu un râs sgomotos şi groaznic, care'i schimbă tot felul său de a fi, pe când continua vesel, reluând'şi drumul:

—. Aştia au timp să aştepte până s'or însura!

Se vor însura de Paşti sau la Troiţă, în luna când nu se însoară nimeni.

Tonul hain, batjocoritor, al părintelui Guglielmo, pe care l'aş fi găsit cinic, dacă n'aş fi fost în situaţia mea de neofit, mă uimea din ce în ce mai mult.

— Cum, ii spusei n'aţi spus adineauri acestei domnişoare: Răbdare, totul se va sfârşi?

— Fără îndoială, i-am spus asta.

— Ei bine? sfârşitul? e căsătoria.

— Căsătoria nu e un sfârşit, tinere ci e un început.

Şi părintele Guglielmo îşi continuă râsul lui hain.

Mă uitai atunci la el cu atenţie cu coada ochiului, mergând mereu, ca şi cum l'aş fi văzut pentru prima dată, şi'l văzui mai bine. Era aceeaşi făptura, rotundă, dolofană, cu ochii lui mici, vicleni şi cu nedescrisa lui fericire, dar astăzi aveau un nu ştiu ce de scânteeri cinice, şi prin zâmbetul acela rece, crezui că fâlfâie un paloş de oţel.

N'am putut dormi, cu toate îndelungile rugăciuni

căutate în adâncul inimii mele ori citite în cărți, toată noaptea, auzeam pe părintele Guglielmo rânjind și zicând tinerei femei pe când o lua de bărbie: Fii cuminte **bambina**! [1]) Cuminte! această recomandație făcută unei logodnice cinstite, și cu ce cuvinte! în gura unui călugăr!

Zâmbetul fetei, ascultându-l, era tot pe atât misterios pe cât de brutal era râsul părintelui Guglielmo.

Izolarea mea devenea mai completă pe fiecare zi: călugării continuau să se îndepărteze de mine, starețul însuși pare-mi-se că împărtășia și el antipatia ce-o insuflam tuturora.

1) Copilă, în italienește.

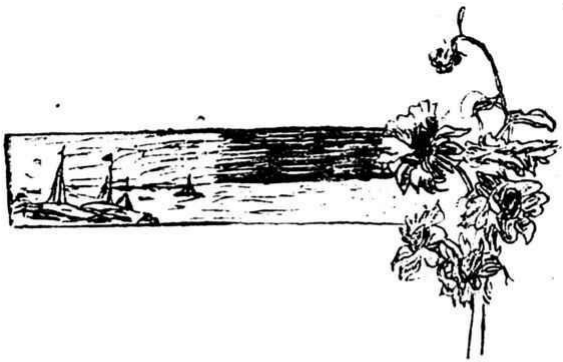

II

Astăzi am făcut singur drumul la cerşit.

Cum treceam pe o stradă ce se megieşeşte cu judecătoria, nişte sgomotoase isbucniri de glasuri şi de râsete mă făcură să ridic capul.

Această veselă gălăgie se revărsa prin ferestrele unei case mari, neagră, cu un singur cat, cu un balcon ce tăia faţada.

Îi deplâng pe acei ce râd prea tare; am râs mult în tinereţea mea. Mă întrebai cari erau uitările vieţei acelora ce credeau că veţuiesc petrecând. Uşa da spre un mare peristil tăcut, şi zării în fund, aproape de scară, o statuie de ipsos ţinând un sfeşnic aprins, la licărirea căruia zării cuvântul: **Academie**, zugrăvit pe zid, sub o mână cu degetul arătător întins. Era o casă de joc, de desfrâu, de nebunie; făcui o cruce şi'mi continuai drumul. La câţiva paşi fui izbit cu putere de un tânăr care ieşea cu repeziciune din tripou. Izbitura fu atât de puternică, în cât a trebuit să mă sprijin de zid.

Totuşi tânărul,—fie că turburarea lui îl împiedică să mai vadă, fie din curată nepăsare,—nu se întoarse ci se repezi pe uliţa pustie, vădind o mare turburare.

Venindu'mi repede în fire după acest mic incident, după ce m'am ciocnit de un jucător isoflisit, îmi văzui de drum, şi nici nu mă gândiam la casa neagră, nici la lovitură, nici la tânărul caruia i-o datoram, când deodată mă găsii în faţa casei unde ne

opriserăm eu şi părintele Guglielmo, cu prilejul ultimei noastre călătorii.

Cineva sună clopotul şi intrai. Tânărul găsind—nici vorbă — că nu urcam destul de iute, după placul lui, începu să urce scările mai multe de odată, aşa că fu înaintea mea pe gang.

Auzii deschizându-se o uşă şi recunoscui vocea *domnişoarei*. Pe când intram şi eu la râu'mi, tânăra fată mă pofti cu politeţă să stau, în timp ce ea se duse să caute proviziile ce mi le destinase.

Putui atunci să cercetez după placul meu pe tânărul care se preumbla prin cameră.

Părea să aibă 22 până la 23 de ani aproximativ. Părul său blond vădia obârşia lui germanică. Ochii lui albaştri erau rătăcitori, neliniştiţi, dar ce dulceaţă adâncă aveau în ei pentru acela ce voia să'şi adâncească în ei privirea simpatică în ceasurile de odihnă şi de linişte! Inalt, statură distinsă, cu o eleganţă simplă, care era, nu o silinţă sau o mândrie deşartă, ci o manifestaţie logică a conştiinţei sale, plăcea prin nevinovăţia lui vizibilă; te înspăimânta prin turburarea ce o trăda întreaga lui făptură.

— Vă prezint pe logodnicul meu, îmi spuse domnişoara reintrând. Vezi, părinte în ce turburare l'a arun cat reaua voinţă a preasfântului...

— Spune mai bine a făţărniciei lui, întrerupse tânărul cu pornire.

— Scuzaţi, părinte, reluă fata cu un zâmbet ce nu era lipsit de o oare care frică: e mânios.

După aceia se adresă tânărului:

— Linişteşte-te, scumpul meu Andrei, îi spuse ea cu o voce melodioasă, linişteşte-te! Răbdare!

Andrei nu răspunse; scutură capul şi'şi continuă plimbarea cu paşi şi mai mari prin odăie.

— Eleno! strigă o voce behăitoare dintr'o cameră vecină.

Tânăra fată ieşi.

Ar fi trebuit să mă retrag, fiindcă primisem ceea ce venisem să cer. Cu toate acestea, rămăsei supunându-mă unui simţământ instinctiv. Obişnuinţa mea

de bărbat, şi experienţa patimilor ce'l frămînta, deschideau în această clipă în sufletul meu un întins cămp de observaţii.

Dar înainte de a fi încercat să'mi propun problema destinului acestor doi tineri frumoşi, fui isbit de această convingere bătătoare la ochi, că pe cînd turburarea tînărului era adevărată, dragostea tinerei fete era prefăcătorie.

Dacă ar fi trebuit să precizez, să explic motivele hotărâtoare ale acestei concluzii, aş fi putut fi poate încurcat. Dar vin dintr'o lume unde sinceritatea se impune şi nu se judecă. Şi apoi aduc de afară o credinţă de neclintit magnetismului primelor impresii.

Câteva minute după aceea aveam dovada, pătrunderii mele. Domnişoara intră şi spuse lui Andrei, ca mama sa doreşte să'i vorbească. Tânărul părăsi camera, şi rămăsei singur cu Elena. Cu ce privire îl urmă ea!...

— *Povero*! murmură ea, îmi face rău...

Tresării: aceste cuvinte erau spuse cu o milă amestecată cu amărăciune şi mânie. Mi-am adus aminte de ciudatele vorbe ale părintelui Guglielmo cu privire la această căsătorie; socoteam drept o mare greşeală că se lăsa în inima unuia dintre cei doi iubiţi, care era sincer, o speranţă ce nu se putea îndeplini, şi totuşi, mă simţii foarte încurcat începând convorbirea asupra acestui punct delicat. De îndată ce voii să'i vorbesc fetei, bălbâiii, mă pierdui în banalităţi sentenţioase despre primejdia simpatiilor rău studiate, despre tinereţea neprevăzătoare, despre dragoste; nerod ce eram că mă osteneam atât!

Elena era tot aşa de grăbită să mă scoată din încurcătura ce-ar fi putut'o face, întrebându-i conştiinţa. Ea îmi spuse, apropiindu-se de mine şi încrucişând frumoasele ei braţe pe piept:

— Lucrul ăsta nu poate dăinui mult timp aşa, părinte, băiatul ăsta e de o seriozitate ce mă înspăimântă.

— De ce, fata mea?

Elena râse pe tăcute, şi încreţindu'şi sprinceneile, zise:

— Credeţi că n'am inimă?

— N'am zis asta, fata mea!"

— Atunci trebuie să înţelegi! O! e îngrozitor! Sărmanul Andrei, merită să fie fericit.

— Va fi, dacă vrei, răspunsei eu.

Elena paru înmărmurită de observaţiile mele, apoi văzui ochii ei mărindu-se, ca şi cum ar fi recunoscut încremenirea ce mi-o făcuse printr'o distăinuire către un neştiutor, luat pe nedrept ca complice.

Spaima cu care vorbia, se zugrăvi în paiiditatea ei; fu ispitită să'mi dea o lămurire: buzele ei tremurară o clipă şi încremenirâ nemişcate într'un zâmbet de mândrie şi dispreţ.

Era rândul meu să fiu îngrozit: ce se petrecea aşa dar în casa asta? Elena, părintele Guglielmo, Andrei, staretul, se contopiau în capul meu.

Elena e naltă, oacheşă, de o frumuseţe curat italienească, cu fascinaţia ce atrage, cu voluptatea ce îmbată, cu hotărîrea ce'ţi impune. Toate ardorile tinereţei isbucnesc în ochii ei negri, plini de trufie; şi gura ei face mişcări aprinse de ochii ei. Chipul ei de o tăietură curat clasică, dar de un colorit aşa zis modern, e masca unei statui antice aşezată pe o carne veţuindă a unei femei înfrigurate: vocea când duioasă, când răsunătoare şi înfrigurată, trebue să parcurgă admirabil toată gama expresiunei omeneşti, dela cântecelul de dragoste pân'la notele răsunătoare ale furtunei.

Elena nu putea să mă împiedice să nu aud cuvintele ce nu trebuiau de loc spuse în faţa mea; dar era cu neputinţă să le mai retragă, încercă să le micşoreze efectul; când se întoarse Andrei ca să schimbe situaţia şi să micşoreze stânjenirea generală. Părea mai liniştit, spuse cu o voce înceată câte-va cuvinte drăgostoase Elenei; mă sculai şi ieşii lute cu desagii mei; nu voiam să fiu mai mult faţă la această pângărire a dragostei; auzii că Andrei scoboară după mine; merserăm câteva clipe alăturea pe stradă;

apoi îl văzui intrând într'o casă cu o înfăţişare frumoasă, pe uşa căreia citii aceste cuvinte în litere mari, galbene, pe un fond negru: *Mosès Egler*, bancher.

Mă înapoiai încet la mânăstire. Părintele Guglielmo mă aştepta, nici vorbă, cu nerăbdare; îmi deschise şi'mi spuse numai decât:

— Am uitat, să te înştiinţez când ai plecat, că regula opreşte pe fraţii cerşetori să intre prin case, călugărul trebuie chiemat, trebuie să aştepte poménile la uşă.

— Aşa am şi tăcut totuşi...

— N'ai intrat la cineva?

— Nu ştiam regula şi singur mi'ai dat pilda!

— La Elena, nu'i aşa?

— Tocmai aşa.

— Rău ai făcut, reluă părintele cu un ton foarte acru; un simplu motiv de bună cuviinţă, deşi nu cunoşti regula, trebuia să te împiedice să mai intri în acea casă.

— Buna cuviinţă! repetai eu cu uimire, nu era decât pentru mine oare?

Părintele Guglielmo îmi aruncă o privire sălbatecă şi dispăru. Se duse să mă denunţe.

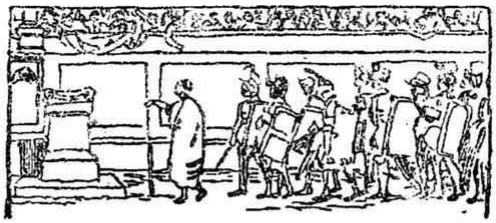

III

Ies dela stareţ.

Mi-a imputat cu asprime răspunsul dat părintelui Guglielmo, şi când îndrăznii să răspund că cuvintele neplăcute ale părintelui au pricinuit acest răspuns, el a îngălbenit, s'a sculat încercând să mă stăpânească cu toată înălţimea lui, deşi eram de statura lui.

— Nu e nici de cum vorba aci de reguli de purtare lumească, strigă el, ci de supunerea ierarhică; era destulă lipsă de respect faţă de noul d-tale caracter, numai prin prezenţa dumitale în casa Elenei, fără să mai dai prilej de scandal prin nesupunere.

Ghicind că voiam să deschid gura, ca să întreb de ce era această domnişoară Elenă atât de primejdioasă pentru mine numai, el răspunse cu vioiciune:

— Încă mai eşti cu un picior în lume, trebuie să'l scoţi cu tărie de acolo şi să nu te gândeşti decât la datoriile situaţiei d-tale.

Vei cere iertare părintelui Guglielmo.

— Nu voiu face de loc acest lucru, i-am răspuns eu.

— Ia seama!

— La ce anume? Eu aştept.

— N'am să-i fac eu scuze părintelui Guglielmo.

Nu-mi ascunsei îndrăzneala vorbelor mele, dar nu e de mult de când sunt călugăr. Mândria mea omenească era jignită și se răzvrătea

Mă așteptam la o explozie de afurisenie.

Chipul stareţul din potrivă se destinse. Era mulţumit că simte o conștiință liberă și mândră sub haina călugărească, ori spera că revenit la supunere completă, voiu fi cu atât mai cutezător în mărturisirea mea, decât cum aș fi fost mai răzvrătit rostindu-l?

Mă privi câte-va clipe cu răbdare, și 'mi zise apoi:

— Retrage-te în celula d-tale, acolo vei primi poruncile mele.

. . . . . .

Situaţia mea e de nesuferit, raţiunea și demnitatea mea refuză să le sufere. Să nu fi făcut oare altceva decât să cad dintr'o stare mizerabilă într'un hal ruşinos?

Vreau ca stareţul să pătrundă în taina gândului meu. Dacă ar avea și el, la umbra milei, întunecimile în care mă sbat?

Îi scrisei. Scrisoarea mea va fi ultimul strigăt al inimei mele. Sau mă voiu supune dacă mă luminează cineva, ori voiu căuta vre o altă prăpastie mai adâncă, mai tăcută, mai omorîtoare decât asta, ca să mă arunc în ea și să mă înghită.

Îi povestii viaţa, speranţele mele, părerea ce-mi făcusem de viaţa călugărească și terminai astfel:

— «Vă conjur, părinte, nu mă lăsaţi jalei acestei desamăgiri ce mă ameninţa mai crud decât ori care alta, fiind-că zdruncina singurul meu sentiment care mi-a rămas hotărît în mijlocul vijeliilor vieţii. Sprijiniţi-mi credinţa ce șovăie, scăpaţi-mi sufletul în rătăcire!

Bătui la uşă, ca să chiem pe cineva care sa ducă scrisoarea mea: veni un călugăr. Era un tânăr voinic

îmi vorbise, decât după mişcarea capului ce'mi cerea răspunsul.

— Iertare, preasfinte, îi spusei eu cam turburat n'am înţeles.

Şi dădui, de astă dată, toată atenţia.

Vicarul reluă cu aceeaşi voce:

— Am zis că, sunt viu şi părinteşte supărat de nesupunerea dumitale faţă de binevoitoarele porunci ale cuviosiei sale stareţul, a căruia inimă, temându-se de molipsirea pildei dumitale asupra turmei sale, mi-a dăstăinuit supărarea ce a simţit cu privire la dumneta.

Răspunsei cu toată smerenia de care mă simţiam încă în stare, că eram gata a'mi împlini datoriile şi cutezai să asigur pe preasfântul că credeam că, în împrejurările actuale nu m'am îndepărtat de ceeace datoram propriei mele demnităţi şi caracterului marelui stareţ; mă uitai la acesta, ca pentru a'l pofti să formuleze desluşit plângerile şi supărările sale. Dar el era răsturnat în jâlţul lui, cu ochii nepăsători ridicaţi spre tavan; urmărind par'că sborul îngerilor într'un cer invizibil.

— Ştiu, fiul meu, reluă cu aceiaşi dulceaţă de intonaţie Vicarul, ştiu că trebuie să'ţi imput rătăcirile relei d-tale educaţii ce ţi'a dat'o lumea, mai mult de cât simţimintelor inimei... iată de ce cucernicul d-tale stareţ s'a abţinut dela orice pedeapsă grea în potriva dumitale; iată pentru ce vreau şi eu însumi, cu toată îngăduinţa ce ne-o recomandă sfânta noastră mamă, biserica, să te înştiinţez şi să nu lovesc.

Vicarul îmi ţinu atunci un lung discurs despre supunere, despre blândeţea vieţei mănăstireşti, care în loc să înlănţuie individualităţile, le lasă libere, cari supunându-se numai regulilor ei, păzesc această rânduială exterioară, această înţelegere a suprafeţei trebuitoare concordiei şi învăţăturei lumei neştiutoare. Ce bucurie, să fie cineva discotorosit prin disciplină, de tot ce liberul arbitru poate avea stânjenitor, pentru a nu păstra în adâncul sufletului de

cât răsplătirile; grija direcției incumbă șefilor, superiorilor: călugării, scutiți de toate preocupațiile, discotorosiți de orice răspundere, primesc în schimb această supunere ce se așteaptă dela ei, o viață plăcută, îndestulată, liniștită.

— Biserica, zise terminând preasfinția sa Vicarul, nu'ți cere fiule, nici-o renunțare grea; departe de a impune un jug năzuințelor dumitale, din potrivă le deschide un câmp larg. Numai să'ți plătești cinstit, cucernic, tributul; formelor exterioare, sfânta noastră mamă îți lasă libertatea conștiinței celei mai desăvârșite, nu din nepăsare pentru mântuirea d-tale, ci pentru că singura curățiе a sfântului locaș unde ai fericirea să trăești, îngăduințele ce se leagă de ea sunt îndeajuns răscumpărării dumitale prin ispășirea și meritele Domnului nostru Isus Cristos.

— *Amin!* esclamă starețul cu încântare. Păstrai o tăcere adâncă; cu adevărat într'un **în pace** mortal mă scoboram — sau mai bine — mă aruncasem.

Ce! acesta era totul, întregul mister?

Vicarul reluă numai de cât cu un aer de mulțumire.

— Văd că m'ai înțeles; ești un om deștept; poți aștepta multe dela noi, dacă te vom găsi bine dispus. Să nu mai fie vorba despre ceeace s'a întâmplat, scumpul meu fiu, și mergi în pace.

Imi întinse mâna, pe care i-o sărutai, așa era regula, ... și ieșii.

Nu, n'am înțeles; nu, nu vreu să înțeleg. După dulceața jertfei, după voluptățile renunțării, să nu fie oare de cât aținirea făptuirei?

Mi s'a vorbit de toate, afară de ceea ce mă interesa.

La urma-urmei sunt un smintit! Ce am vrut eu, bătând la această ușă? Să mă despoi de conștiința mea care m'a pierdut, să mă descarc de povara mea însă-mi? Au nu e totul după dorința mea? A te supune bisericei, a slăvi pe Dumnezeu, nu'i oare ceea ce doream? Totul e bine astfel.

Ce poate fi acea fată frumoasă? Nici n'a fost vorbă

de ea în faţa preasfântului Vicar, şi totuşi, asta e pricina nesupunerei mele, ei îi datoresc această frumoasă piedică ce mă luminează, ce mă răsbeşte cu lumina milei ei.

. . . . . .

. . . . . .

A! ştiu totul. Fugiţi năluci ce'mi populaţi mintea! Călugării mă înţeleg şi mă iubesc acum. Eu de asemenea îi înţeleg; râd de nebunele mele temeri trecute, şi cu sufletul rătăcit încep povestirea aventurei lui Andrei.

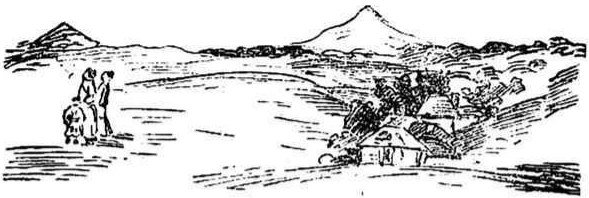

Tu porterai novelle de sospiri
Piene di doglia e dimolta paura,
Ma guarda che persona non le miri,
Che sia nemica di gentil natura.

Guido Cavalcanti

Casa Moses Egler, stabilită în R... de cinci ani, își întemeiase prin cinstea operațiunilor sale o situație temeinică printre cele mai bune bănci din provincie.

De și nu era bogat, Moses putuse prin dibăcie și îndrăzneală, adică cinstea și deșteptăciunea lui, să stăpânească, dacă nu să potoliască cu totul furtuna stârnită în jurul lui de norii micilor împrumutători cari rodeau orașul și satele. Reușita e un mare avocat.

Evreul avù în curând o clientelă numeroasă și prieteni tot așa de mulți ca și clienții; dar nu-și făcea niciodată speranță din zâmbetul norocului: sta de pază înpotriva nepopulărității.

Copilul lui Israel datora rasei sale, nu numai instinctul cel bun cu care se folosea de bunăvoința partizanilor lui și de nedibăciile defăimătorilor săi, dar și această teamă de lovituri care ține de 28 de veacuri de persecuții îl făcea să stea pururi în apărare. Rădea, uneori gândindu-se că bunul mers al casei sale era pe jumătate rezultatul falselor mauopere ale dușmanilor săi.

Hulitorii răspândind numele lui în tot ținutul, ca pe'o joimăriță, îi sporiseră faima în chip ciudat și'l făceau pe Mosès să se asemene cu acele planete al cărora volum pare îndoit de mare, prin propria lor iradiație.

De pe acest tărâm de luptă, prin care el se ridica învingător, evreul arunca deci în anumite clipe priviri prevăzătoare, neliniștite. Ii era frică numai de năluci?

În legătură cu marele familii preoțești, depozitar al fondurilor mănastirești, al avuturilor călugărești, a provinciei, casa „frații Beffely" dăduse o luptă groaznică, înverșunată, disputându'și fiecare deget de pământ, fiecare taler[1]) din casa lui.

Evreul, răbdător și mistuitor, trase apoi un mic folos, după ce sfășiase greutățile, neputând să le răstoarne, și puțin câte puțin, restrângea cercul de afaceri al băncei eclesteastice, isprăvind prin a o înăbuși în aurul lui. Chinul își avea mângâierea lui, dar bancherii nu se mângâie niciodată! Mosès știa asta, domnind totuși singur, simția—el învingătorul—amenințările cadavrului adversarului, dușmanul său învins și sta înarmat împotriva răzbunărilor acestuia.

Puțin după stabilirea definitivă a casei sale, Mosès, care'și impusese îndatorirea de a nu primi în biurourile sale nici un impiegat dela băncile dușmane, îi veni un casier german, un tânăr ce'i era recomandat de casele din Francfurt.

Andrei era fiul unui pastor luteran din Suabia. Crescuse mare fără să fi dorit vreodată să iasă din cercul îngust ce'i înconjura viața. Deprins prin pilda

1) O monedă de aur egală cu zece sau 20 franci.

părintească, să găsească fericirea în primirea rezemnată a ceea ce ne dă Dumnezeu, îşi văzuse înflorite toate darurile tinereţei sale pe pământul Bibliei, ne gândindu-se că ele trebuiesc răsădite.

Traiul dulce şi sărman al pastorului într'un orăşel necunoscut, iată toată ambiţia lui Andrei. Această datorie se schimbase în gândirea sa, ca o speranţă a raiului pământesc. Fericite inimi cari colorează astfel poverile şi se fac aripele azurului!...

Andrei era una din aceste făpturi abstracte ce se cred făcute numai pentru viaţa practică, pentru că se transporta în viaţa ideală; cari primesc totul pentru că plutesc deasupra tuturor şi cari, cu credinţa lor, naivă, buna lor voinţă entuziastă, se pregătesc pentru groaznice mucenicii.

Aceste suflete poetice, fără s'o ştie, nu au de cât o seninătate extatică, care dispare odată cu extazul. Frământate, nerăbdătoare, fatale, ele au un farmec de predestinare ce mişcă de mai înainte. Le admiri plângându-le şi fără să cutezi a le înştiinţa, căci sfaturile ar fi tocmai nenorocirea lor, pentru că ar deschide prăpastia realităţii sub paşii acestor îmbătaţi ai cerului.

Andrei pierdu repede pe tatăl său, şi văzu fugind repede, cu ultimul suspin a acestui învăţător respectat, toate planurile lui de viitor. Pastorul nu avea de cât leafa lui ca să trăiască şi să ajute educaţia fiului său.

Moartea lui lasă pe Andrei fără mijloace. Când acesta achită cheltuielile de înmormântare şi celecâte-va mici datorii ale răposatului, abia avu cu ce plăti călătoria până la Francfurt, unde un frate al tatălui său se învoi să'l primească în calitate de funcţionar în casa lui de comerţ.

Unchiul era un zgârcit şi un egoist.

I se părea tare nimerit, ca în loc să plătească un slujbaş, să aibă pe nepotul său pe degeaba; deschise deci braţele ajutorului folositor, care'l scutea să'şi deschidă lada de bani.

Andrei, atât de naiv cum era, înţelese bine soco-

teala asta; el primi urmările, cum ar fi primit o bine facere; dar în dispreţul voinţei, a rezemnării sale, mâhnirea îi otrăvia lucrul.

Prima lovitură de biciu a vieţei făcuse o rană în sufletul lui; nu putea să se smulgă amintirilor trecutului. Mâhnirea lui creştea zi cu zi. Recea prăvălie îi părea un iad; nu se împăca cu gândul purgatoriului. Mânele lui stăteau nemişcate pe pachetele negustorului. Unchiul îşi dădu seama că se înşelase; îşi mărturisia singur că binefacerea era o şarlătănie; nu se mai gândi la altceva, de cât să se discotorosească de o gură nefolositoare, însă jurându-se că nu ar mai încerca să facă bine. Negoţul lui îl punea în legătură cu oare-cari bancheridin Francfurt.

El află în curând că Mosès cerea corespondenţilor săi un casier, iar el se grăbi să-l propună pe Andrei, care fu primit.

Acesta fu ultimul triumf al dărniciei harpagonului.

Unchiul spuse lui Andrei că era mişcat de mâhnirea lui.

Vecinătatea Suabiei nu va putea de cât să întreţină această mâhnire; nu se codea minunatul unchiu să-şi sacrifice propriile sale interese, fericirei fiului

fratelui său, oferindu'i un loc cinstit. într'un oraş îndepărtat de tot ceea ce-i amintia durerea lui fiiască.

Andrei nu simţi nici mâhnire, nici bucurie, după urma acestei despărţiri. Puţin îi pasă lui de Germania sau de Italia! In gândirea lui îşi trăise partea fericită a existenţei sale; aceea care îi mai rămânea încă de străbătut, în ori ce parte de loc ar fi trebuit să se scurgă, i se părea de mai înainte stearpă şi fără soare.

Nu cunoştea despre Italia de cât poziţia ei geografică. Nu citise nici o descriere pompoasă a călătoriilor neştiinţifice, cari privesc cu răceală o pânză de Scheffer şi îngenuchiază vrăjite în faţa unei pietre a Coliseului. Sosea cu sentimentile copilăreşti ale tinereţei sale, înecate în mâhnirea nenorocirilor lui recente. Dar din toate ţările din lume, Italia era aceea care se potrivea mai puţin acestui copil gânditor al Germaniei.

El venea să răsufle *mal'aria* [1]) morală, nenorocită, pentru firi ca a lui şi de o mie de ori mai periculoasă de cât aerul înciumat din Marrennes.

Izolat în orăşelul R... atât prin neştiinţa limbei cât şi prin titlul lui de străin, Andrei îşi petrecea tot timpul ce i'l lăsa lucrul, în plimbări singuratice prin frumoasele văi ce înconjurau oraşul. Sta, în timpul îndelungilor ceasuri de seară, sub un măslin de pe şosea, cu gândul adâncit, cu privirea pierdută în admirarea apusuriior soarelui, uimit de culorile măreţe ale cerului, de trâmbele diamantate ale cascadelor sau la stolurile de libelule [2]) verzui ce veneau să'şi moaie aripele.

Apoi de odată, ca o ploaie de stele străluciau focurile de licăriri în amurg în prejma lui, şi la un oare care *Casino* din vecinătate o frază din Belini sau Verdi îşi adaugă cântecul său supărător feeriei de lumină.

Atunci simţiri ciudate mişcau sufletul lui Andrei.

---

1) Friguriile.
2) Libelule: Calul popei.

Gândirea lui se aduna, se condensa, căuta zădarnic o formulă de slăvire nedesluşită şi în acelaş timp mai hotărâtă de cât mireazma câmpului de cât cântecul văzduhurilor.

Se sculă înflăcărat, şovăind, îmbătat de necunoscuta lui tinereţe şi alerga de se trântea pe patul lui, unde se frământa toată ziua, fără a'şi găsi somnul.

Işi luase o odaie la hanul «Cocoşului de Aur» singurul han mai a cătărei din oraş, dar unde nimic nu era făcut să'i înveseliască mâhnirea. Abia i se întâmpla să cineze de patru ori pe lună, în tovărăşia câtor-va ţărani ce aduceau vite la târgul de Joi.

Mosès îl primise politicos şi rece. Andrei înţelese că în afară de zilnicile legături de biuro, nici o legătură de dragoste nu se va stabili între el şi patronul lui. Inima financiarului era ca şi laba lui: nu se deschidea de cât la scadenţă.

Pe almanahul din cabinetul lui Mosès sublinia de obicei anumite aniversări nenorocite, cărora le da o zi de jale şi suspine, după care îşi închidea duioşia de două ori cu cheia până la data viitoare. Nimeni nu'l smulgea deci pe Andrei din aţipeala primejdioasă în care'l amorţia din ce în ce mai mult spiritul său gânditor şi singurătatea lui.

Intr'o zi când reintră la han pe la amiezi, ca să cineze, fu mirat că nu'şi vedea tacâmul la locul unde'l punea de obiceiu.

După ce'l chiemă zădarnic pe hotelier, se duse în bucătărie, unde îl găsi pe proprietarul «Cocoşului de Aur» suflând într'un foc închizitorial şi ocupat să frigă nişte pui.

Pe masă se răsfăţa un neaşteptat desert de dulciuri şi prăjituri. Cocoşul de Aur îşi merita în ziua aceea numa sa.

Un rândaş încremenit admira cu nişte ochi îmărmuriţi aceste minunăţii gastronomice şi se întreba de nu venise cumva carnavalul, de oare-ce clasicul *prosciutto* şi macaroanele tradiţionale nu erau de ajuns.

Stăpânul, după ce se bucură de mirarea tăcută a văzdihului său, luă în sfârşit cuvântul, şi cu vocea

tainică a unui alchimist preocupat de marea lui operă, zise:

— Puțină răbdare, domnule Andrei, zise el, avem lume, lume bună, s'a pus masa în salon! *Veți mânca cu aceste doamne!*

— Bine! spuse Andrei, să'mi dai de veste când se va servi la masă.

Ca să ajungă în odaia lui, trebuia să străbată sala comună, alături de aceea pe care hangiul o numea pompos «salonul», nici vorbă, din pricina unui respectabil clavir pe care se îngrămădiau de obiceiu șervetele, în zilele de târg, și care servia de pat, la nevoie, în timpul bâlciului.

Trecând pe lângă ușă, Andrei auzi răsunând coardele vechiului instrument, și un foșnet de mătasă îl înștiință că acestea erau cucoanele.

Intră în odaia lui, foarte mișcat, înfricoșat tare; când hangiul veni și'i spue că masa era gata, ieși pomădat, periat, ferchezuit în chip neobișnuit.

Vrednicul bucătar voind să arate în ce constă consideratia ce-o avea pentru oaspeții lui și că știa să'și ridice hanul, cu mult mai vrednic de o altă soartă, în ochii persoanelor ce'l cinsteau cu prezența lor, deschise cu sgomot celei două canate ale ușei salonului și anunță:

— Domnul Andrei!

Tânărul salută pe cele două doamne ce stăteau deja la masă, și luă loc înaintea farfuriei sale în care fumega supa.

Andrei, după vârsta acestor două femei, și după oare care asemănare între ele, își făcu ideia că una era mama celeilalte și după puritatea graiului lor cunoscu că erau străine de localitate.

Cam la jumătatea prânzului, cea mai în vârstă întrerupând de odată convorbirea cu cealaltă, adresă o întrebare lui Andrei.

Incă nu știa bine limba italiană, cunoștea doar câteva cuvinte obișnuite cu cari putea, ajutându-se ca într'o pantonimă, să'și exprime strict gândirea, dar nu-i îngăduia să începapă o convorbire.

Găsi deci de-a-gata fraza ce'i servea în atare căzuri, şi spune:

— *Non parlo italiano* [1]).

— *Deutsche* [2])?

— Da, da, răspunse el roşind de bucurie; cât de fericit sunt doamnă că vorbiţi limba mea, doamnă!

— Am locuit câtva timp în Germania.

— O! vă conjur, reluă el cu înflăcărare, ca şi cum ar fi cerut o nespus de mare graţie, binevoiţi

vă rog a'mi tălmaci întrebarea ce doamna mi-a făcut'o, pentru ca să am cinstea să vă răspund.

— Fără să ştiţi limba, aţi răspuns foarte bine, domnule. Mama v'a întrebat dacă sunteţi străin; vedem că — la fel cu noi — sunteţi drumeţ.

— Iertaţi-mă, locuiesc în oraşul acesta.

1) Nu vorbesc italiana.
2) Nemţeşte.

Ei începură să vorbească despre țara lui, pe care o iubea atât de mult; tânăra doamnă aduse convorbirea despre arte și literatură în Germania, în contradictoriu cu Italia. Ea vorbi despre Goethe, Schiller, Wieland, Dante, Tasso, Metastasio și Foscolo; ea citâ o frază a lui Verdi care amintia genul artistic al lui Weber. Dar *Ultima gândire* prețuia, spunea dânsa, cât toate melodiile maestrului italian, afară totuși de *Traviata*. O! Traviata! Ea'l adora pe Werther și'i ceru părerea despre *Ultimile scrisori a lui Jacques Ortis*.

Toate acestea erau spuse la o întâmplare, halandala, cu o ușurință de graiu, o îmbielșugare sonoră de nume ce se revărsau ca o ploaie peste bietul băiat, ca un mănunchiu de artificii.

El care nu cunoștea din filozofie de cât pe tata Buffier, din literatură, Biblia, din muzică de cât immurile lui Luther, pe cari le însoțise la orga din biserica lui, așa că se simția zăpăcit în fața acestei minunate erudiții, și, ca să nu pară nerod, nici caraghios, recurse la procedeul sufletelor cinstite: adevărul.

Mărturisi cu nevinovăție ceea ce fusese și ce era el, ceea ce învățase și ce știa, puține lucruri, dar îndestulătoare până'aci.

Tânăra îl rugă să cânte la clavir un imn de a lui Luther, pe care i'l indică ea, și scoțând din buuzunarul ei un carnețel elegant, spuse:

— Vreau să'l notez.

Mi ar fi rușine, doamnă, zise Andrei; ăsta era un ce bun pentru satul meu, dar înaintea d-voastră, care aveți un talent atât de mare... Mai de grabă aș cuteza să vă rog să'mi dați prilejul să ascult una din aceste frumoase bucăți ce mi le-ați citat.

— Bucuros, domnule, dar această flașnetă cu greu va fi în stare pentru așa ceva. Voiu încerca totuși... după dumneta.

Plăcerea acestei făgăduieli era un ordin poruncitor! Andrei se așează la clavir și începu acordurile

psalmului; pe urmă răpit de farmecul obişnuit al amintirei vremurilor bune, intonă psalmul.

Tânăra începu să fredoneze măsura melodiei.

— Mulţumesc, domnule, mi-aţi făcut plăcere! Acum ce să va cânt? Vreţi ceva din Verdi?

— Aţi vorbit mai adineaurea de o operă, nu ştiu care anume, ceva de Weber...

— A! *Traviata* de Verdi, tocmai, fie domnule.

Ea se aşează la pian.

Dintru'ntâi, degetele ei nervoase şi meştere, atingând dintr'o odată toate clapele claviriului, făcură să răsune clapele în game chromatice, cari sguduiră vechea cutie de brad. Asprul şi hodorogitul pian supunându-se acestor mâni puternice, îşi desmorti rugina, se îmlădie sub grindina de arpegii ce'l biciuiau, apoi vijelia de game se stinse încet-încet şi o melodie ciudată se înălţa în pacea molcomă, cu un potop de note cristaline şi sălbatece; era faimoasa bucată. *Ha della Traviata* în care Verdi a înălţat sufletul Violetei până la paradis.

Andrei asculta gâfâind, cu urechea ciulită, cu gura deschisă, ne văzând nici instrument, nici pe artistă, adâncit într'un azur ce'l prididia din toate părţile, nesigur de sine dacă e, ori nu e treaz.

— E cu putinţă? murmură el când tânăra se scula, Ce bucată de muzică este aasta? A! Cât de frumoasă e!

El ar fi vrut să fie singur, avea nevoie să plângă. Tânăra observă turburarea lui.

— Vă place mult muzica, după cât văd eu? zise ea; şi dacă n'ar trebui să plecăm imediat, m'aş fi grăbit să vă fiu pe plac...

— Plecaţi?

— Peste două ore.

— Ah! spuse el; apoi după o clipă de tăcere, adăugă:

— Atunci, n'o să vă mai văd? Trebuie să mă reîntorc la biuroul meu.

Sta în picioare înaintea ei, fâstâcit, nehotărât, neştiind dacă trebuie să plece ori să rămână.

Bătrâna se sculă.

— Ei bine! reluă, muzicanta, domnule...?

— Andrei, doamnă.

— Ei bine! domnule Andrei. păstrați pururea în d-voastră dragostea asta de frumos; cultivați-o, ea va face mai puțin monotonă singurătatea vieții d-voastră. Sunt sigura că aveți un suflet frumos,

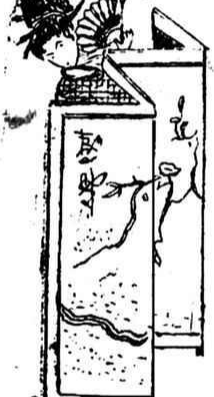

adăugă ea și îi întinse o mână delicată și albă cum nu mai văzuse el nici când în Suabia.

El o luă și o strânse cătinel.

— Adio! spuse ea.

— Adio, domnilor!

El părăsi cu grăbire salonul și se năpusti pe scară. Dar în loc să ia drumul ce'l ducea drept spre bancă, apucă uu drum protivnic și merse repede spre câmpie.

Ajunse la birou cu o întârziere de un ceas.

Se așeză la pupitrul lui, scoase borderourile de cassă și se apucă să-și pileasca unghiile. Căldura era de nesuferit. Soarele dogorind perpendicular în stradă, învulvora văzduhul care pătrundea în valuri înăbușitoare prin ferestrele întredeschise ca prin niște gâtlejuri de cuptor.

Se auzia în birou bâzâitul muștelor, penele scârțâind pe hârtie și, întrecând totul, sforăielile ovreiului adormit în jâlțul lui de piele.

Andrei se tolăni în scaunul său, își lungi picioarele și privi în bagdadie.

Nicicând nu i se păruse biroul așa de plictisitor, scriitorii din birou atât de nesuferit de proști, chipul lui Mosès atât de ordinar; se simția în toane rele, plictisit, neliniștit.

Plecând dela birou seara, spre a se înapoia acasă la el, trecu prin uliţa mare şi intră într'o librărie, alese dicţionare, caete şi ceru să i se comande *Traviata*.

Când trecu prin sala cea mare a hanului, văzu uşa salonului întredeschisă. Inima lui bătu cu străşnicie; se opri, ascultă şi neauzind nimica, se hotărî să intre.

Salonul era pustiu, masa era ridicată: un morman de albituri erau pe instrumentul muzical. Camera îşi reluase aspectul ei normal, trist, gol, şi nu mai păstra aici o urmă a acestei dimineţi ce-o transformase o clipă. Andrei cu privirea rătăcindă pe ziduri, pe parchetul odăiei, pe scaune, se mira că nu vede aci imaginea cugetului său. Ah! inima lui nu făcea altăceva decât s'o oglindiască prea mult.

Ziua asta se săpase în amintirea lui cu caractere ce nu se vor mai şterge nicicând.

A doua zi îl întrebă pe oaspetele său:

— Cine erau doamnele astea?

— Nu ştiu nimic despre dânsele.

— Unde se duceau? Reveni-vor?

— Nu cred.

Andrei oftă. Apoi se gândi în sine însuşi: Mai bine să nu le mai văd niciodată!

Vai! ar fi murit poate, dacă i s'ar fi împlinit dorinţa....

V

Peste câtva timp veni *Joia Verde*. Andrei fu uimit de prestigiul ce-l exercita asupră-i ceremoniile atât de îndepărtate de principiile lui religioase. Nu-şi mai putea lua ochii dela convoiurile strălucitoare, dela flacăra lumânărilor, depe aurăria odăjdiilor şi a chivotului, dela albele vestminte a tinerelor fete. Toate astea făceau să rodiască — nu ideile lui contemplative ci toate simţirile sale — se găsiau în aceste străluciri ale cultului scântei din cari se hrănia jarişteа crescândă din eul lui.

Simţia că e în preajma unui ceas suprem; că o revoluţie neapărată se va face în el; dar de unde venea ea? adăstând-o, se înfricoşa să nu intre în haosul gândirei lui lumina judecăţii sale.

Se oprise la o fraza încântătoare dintr'o carte sublimă, deschisă năpristan înainte-i; sufletul lui plutia, ca într'un vis ceresc; în teama lui de a vedea pierind nălucirea îşi păstra gândirea în nemişcare şi nu cuteza să întoarcă pagina.

Intr'o dimineaţă librarul aduse partitura *Traviatei*, pe care o primise. Andrei răsfoi cu înfrigurare caetul, ca să găsească faimoasa bucată, apoi alergă în salon şi ridicând capacul pianului — înainte de a se aşeza, avu grija să împingă zăvorul uşei: voia să fie singur — se temea să nu fie văzut, tremura ca la întâia întâlnire; ar fi vrut să pună surdină strunelor, pentru ca ele să transporte sunetele ce le-ar scoate, numai în auzul lui.

Avu o oarecare greutate în descifrarea frazei. Obişnuite cu serioasele arpegii ale orgei, degetele lui se încâlciau în modulaţia tonatecă a notelor profane. Totuşi cântarea se schiţă sfioasă şi necorectă sub mânile lui nedibace, dar răsunând în întreaga lui făptură într'o delicioasă armonie, ca şi cum ciocănaşele clavirului ar fi lovit în inima lui.

Violetta se desprindea din creerul lui Andrei cu plângătoarea-i melancolie, şi pe neaşteptate — datorită uneia din acele intuiţii tainice care în ceasuri însemnate de Dumnezeu aruncă în suflet valuri de lumină — el se simţi târît în sfere luminoase; o nesfârşită lumină îi sfâşie beznele, o zi nouă, splendida, se împrăştie în jurul lui şi-l schimbă la faţă. Marea distăinuire a firei îl răsbise; sufletul lui se deschidea ca petalele unui crin ce-şi revarsă spre ceruri mireazma lui.

Ferestrele erau deschise în spre grădinile hanului; paserile cântau prin arbori, florile întorcând spre soare corolele lor înflorite, îşi amestecau mirosurile şi vocile ce se înălţau la olaltă ca un concert de recunoştinţă şi iubire către creatorul sublim. Totul era beţie, armonie, lumină; pământul licăria în ochii înmărmuriţi ai lui Andrei. Douăzeci de ani isbucniau în dimineaţa vieţii sale cu râsul lor sonor, cu ardorile şi voluptăţile lor.

Sburaţi, sburaţi, ani uşori, pe drumurile înflorite, în văile umbroase, seceraţi fie ce spic, luaţi toate florile cu braţele pline, va să vină iarna!

Dar când degetele ei de aramă vor fi sfâşiat frageţele voastre podoabe, când suflarea ei de ghiaţă

va fi stins soarele vostru şi va fi vestejit bucuriile voastre, amintirea lor, ţâşnind ca focul St. Elmo în nopţile voastre fără stele, încă vor mai încălzi zilele voastre amorţite. Bucuraţi-vă! nici o voinţă, nici o putere, nici acea a lui Dumnezeu, nici acea a omului, nu va vor putea smulge beţiile gustate şi să facă să nu fi sunat aceste ore veşnic luminoase'

. . . . . .

. . . . . .

Luând hotărârea să nu admită în birourile lui nici un slujbaş dela băncile protivnice, Mosès îşi consultase mai puţin interesele decât buna lui stare; căci — dacă alegând n-şi din oraş funcţionarii în curent cu operaţiile financiare ale ţărei, s'ar fi putut scuti de multe cheltuieli ce le necesita venirea lor de pe aiurea, cu multă înţelepciune se temuse că funcţionarii localnici s'ar schimba în spioni, legaţi tainic de interesele foştilor lor stăpâni, şi ale cărora demersuri ar fi fost silit să le supraveghieze neîncetat.

De şi departe de a'şi părăsi afacerile, Mosès simţia nevoia unui funcţionar credincîos, din care ar fi putut face întru cât va, un fel de al doilea eu al lui; hotărâse acest post de încredere funcţionarului dela cassă, şi nu se hotărî de cât cu mare greutate — cu toate recomandaţiile ce'i erau aproape garanţii — să încredinţeze această răspundere unui tinerel de vârsta lui Andrei. Totuşi după câteva zile, el se convinse că ar găsi o mai bună chezăşie în nepriceperea în ale vieţei a acestui tânăr naiv, de cât în priceperea altora, şi se apucă deci să studieze cu îngrijire caracterul, gusturile şi obiceiurile casierului său, înainte de a'şi deschide inima.

Îndatoritor, bine crescut. cinstit, inteligent şi punctual, Andrei întrunia tocmai calităţile ce doria Mosès să le afle în el; dar firea pozitivă, practică a evreului nu putea pricepe în mod absolut spiritul visător şi idealist a funcţionarului. La început bancherul luase drept o neînvinsă scârbă de situaţia sa.

tristețea care — la Andrei — nu era de cât urmarea firească a melancoliilor sale contemplative.

Se temu ca nu cumva acest fenix al funcționarilor să'l scape din mână, chiar în clipa când ar vrea să și'l alipiască definitiv. Unchiul din Francfurth fusese informat în taină de gândul ce'l nutria evreul; și o împărtășia, tremurând la gândul că l'ar putea vedea pe nepot căzându'i tabla-başa în spinare.

Și cu o inexprimabilă mulțumire observă bancherul prefacerea extraordinară înfăptuită în persoana lui Andrei; tânărul se deda cu înflăcărare muncei de birou, studiind cu seriozitate italiana și muzica. Era vesel, zâmbitor, fericit. Mosès nu se mai putea dumeri. Voi totuși să se folosiască de această transformare, s'o facă completă, definitivă, și să'și alipiască în mod indisolubil pe casierul lui de cassa sa, printr'o dovadă de încredere, care ar fi o supremă dibăcie.

Deci într'o dimineață când Andrei sosi la birou, Mosès îl rugă să intre în biroul lui. Acolo, după ce făcu laudele cele mai măgulitoare, — cari erau rare în gura ovreiului, — relativ la purtarea și munca tânărului:

— De aci înainte, îi spuse el, nu vei mai da socotelile cassei de cât la sfârșitul fiecărei luni; asta va simplifica munca dumitale, dragul meu domn; dar vei privighia asupra altor amănunte, în privința cărora vreau să mă bizui pe dumneta. Am cumpărat prin apropiere uu mic *casino*, unde 'mi propun a petrece sezonul frumos, și doresc să mă înlocuiești la Bancă în timpul lipselor mele. Dar, adăugă el zâmbind, n'ar fi drept ca noua răspundere cu care te împovărez și înmulțirea grijilor ce-o cere ea, să nu aibă nici o plată; îți sporesc salariul cu două sute de franci pe lună. Coritinuă a'mi servi cu cinste interesele; îmi iau asupră'mi sarcina viitorului dumitale,

Andrei mulțumi cu căldură stăpânului său. Hotărît, viața 'i da aripi. Sufletul, simțirile, judecata, totul era de pază. Chiar în acea seară dete la poștă o

scrisoare adresată unchiului din Francfurth, în care 'i comunica vestea cea bună.

La câtă va vreme după aceea, nişte afişe lipite în diferite părţi ale oraşului vestiau că o companie lirică va da o serie de reprezentaţii

Impresarul în laudele obişnuite ce se adresau către *colto poblico* şi *all'inclita garnigione* [1]) cânta minunăţii despre principalii săi artişti, pentru a cărora alegere nu se dase înapoi din faţa nici unui sacrificiu. Un balet trebuia să însoţiască paşii *tanto rinominate Zephirina* [2]) prima baletistă dela San Carlos din Napoli şi dela Pergola din Florenţa. dela Scala din Milano şi alte locuri.

Nici nu era nevoie de atâta reclamă pentru a urca preţurile excesive al cheilor *palci*-lor [3]), cari ruginiau de mai bine de un an în dulapurile proprietarilor lor, şi 'n ziua când o uriaşă reclamă, atârnată de o funie, de a lungul străzii Teatrului. vesti prima reprezentaţie a *Bărbierului din Sevilla*, toate lojile erau vândute.

Andrei nu pregetă, ca să nu se lipsiască de o atât de frumoasă ocazie de a se arăta în mijlocul societăţei din R...., îşi opri în acest scop o lojă bună din rândul întâi. lângă scenă, şi se ivi singur, înmănuşat, în loja lui, la cea dintâi lovitură de baghetă a începerii uverturei.

Era puţin cunoscut în R... într'atât de retrasă şi tainică îi fusese viaţa. Se ştia că Mosès avea un casier străin, şi acest titlu fu de ajuns ca să facă gol în jurul lui Andrei, dacă firea lui însăşi nu l'ar fi ţinut de o parte.

Dar teatrul din Italia dă poate mai mult prestigiu particularilor, decât artiştilor; e mai întâi de toate un loc de paradă, unde se răsfaţă deşertăciunea bosumflată. Preţul unei loji, smuls ades nevoilor unei căsnicii, e pentru italieni tarifa consi-

1) Publicului cult şi renumitei garnizoane.
2) Atât de renumita Zefirina.
3) Loje-benuare.

derației. Scara socială e gradată prin suprapunerea lojilor.

Respectul acestui caraghioslîc e împins până atât de departe, în cât prietenii legați prin cea mai sinceră prietenie, ajunși în peristilul teatrului, își frâng prietenia, după distanța lojilor lor respective, și abia se răspunde cu o dispreţuitoare înclinare a capului la salutarea ce vine din catul de sus. Acest dispreț se întinde dela al doilea la al treilea și așa mai departe. A avea intrarea în principalele *palci*, a se primbla dintr'una într'alta, fredonând vr'un crâmpeiu de operă la modă, e prin excelență crite-

riul bontonului. Un bilet de intrare de opt franci în lojă, e de ajuns ca să consacre pe un desăvârșit nobil.

Nu e arare ori în viață, cu cele mai bune calități ale inimei și spiritului să creeze dușmânii, înainte de a fi stârnit prieteniile. Andrei, fără s'o știe, era urît de tinerii de vârsta lui, de egalii săi, pe cari îi întrecea prin simplicitate, prin inteligență, prin iubirea de bine și de muncă, titlul său de străin făcându'l suspect, meritele sale dându'l pradă tuturor înțepăturilor geloziei provinciale. Ceata de funcționari dela poștă, telegraf și căile ferate juraseră să facă cât mai grea viața străinului acestuia obraznic, care venise să îndeplinească o funcție plăcută, ono-

rabil plătită, pe când ei trebuiau să sgârie hârtie din zori şi până la vecernie, pentru doi franci pe zi.

În cafeneaua cea mică unde se întruniau după trebile zilnice, îşi scuipau pizma asupra tuturor faptelor lui supraveghiate ori bănuite. Îl spionau, ştiau unde se ducea el, ce făcea. Se asociau pentru a'l bârfi, ca să'l izoleze de întruniri şi petreceri. Se înverşunau în potriva lui cu o furie, cu atât mai înveninată, cu cât părea el mai indiferent.

Andrei nu'i dispreţuia, nici nu'i lua în seamă; le ignora existenţa; îi atingea cu cotul, fără să'i vadă chiar, pe ei, aceia cari dădeau tonul, care orânduiau balurile, pe ei, floarea aleasă a Academiei!

Şi iată că îndrăznia străinul acesta, acest oaspete nepoftit, în ciuda suveranului lor *veto* să se iviască strălucitor, cu fruntea luminoasă, într'o lojă de avantscenă, el!... Iată că se arăta el însuşi în lume, şi atrăgea atenţia, şi ce mai de ochi frumoşi îşi pironiau vălvătăile asupra lui!

Pentrucă era încântător, nenorocitul, cu faţa lui frumoasă, sinceră, cu lipsa'i de cochetărie, cu ignoranţa frumoaselor maniere din oraşul acesta. Avea mâinile delicate, părul mătăsos; purta cu o uşurinţă plină de farmec eleganta'i redingotă cu guler de catifea, pe când ei spilcuiţii, îşi ascundeau labele murdare în mănuşi parfumate cu esenţe, şi-şi ascundeau rufele jigărite sub paltoanele întoarse pe dos.

Astfel înăbuşitele lor porniri, bârfirile, intrigile lor ca să'l facă să fie dispreţuit şi hulit, deveniseră zădarnice, căci era în afară de ori ce îndoială, că de ajuns era să se arate undeva, pentru ca toate părerile să hotărască opinia publică în favoarea lui.

Expresia chipului nu înşeală de cât pe proşti: sufletul omului e scris pe fruntea sa, pentru toţi ochii ce ştiu citi în el. Acea a lui Andrei ilumina, răspândia asupră'i strălucirea originalei saie splendori. Fruntea lui era curată, ochiul dulce şi limpede, râsul sincer. Nici un vânt rău nu suflase asupra acestui cap feciorelnic.

Ei! scump mai trebuia să plătească triumful luĭ

de o oră. Fioroasa coaliție ce se formă în potriva lui, data din această seară de pomină.

La trei zile după reprezentația *Bărbierului*, Andrei primi la biuroul său o invitație la un bal, din partea nepoatelor. P. S. Vicarul, doamnele Deffely.

VI

El găsi adunată în saloanele acestor doamne întreaga societate ce-o văzuse la teatru. Când intră se făcu tăcere şi se iviră şi zâmbete, era turburarea simpatiei care se manifesta; încetul cu încetul fu înconjurat, i se adresară laude: era fericit, uimit, răpit, nu se apăra în potriva acestor mâni întinse.

I se spuse să danseze; şi el care nu ştia să danseze, se duse de invită pe o tânără domnişoară, foarte frumoasă, care parcă'l adăsta, şi era cea mai frumoasă din toată adunarea. Când ea îşi puse frumosul ei braţ pe al său, el tresări; se uită ca să vadă de avea mâna tot aşa de micuţă ca şi doamna ce'i distăinuise muzica profană; mâna era mult mai mică; dar se ghicia de sub mânuşă, — că era admirabil modelată.

Era oare o iluzie? I se păru lui Andrei că aria de dans era scoasă din *Traviata*, şi că sorbia în avântu-i nelegiuit dulcea melodie de apururi săpată'n inima lui. Cum să nu danseze, în ciuda profanărei, când auzia aria asta?

După cadril Andrei intră într'un salonaş alăturat

de sala de bal. Acolo văzu domni şi doamne stând în jurul unor mese rotunde, pline cu cărţi de joc şi fişe de fildeş. Ostenit de dans se aşează, pe o canapea mare aşezată lângă perete, şi se uită la jucători. Mai întâi se minună de atenţia ce-o da fiecare, întâmplării ce orânduia şi desorânduia cărţile.

Cum se puteau distra cu o astfel de alcătuiri ale întâmplării, oameni în toată firea, serioşi? Apoi încetul cu încetul se trezi în el curiozitatea; simţi că era în jocul acesta o irosire a vieţei, o imagine a patimei.

El observă că unii oameni îngălbiniau la anumite cărţi, că alţii înjurau ghinionul şi aplauda, norocul; zâmbi şi un mai fu aşa mirat.

— Păgânii! îşi spuse el numai.

Lângă el, pe acelaş scaun, se afla un invitat, pe care voi să'l ia de martur la o lovitură minunată întâmplată la o partidă de cărţi de joc, dar a cărui ciudată fisionomie îl împresionă pe dată, în chip foarte viu.

Văzut dela doi paşi, acest personaj părea în vârstă ca de vre-o patruzeci de ani; dar dacă te uitai mai de aproape, fruntea lui arăta o nenumărată mulţime de sbârcituri şi peri albi, atât de numeroşi ca şi cei negri, împiedicând astfel hotărârea dintâi. Buzele sale erau atât de ciudat sgârcite, în cât nu se ştia de era o expresie sarcastică sau dintr'o anumită aşezare a gurii. Pentru a completa enigma acestei ciudate fizionomii, vom arăta că purta nişte ochelari albaştri îmbrăcaţi în aur şi ale căror sticle îi mascau în întregime privirea.

Ambele canaturi ale uşii deschise în lături, în faţă-le, lăsa vederii pe dănţuitori şi în fund, pe o estradă, pianul ale cărui clape le atingea un tânăr slăbănog, pleşuv.

De odată domnul cu ochelari prinse a râde cu hohote şi adresându-se lui Andrei îi spuse:

— Ia uitaţi-vă la pianistul ăsta, domnule, nu vi se pare că are un cap de mort?

Intr'adevăr printr'un ciudat accident de lumină,

scăfârlia lucitoare a muzicantului era foarte luminată, în timp ce ţexcesiva proeminenţă a frunţii împrăştia

o umbră deasă peste ochii adânciţi. Iluzia era completă.

— Asta-mi amintesc, continuă domnul, un tablou

ce l-am văzut la Bâle, un tablou filozofic, care se chiamă *Dansul macabru.*

— Am văzut şi eu graviura asta, spuse Andrei.

— Nu-i aşa că-i uimitor? Numai că pentru dumneta, domnule, legătura cu tabloul se opreşte la muzicant. Ochii celor douăzeci de ani ai dumitale nu văd în mişcările graţioase ale acestor grupuri; strâmbăturile dansatorilor lui Holbein; ai mei, din potrivă, le regăseşte aci, ei străbat prin aceste haine negre, prin aceste gingaşe muşlinuri şi scheletele tabloului li se ivesc în goliciunea lor mormântală.

— Iată o ciudată apropiere, cu privire la un bal, spuse Andrei zâmbind.

— Credeţi, domnule? răspunse omul cu ochelari albaştri. În totdeauna am privit balul ca pe cea mai straşnică satiră a vieţii şi pun rămăşag, că peste două minute veţi gândi ca şi mine. Închipuiţi-vă cu o lovitură de teatru magic, cum se practică la teatru, că personagiile ce se zvârcolesc în acest bal sunt năpraznice, fără ştirea lor şi numai pentru ochii d-voastră, despoiate de false străluciri, ce leacopăr, şi că le vedeţi ţopăind goale, în cadenţa acestei jalnice muzici, părul falş se desprinde, văpseaua se şterge, adăugirile cad: buzele, corsetele, tafturile, toate afacerile ortopedice ar dispare, veselie'a veseliilor! Ce priveliştel moşturile acestor cocoane, galanteriile acestor domni, zâmbetul acestor buze trandafirii, apoi aceste busturi schimonosite ce se leagănă, aceste picioare răsucite cari se învârtesc?... Veţi mărturisi că niciând o atare faimă nu v'a plăcut să râdeţi? şi că e atât de caraghios în cât ar face să râdă şi statuile.

Când ai văzut toate astea, domnule, nu-ţi mai rămâne nimic de văzut, nimic de cunoscut! cunoştinţele sunt complete. Ai pătruns în taina vieţii şi zece secunde petrecute în gaura acestui caleidoscop al gândirii te-au învăţat mai mult de cât ţi-ar putea arăta toată scolastica bucoavnelor. Asta e profund de adevărat...

Andrei asculta încremenit fără să înţeleagă, dar

această filozofie îi făcea scârbă, el voi să bâlbâie o obiecțiune. Omul cu ochelari albaștri continuă răpit de gândul lui.

— Viața e o mascaradă de ocnaș. Lumea e ocnă a căreia durată numai moartea o limitează. Pământul își are obârșia în rău. Binele nu-i de cât un accident. Oamenii trec, societățile se reînoesc ca generațiile de frunze: April le dă naștere, toamna le smulge, dar aținteșteți privirile la trunchiu, care nu moare. Abia începeți viața, domnule, pătrundeți-vă bine de aceste adevăruri. Ceiace vă propovăduiesc eu este o știință. Am plătit-o scump și v'o dau adevărată căci ea este experimentală. Am șaptezeci de ani, domnule, și am făcut de trei ori ocolul lumii. Pretutindeni am văzut aceiași comedie, numai decorul se schimba. Vreți să fiți fericit? Discotorosiți-vă de stingherealа sentimentelor. Scuturați-vă de sensibilitatea d-voastră ca de paraziți; închideți-vă inima, deschideți-vă ochii și intrați în viață ca într'un teatru, convins că asistați la o diorană, că tot ceea ce vedeți e o feerie; că totul e falș, că e un ce răsunător și că tablourile ce ar vrea să vă miște sunt ca flăcările celor 36 de geniuri bune ale Operei. Frecați omenirea în răspăr. Subt aceste schimonosituri, sub această vopsea, sub aceste pătimi, sub aceste milostiviri, sub aceste eroisme, veți găsi ceea ce este sub învelitoarea de mătasă acestei canapele: fân! Praf, băligar, putregaiu este esența întregului tot. Purcedem din stricăciune și ne întoarcem tot la dânsa. Poate că trandafirii ce încununează frunțile acestor fete tinere sunt născuți din creerul unui idiot, și scaetele pe care-l va sfâșia mâine un măgar, s'a nutrit din sucul unui om mare!

Bătrânul domn se opri, ca să'și recapete răsuflarea. Andrei prinse a se uita la el cu un aer de înmărmurire căutând a citi pe fața lui, dacă vorbise cu seriozitate. Desamăgit de nepăsarea acestui chip nemișcat.

— Aveți peste măsură de mult spirit, îi spuse; și satira d-voastră are aparența să fie adevărată; dar veți recunoaște totuși, domnule, că, atât de ne-

desăvârșită cum e încă societatea. actuală, e totuși în progres.

— Lucru ce'l tăgăduiesc continuă repede omul cu ochelari. Frumos progres mai e triumful josniciei apra măreției, a premărirei eului; sentimentele noastre au măsura staturei noastre, jucăriile ne înveselesc, niște nimicuri ne minunează, ne plătim cu cuvintele. Avem birturi pe care le numim castele, grădini bine îngrijite cărora le spunem parcuri; jurnalele noastre tălmăcesc comediile și credem că suntem la apogeul civilizației omenești--în timp ce nenorociții mor de foame pe la ușile bisericilor noastre, gătuite cu aurării! Și vorbim cu dispreț de timpurile întunecoase în care au trăit strămoșii! Strămoșii cari în seara unei lupte, ca să'și odihnească mâna, ridicau trofeele asupra căror se mai tocesc și azi necazurile veacurilor, și în nisipurile arzătoare ale Africei construiau drumurile pe care ne îmbulzim și astăzi!

Arătăm cu mândrie grădinile noastre zoologice, unde cască sărmanele dobitoace istovite: bătrânii își trăgeau carele cu tigri. Ne lăudăm cu dărnicia unui suveran care dă o pomană de o sută de poli unui poet; iar invitații lui Iuliu-Cesar primeau, la desert, titlurile de proprietate a provinciilor ce le cuceriseră și pe care le ofereau, cum dăm noi un cornet de bomboane.

Asistăm cu groază la scamatoriile unui îmblânzitor care învinge un urs; Titus, pentru a face să petreacă poporul, asvârlea cinci sute de lei în circ, la inaugurarea Coliseului Ah! să lăsăm să doarmă marii barbari! Noi, egoiști, sgârciți, haini, fățarnici, lăudăroși și sfrijiți, cu căsuțele noastre, cu micile noastre drumuri de fier, cu micile noastre focuri de artificii, cu teatrele noastre mici, cu micii noștri oameni mari, ne place să ne asemuim cu acești măreți reposați, cum se aseamănă un cărăbuș cu vulturul.

— O! domnule, strigă Andrei dându-se cu groază îndărăt, sunteți strașnic de pesimist! scoborând o națiune civilizată la nivelul animalelor sălbatece.

— Tinere, nu defăima fiarele sălbatece. Raporturile lor cu umanitatea le-au făcut să fie rele. Oare aceste dobitoace au instituit nimicirea ca un meşteşug, descoperind praful de puşcă şi scaldând pământul cu mai mult sânge de cât roată ?

Dobitoacele sunt sincere; ele nu pot ascunde ca omul, mânia sub zâmbet, şi zâmbetul sub clocotul mâniei.

— Dacă acest tablou ar fi adevărat, ar fi groaznic; ar smulge lacrimi de sânge.

— Din potrivă, fătul meu, te face să râzi; iată taina adevăratei filosofii. Imitează-mă, ocupă un loc bun în parterul comediei. Priveşte păpuşile şi râzi.

— Sunteţi fericit? întrebă tânărul în culmea spaimei.

— Nespus! Petrec... de zece ani, înainte de a muri, mă voiu însura; voiu fi încornorat şi voiu gusta astfel ultima şi cea mai înaltă fericire, la care e cu putinţă să te aştepţi în această vale a plângerii.

Toate acestea sunt cam serioase pentru dumneta tinere; eu le întrevăd. Vei intra în căpcană dacă un vei fi şi căzut. Dar ia te uită într'un colţ al hambaruiui memoriei dumitale, aceste sfaturi îţi vor folosi mai târziu. Adăstând, fereşte-te de aceste femei frumoase, au ghiare; şi de oamenii ăştia nerozi, au geniul neghiobiei. Eşti o pradă, fii cu ochii în patru. Petrece şi dansează.... Mă duc să mă culc.

Domnul se sculă, luă prieteneşte braţul lui Andrei şi ieşi din salon.

Andrei rămase copleşit câteva clipe. Nu credea nici o iotă din desnădăjduitoarele teorii ale vorbitorului, dar simţia apăsându-i inima ca o ameninţare, ca o presimţire. In clipa când nevoia de iubire se trezia, trebuia deci să se deştepte năpristan trebuinţa de a urî.

In acea clipă, dansul întrerupt reîncepu. Grupuri de femei tinere străbăteau repede salonul şi trecură pe lângă dânsul, atingându-i haina cu rochile lor de muselin şi lăsând în urma lor mirezmele buchetelor şi părului lor; după aceia, o doamnă Deffely veni cu bărbatul ei, îl rugă să intre în salon. Se simţea lipsa lui; îl căutau.

Adrei avu o adiere de mulţumire şi o speranţă, care ridica vălul fioros aruncat peste inima lui de bătrânul cinic. Nu era oare viaţa, dulce ademenitoare, uşoară ? El, care'n ajun încă era străin, singuratec, surghiunuit, n'avea partea lui dintr'o serbare, unde fiecare'i întindea mâna ? Ce făcuse ca să merite aceste simpatii ? Nimic. Le datora bunătăţei acestor doamne pe cari singurătatea lui le mişcase. Ah ! omul acela minţise ! Ştiinţa lui nu era de cât o cicăleală paradoxală, o toană de hursuzenie. Societatea nu era atât de uricioasă, cum o zugrăvia acest bătrân desamăgit, încă mai erau pe lume avânturi, inimi nobile de iubit, flori de cules, fericire de căutat.

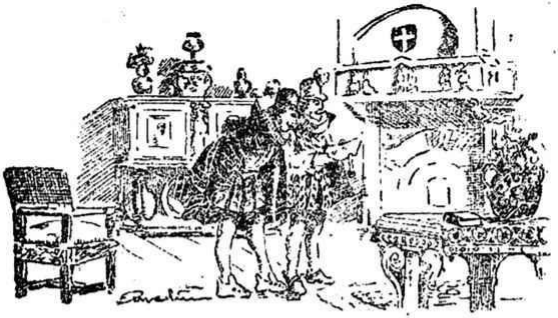

VII

În clipa când Andrei era gata să intre în salon, se întâlni cu preasfinţia sa Vicarul.

— Petreceţi bine, domnule? îl întrebă prelatul cu un surâs.

— De minune preasfinte, răspunse copilăreşte Andrei.

— Nu vă pare rău după Germania?

Andrei roşi, plecându-şi capul, şi ridicându-şi-l după aceea.

— Ori cine îşi regretă pururi patria; dar se simte cu atât mai mişcat de silinţele ce şi le dau alţii, ca să-i îndulcească despărţirea. Sunt recunoscător, doamnelor, nepoatele d-v., care au avut buna-voinţa să mă admită în plăcuta lor societate.

— Nepoatele mele ar fi făcut mai bine de v'ar fi lăsat plictiselei singurătăţei d-voastră, spuse vicarul cu un fel de uşoară compătimire.

— Pentru ce, preasfinte?

— Pentru-că nu aveţi decât duşmani ascunşi, şi i veţi vedea lucrând cu hărnicie.

— Nu vă înţeleg, preasfinte...

— Cum? veniţi din inima Germaniei ca să turburaţi oiţile ţinutului nostru, şi credeţi că păstorii n'or să vă urască?

— Din ce în ce mai puţin pricep...

— Ah! copilul meu, nu înţelegi, şi..... în această clipă, preasfântul fu întrerupt de o doamnă bătrână, care, la braţ cu o fată frumoasă, înainta spre Andrei.

— Domnule, zise doamna, uiţi că ai promis fetei mele să-ţi păstreze dansul ori valsul viitor.

Andrei recunoscu pe dansatoarea lui dela cadril. Făcuse vre-o făgăduială? Nu'şi aminti'a de loc, dar revăzu frumoşii ochi şi plăcuta ei faţă, pe cari îi şi admirase, şi se simţi buimăcit.

— Vezi, reluă vicarul, te poftesc acum doamnele în această clipă.

Aceste cuvinte spuse cu graţie, vădiau totuşi o ironie, aspră ca o imputare, pe care Andrei n'o înţelese şi care trebuie că se adresa celor două doamne!

— Domnişoară, bolborosi Andrei, roşindu-se până la urechi, am încurcat adineaori cadrilul, şi mă temeam să nu vă fie necaz pe mine.

Se auzi preludiul unui vas.

— Un vals, strigă bătrâna cu o familiaritate în glas, care era în contrazicere cu solemnitatea sălei de bal, nu puteţi, domnule, pentru cinstea Germaniei să'l lăsaţi să vă scape.

Andrei se supuse; vicarul privla, ridica încetişor din umeri şi'şi văzu de drum.

Andrei ştia să valseze din fire, din născare, prea era german pentru ca să nu aibă geniul acestui dans naţional. Se aruncă, cum făcea pe pajiştea din oraşelul său, în *Şvabia*, strânse cu braţul mijlocelul subţire al tinerei, şi ameţeala valsului îl coprinse, îl răpia, îl încânta, dela cele dintâi măsuri, dela primii paşi.

Înflăcărat, cu părul în vânt, nările deschise, absorbind prin toţi porii caldele adieri ale balului,

îmbătându-se de sgomot, de vârtej, strângând pe frumoasa lui valsatoare care'şi înclina capul pe spate, proape înspăimântată de beţia valsatorului său. Andrei avu, tot timpul cât dură valsul conştiinţa iubirei satisfăcute, şi deştăinuirea voluptăţei. Toată e-

nergia anilor lui curaţi i se urca la creeri şi i se părea că un vin tare ameninţa să exploadeze în capul său.

Când fu nevoit să lase pe dănţuitoarea lui ca să se odihnească, adică atunci când planul tăcu, privi în

jur.ul lui, gâfâind şi triumfător, ca să caute pe omul cu ochelari albaştri şi să'l sfideze; dar acesta nu se mai ivi tot timpul seratei.

Nu ieşi din bal decât noaptea foarte târziu. Era o noapte senină, caldă, înstelată. In pragul casei Andrei se pomeni—era oare o simplă întâmplare?—aproape de dansatoarea lui.

— Vă mulţumesc de onoarea ce mi-aţi făcut, domnişoară, îi spuse el ajutându-i să-şi îmbrace mantila.

Tânăra i se uită drept în faţă, fără şovăire, părui ispitită să-i răspundă, pe urmă zâmbi cu un ce tainic şi luă de braţ pe bătrâna care n'o părăsise tot timpul duratei balului.

— Sunteţi singure, doamnelor, reluă Andrei, îmi îngăduiţi să vă însoţesc?

— E de prisos, domnule. răspunse aproape brusc tânăra fată, locuim la o sută de paşi de aci.

— Este adevărat că şi aşa v'am stânjinit destul, bolborosi el.

— A! crezi una ca asta, răspunse ea un un râs aproape îndrăzneţ, ei bine! cu atât mai rău pentru dumneta... vino!

Permisiunea era dată în chip ciudat, dar aceea care o da—era atât de frumoasă, încât Andrei fu încântat.

Oferi braţul bătrânei.

Merseră tăcuţi. Andrei resimţia o înăbuşire ce'i răpia glasul. Se înfioră de mai multe ori.

— Vi'i frig, domnule? spuse bătrâna doamnă.

— Nu, o! nu, răspunse el.

Numai sgomotul paşilor lor şi fâşâitul rochiilor tulbura tăcerea de pe stradă; umbrele lor li se desluşiau la picioare, pe lespedele de piatră albite de lună. Astfel ajunseră înaintea porţei de miază-zi.

— Am trecut... spuse fără veste domnişoara.

Intâmplător, poarta cea mică a oraşului era deschisă. Frumoasa alee de măslini care duce la E..... se întindea înainte-le pierzându-se în zări; mirezmele pătrunzătoare ale nopţei le veneau în unde proaspete şi parfumate, din adâncul văii ce înconjura oraşul.

— Sunteţi ostenită? spuse Andrei cu un ton de rugăciune.

— Ce spui dumneta, mamă ? întrebă fata pe bătrâna.

— Cum vei vrea tu, Eleno ; dar e aproape trei ceasuri.

Andrei reluă cu voiciune.

— Noaptea este aşa de frumoasă, aerul atât de curat, şi apoi.....

El simţi mâna Elenei care se punea pe braţul său, şi se răzima printr'o mişcare analoagă celei ce se imprimă unei pedale.

— Ceasul ăsta n'o să se mai întoarcă nicicând, adaugă Andrei oftând.

Trecură poarta.

Pe drum, mama îl întrebă dacă îi plăcea R.....

— Da, spuse el, acum. Cu greu m'am obişnuit cu clima şi obiceiurile unei ţări atât de deosebite de a mea. Amintirea pământului natal ne urmăreşte peste tot locul, dar mai mult ca oricare altul, poate, imboldul acestei amintiri mi-a fost cumplită.

Suspină şi, deschizându-şi inima, toată plină de tristeţe şi de bucurie, contopite într'o armonioasă melancolie, vorbi deodată acestor femei pe cari nu le cunoştea, ştiindu-le doar numele, despre năzuinţile, despre desamăgirile, despre speranţele sale.

Elena asculta aplecându-şi capul, mama privia stelele.

— Înţeleg tot ceeace ne spuneţi, reluă bătrâna, care mai că nici nu asculta. Dar nu aveţi dreptate să vă plângeţi, mai ales în acest moment.

— Nu mă plâng, răspunse cu voiciune Andrei. Am vorbit de trecut... Nu ştiu ce'mi păstrează viitorul; întru ce priveşte prezentul! Ah! credeţi-mă îi înţeleg însemnătatea. Imi făuresc un vis. Aş vrea să nu mă trezesc din el decât mai târziu; dar, oricare ar fi visul, n'aş avea dreptul să mă plâng.

Cele mai amare desamăgiri n'ar putea şterge amintirea acestei ore binecuvântate,

Şi privind într'un avânt poetic, câmpia ce'l înconjura.

— Vă iau de marturi: văi, cer, noapte ce ne înconjurați! Aș plăti cu mii de chinuri slăvitele ore ce le petrecem!

Elena, a cărei mână, rămăsese pe brațul lui Andrei, făcu o mișcare ca să-și-o retragă; dar el o reținu cu îndrăzneală. Mergeau înainte...

Deodată marile ziduri albe ale mănăstirei se ivirâ înaintea lor. Se auzi din depărtare, din oraș, ora trei, și toate ceasurile orașului răspunseră cu sunete pițigăiate, ca strigătele muezinilor din înaltul minaretelor.

Tot odată clopotul dela mănăstire sună ruga de dimineață; stelele se stingeau în penumbră, și se topiau în coloritul îngânatului zilei ce albia cerul. Ei auziră corul de călugări ce cânta *Ave Maria*.

— Ați vizitat mănăstirea? întrebă Elena.

— Nu, îi răspunse ei, nu cunosc drumul, dar voiu reveni ades pe aci. Ascultați! Cât de frumoase sunt aceste cânturi! Să fie oare noaptea care le dă această măreție, sau li'i chiar esențială? Nu știu nimic din toate acestea, dar sunt fermecat!

— Pizmuiți poate pe călugări? îi întrebă mama zâmbind?

— De ce nu? reluă el... m'am gândit ades la ei! inima mă îndeamnă spre această renunțare, credința mea i se împotrivește. Aceste locuințî sunt a acelor cari nu prețuiesc viața pentru bunurile ei obișnuite... aș fi poate prea mulțumit într'o zi, să vin să bat la această ușă...

— Nu, nu, spuse Elena cu hotărîre, nu te vei duce!

— De altfel, adăugă bătrâna, nu cunoști nimic din viață; ești atât de tânăr, și viața îți va zâmbi! lasă-te în voia simpatiilor ce te înconjoară, vei fi fericit.

— Ah! cum îmi mișcați sufletul! cât de plăcut mi-o turburați. Imi readuceți fără încetare aceste iluzii ce mă ispitesc, de cari mă tem și aș vrea să fug! Fericirea! Știți ce cuprinde'n el acest cuvânt pentru mine? familia, căminul, dragostea, datoria, isvorul cel mai curat de care'mi este sete! Ah! vorbiți-mi de fericire! Vă ascult: singurătatea mea se populează, visul meu ia o formă... Ah! de credeți

sau nu ceea ce'mi spuneţi, fiţi bine cuvântată, doamnă, pentru binele ce mi l'aţi făcut!...

Plângea.

O lacrimă căzu pe mâna Elenei, care'i da mereu braţul; el simţi că'şi desface încetişor mâna, ea duse această lacrimă la buzele ei.

Adierea se înteţia; tânăra începea să tremure. Andrei îşi scoase repede mantaua şi'o puse pe umerii ei.

— Şi dumneta?... spuse ea.

— O! mic, răspunse el luându-i mâna, mi-i cald, după cum vezi, am ferbinţeală.

Cu paşi grăbiţi apucară înspre oraş. Când sosiră în faţa casei acestor doamne, Andrei oftă.

— Iată o primblare la această oră măreaţă, spuse el cu tristeţe. Serbarea mea e sfârşită, numai dumnevoastră o puteţi face să se mai întoarcă.

Le ţinea mâinele într'ale lui şi le strângea cu tărie.

— Va reveni! îi răspunseră ele.

El făcu o mare sforţare, le spuse rămas bun şi se îndreptă repede spre hanul său.

VIII

La opt ore de dimineaţă, Andrei se duse la birou şi găsi pe Mosès la casă.

— Uite l spuse evreul cu mirare. Nu te-ai culcat de loc?

— Pentru ce mă întrebaţi asta?

— Ah! ah! eşti mai puţin sălbatec decât păreai, ai dansat cel puţin?

Andrei nu-i vorbi de invitaţia ce-o primise. Ştia ce luptă a avut de dus Mosès în potriva casei Deffely; se temea ca patronul său să nu'i poarte pică pentru o legătură de prietenie, chiar indirectă, cu rivalii săi. Surpriza de a fi descoperit şi un pic de buimăceală îl împiedică să răspundă.

Mosès continuă îngăduitor, dar cu o voce hotărâtă în acelaş timp:

— Andrei, ştiu cât preţuieşti. şi te stimez. Petrece, sunt încântat de asta, te va lega şi mai strâns de meleagurile astea. Dar sunt sigur că Deffely uneltește ceva, şi nu mă îndoiesc de faptul că se dedau la vre-un matrapazlâc, în care te învăluie şi pe dumneta în mintea lor.

Destul! adăugă el, la urma-urmelor ce'mi pasă? Dacă vei descoperi taina lucrului, vom râde amândoi de ea.

In urmă strânse mâna tânărului şi părăsi biroul.

Tânărul funcţionar rămase cu o urmă de amărăciune după spusa acestor vorbe, dar purta pică lui Moses pentru că'l bănuia şi nu se gândia să'l sfideze.

Duminica următoare, îşi petrecu toată ziua în camera lui citind, se gândi să facă muzică pentru ca să omoare vremea. I se părea că nu mai vine seara, ca să se ducă la Prato, unde spera să întâlnească pe aceste doamne.

Cele două zile după bal se păreau o pauză

foarte mare. Ii fusese foarte greu dimineaţa, să se stăpânească şi să nu se ducă s'o salute la ieşur-

ghie, unde—de departe— le văzuse intrând. Dar nu îndrăznia să treacă prăgul bisericei, simţia că ar roşi văzând'o; neliniştea sufletului său trebuie că se oglindia pe fruntea lui. Ziua fu de o lungime omorâtoare; în sfârşit bătu şi ceasul preumblărei. Străbătu încetişor rândurile mulţimei, aruncându-şi privirile în toate părţile, nu le văzu. Inima îi bătea cu străşnicie. Doamnele Deffely trecură pe lângă el, le salută şi se întoarse cât mai repede pentru ca ele să nu-i observe turburarea.

Gândul că numai o pricină serioasă putea să le împedice să apară la Corso, ca de obiceiu, îl durea ca o lovitură de pumnal.

Fără îndoială, era bolnavă; altfel ar fi trebuit să vină.

Trebuie că şi ea doria să'l vadă, nici nu se putea îndoi de lucrul acesta, amintindu-şi de toate făgăduielile despărţirei.

Vederea unui om cari străbătea Prato cu o geantă mare, de care atârna afişul spectacolului, îi strecură în minte idei mai sănătoase. «Vor veni la teatru» îşi spuse, şi, se uită la ceas. Opera începea.

Andrei se repezi în loja sa ca o furtună, şi'şi primblă ochii prin sală, nu erau. Sgomotul uşii ce se deschise îl făcu să tresară; îngălbeni la vederea unei rochii în umbra lojei

Nu ştia ce se juca, ce se cânta, muzica făcea o gălăgie ca de vijelie, nu auzia nimic; când perdeaua se ridică pentru primul act, ele încă nu se iviseră. Nu putea să stea pe loc; spectacolul îl întărâta; muzica îi răsucia nervii; voia s'o vadă, trebuia să le vadă; era o trebuinţă poruncitoare, supărătoare, chinutioare, şi nu ştia cum putea să-şi satisfacă dorinţa.

Ieşi din lojă, închise brusc uşa, scoborând repede scara, de frică ca nu cumva ele să sosiască în timp ce el ieşia; căci deşi era pe la jumătatea operei, păstra o tainică speranţă să le vadă sosind.

Cu acest gând, apucă drumul pe care l'ar fi luat ele, ca să meargă la teatru, şi ajunse în faţa casei lor.

Ferestrele erau închise; nu era de loc lumină înăuntru. Trebue că se petrecuse ceva neobişnuit.

In acelaş timp simţia un fel de uşurare gândindu-se că lipsa luminei arăta hotărît că nu era bolnavă. Dar unde era ea? Ce întâmplare putuse s'o împiedice să se arate la preumblare şi la teatru?

Işi frământa mintea, fără să poată găsi un răspuns la aceste întrebări. In sfârşit, zise:

— Le datorez o vizită, voiu veni să le văd mâine. După aceea se depărtă încetişor, mâhnit; ajunse la poarta de sud, şi sosi în oraş. Inima lui se linişti recăpătă în acest drum plin de imagini, o nouă speranţă. Era noapte, ca şi ultima dată, stelele străluciau pe cer; aerul i se părea încă îmbibat de dânsa; credea că vede rătăcind umbra ei în stufişele din vale. Acolo, totul se potrivia cu gândul său, până la pietrele de pe drum pe cari păşise ea; fie care pas evoca o amintire, fiecare amintire, o simţire plină de farmec; o revedea, o auzia, îşi amintia cuvintele ce le spusese ea, mişcările sale, privirile ei, sunetul vocei sale, mirosul părului ei; mii de năstruşnicii plăcute îi treceau prin cap...

Ceas dumnezeesc al primului amor, admiraţii repezi, cântate de toate lirile şi nici odată definiţi, în ce meleaguri sălăşluiţi voi oare? De ce nu vă mai înapoiaţi, de oarece sunteţi toate, puterile idealizate ale omenirei?

A doua zi ieşind dela bancă, pe la cinci ceasuri, Andrei trecând prin strada mare, se îndreptă către casa «acestor doamne». Işi încetini pasul pe măsură ce înainta, şi în clipa când trecu de colţul pieţei, simţi că'i slăbeşte hotărîrea şi se opri.

O puternică dorinţă îl împingea înainte, şi o ascunsă ruşine îl ţinea înapoi. Bălăbănind astfel între sentimente atât de potrivnice, el înainta, dând înapoi, pe urmă înainta iar, fără să cuteze să treacă bucata de zid ce'i ascundea casa lor. In sfârşit, luă o hotărâre decisivă, făcu un pas, pasul cel mare: era în faţa porţii; pe balcon se arătă o formă omenească, simţi după bătăile inimei că era ea.

Sună, dar nu'i deschise nimeni.

— Totuşi, ea e acolo, îşi spuse el.

Sună iar, dar mult mai încet.

— Cine'i acolo? strigă cineva.

Ieşitura în afară a balconului îi ascundea ferestrele, el făcu un pas îndărăt şi'şi înălţă capul.

— Doamnele au ieşit, domnule, îi spuse o bătrână aplecată pe balustradă.

Andrei tresări: îl înşelau. O neaşteptată roşeaţă se răspândi pe faţa lui. Se îndepărtă lipindu-se de ziduri.

— Sunt acolo, sunt acolo! murmură el cu desperare; sunt sigur de asta; ce le-am făcut? Râdeau de mine. O! ce ruşine!

Străbătu strada, mergând drept înainte, la întâmplare, şi se văzu la han, fără să'şi fi dat seama când a intrat.

— Voiţi să cinaţi? întrebă hangiul, care sta la maşina de gătit.

— Nu, răspunse el bâţos.

Intră în odaia lui, îşi asvârli pălăria pe o mobilă şi se răsturnă pe pat...

Se gândia la omul cu ochelari albaştri, nevrând decât să cugete la Elena: în desnădejdea lui îşi amintia de cuvintele acestui groaznic zeflemisitor; simţia viermele în floare.

Pe la orele opt, cine-va bătu în uşă.

Era gazda, ţinea o hârtie în mână.

— Uite o scrisoare pe care-o aduse un băietaş, spuse el.

Andrei o înşfăcă cu vioiciune şi sfâşie cu privirea adresa după scrisoare.

— Nu-i dela Mosès, zise el.

Cu o mână tremurătoare el rupse plicul şi despături scrisoarea.

Indată ce-o citi, figura lui străluci de bucurie; o veselie copilărească îl făcu să salte prin odaie.

— Pregătiţi-mi cina, zise el.

Era nebun; râdea, săruta slovele iubite ale acestei scrisori, fără să cârtiască împotriva nisipului ce-i

sgâria buzele, poate mai puțin delicat întru aceasta decât Werther, sau poate mai amorezat decât dânsul.

Numai zece rânduri produseseră această prefacere. Le citi și răsciti de douăzeci de ori:

„Domnule,

„Mâhnirea ce-o simțim că nu v'am putut primi, e tot atât de mare—poate ca și aceea ce-o simțiți dumnevoastră. Viața în micile orașe are cerințe cari, orî cât de mici și înguste sunt, constituesc regulî ce, îndrăznet ar fi să le desprețuim. Aspra necesitate ce ele ne-au impus în privința dumnevoastră, ni le fac îndoit de dureroase în această clipă. Vom merge joi la teatru; veți veni în loja noastră să ne salutați.

Văduva Costa.

Andrei se duse la masă, având o poftă de mâncare minunată, lucru ce încremeni pe gazdă; omul ăsta tare de treabă, care zădarnic se trudia să atâțe pofta de mâncare a desgustaților săi pensionari, se mira de aperitivul ce'l conținea o singură scrisoare de zece rânduri și de virtuțile aperitivului corespondenței.

Afișul de joi anunță **Cenerentola**; trebuia să joace în seara aceea un comic vestit.

Era îmbulzeală mare la teatru. Abia își ocupă Andrei locul în loja sa, și zări în fața lui, pe doamnele Costa în același rând. Le salută și ele răspunseră salutărei lui printr'o ușoară înclinare a capului. Apoi se așeză, ascunzându-se în umbră, îndărătul stalului din fața avant-scenei.

Apoi intră doamnele Deffely în loja lor. Dela locul lui Andrei zăria toată sala.

Când preludie orchestra, vedearea întregului tot era strălucită. Lojele cu trei rânduri de femei cu podoabe de gală; toate felurile de tinerețî, toate florile frumuseței, toate desăvârșirile posibile se vădiau acolo ca un tablou dintr'o reverie arabă. Totuși Andrei n'o vedea de cât pe *dânsa*, n'o admira

de cât pe *dânsa*. O contempla cu o privire buimăcită.

Ea era radioasă, într'adevăr frumoasă şi drăguţă tot odată, frumoasă ca o stea, drăgălaşă ca o floare de April.

La sfârşitul întâiului act, el se înmănuşă, şi se duse de bătu la uşa lojei nepoatelor preasfântului.

Nu stătu acolo de cât foarte puţin, în care timp se vorbi de operă şi de toaletă!...

—Nu vă duceţi să vă salutaţi dansatoarea, domnule? întrebă una din aceste doamne. Elena era răpitoare în seara aceea, adaugă ea întoarsă pe jumătate spre soră-sa, cu ochii în ochian.

Andrei se simţi împins afară din lojă.

— Mă duc numai de cât, răspunse el.

I se păru că râde cineva în urma lui, când închise uşa.

Plecase din *palco* şi străbătea culuarul, când simţi că se aşează uşor o mână pe umărul lui.

El se întoarse şi nu-şi putu stăpâni o mişcare de groază la vederea omului cu ochelari albaştri.

— Ei ce! te înspăimânt? spuse acesta pe un ton plin de îngăduinţă.

— Nu, domnule, răspunse Andrei care roşi, ruşinându-se de superstiţia sa; dar mă aşteptam atât de puţin să vă întâlnesc.

— Vin arare ori pe aci. Cunosc toate melodiile ..Dar trebuie totuşi să'mi omor urâtul pe undeva, nu avem oare, ca să vorbim, decât culuarul? Uite loja mea; faceţi'mi prietenească plăcere de a intra o clipă..

Şi apucându'l pe Andrei de braţ, îl împinse încetişor în *palco*. Andrei voia să se scuze; dar omul cu ochelarii albaştri îl rugă cu atâta curtenie, în cât bietul băiat, pe jumătate ameţit de această stranie întâmplare, se supuse rugăciunei sale ca unei porunci.

Omul cu ochealari albaştri, ocupa singur o lojă din faţă.

— Ei bine! scumpe domnule, îl întrebă el, cum ţi-ai petrecut vremea, de când cu balul doamnelor Deffely.

— Ca de obicciu, domnule; am lucrat.
— E foarte bine. Sunteţi funcţionar în R...?
— La bancherul Egler, da, domnule.
— Ah! Mosès Egler! el nu era la balul familiei Deffely; dar ciudat e că dumneta fuseşi acolo. Ai oare destulă independenţă de caracter ca să-ţi trădezi stăpânul?
— Ah! domnule! esclamă Andrei cu răsvrătire.
— Copilule! glumesc. Un altul ar înţelege avansurile acestea făcute de duşmani şi s'ar feri de ele. Dar, nu zău aşa! Eşti tânăr trebui să mai înveţi, ca să îmbătrâneşti de altmintrelea... Văd că contabilitatea prozaică nu înăbuşă în dumneta gustul de artele frumoase.
— Iubesc cu patimă, muzica, domnule.
— Dumnezeu să te păzească de alte patimi! Unde-i loja dumitale?
— Colo, la stânga, lângă avant-scenă.
— O văd; eşti sigur?
— Da, domnule.
— In acest caz poţi sta aci, ne vom ţine tovărăşie... şi n'o să-ţi prilască rău, fiind văzut alături de mine.

IX

Era straşnic de nedumerit de această plăcută ofertă; Andrei voi să mai lupte pentru libertatea sa.

— Iertaţi, domnule, bâlbâi el am de făcut vizite.

— Ei bine! le vei face... Intârzii pe semne ducerea dumitale ca s'o saluţi pe regina gândurilor dumitale potoleşte'ţi această înfocare domnule, şi ia aminte că cel mai sigur mijloc ca să isbuteşti pe lângă femei, e să le faci să te adaste.

— Vă înşelaţi, domnule, spuse Andrei roşindu-se, sunt încă prea străin aci...

— Sfârcurile urechilor d-tale te desmint, întrerupse neîmpăcatul glumeţ—şi de ce nu? E o îndeletnicire prilincioasă. Alegi o frumoasă fragedă, tânără, voinică, oacheşă mai ales! Blondele sunt mere răscoapte de dragoste! Şi muşcă al naibei!

— Ah! domnule, spuse Andrei scandalizat, dacă voiu iubi, voiu face din dragoste un cult... şi preţuesc.

Copil fioros! nu amesteca aşa lucruri cari ar contrazic: dacă cineva respectă aevea o fiinţă, n'ar mai iubi-o, şi mai ales n'ar mai lua'o în căsătorie; sau ar trebui să uimiţi pe împăratul Tembo-

Sama, care își înăbușea femeile în noaptea nunței! Din nenorocire, nu toată lumea e împărat!

— Nu vorbiți de cât de un fel de dragoste, obiectă cu sfială Andrei.

— Pentru că nu e de cât un singur fel, cum nu e de cât un fel de lachei. Aidoma unui fecior, care ține haina stăpânului său, dragostea ia hainele ce i le dăm: catifea sau postav, mătasă sau bumbac, după averea noastră. Aci boier mare, satrap luxos, plăcându'i cercurile ce maschează josnicia din născare; încununându-se cu stele, călcând pe covoare de flori, trăind cu visuri dumnezeești și de tufe de potârnichil Dincoace burghez, grosolan, mojic, rău îmbrăcat; atunci se îmblânzește, devine om de treabă, se împacă cu toată lumea, face târguri ieftene, își spală rufele și mănâncă cu degetele... După aceea în sfârșit, sdrențuros, sălbatec, pornit spre desfrâu, cutezând și gata la orice. La orice distanță îl vei întâlni, e totdeauna aceleaș, cu o poftă și o mâncărime dată naibei. Îți cam zguduie lucrul acesta sistemul planetar, tinere?

Dar adevărul n'are aripi de heruvim. Ce josnicii, ce mișelii, ce crime n'a făptuit dragostea? Ce lucruri mari făcut'a ea în urmă? Două sau trei poeme vr'o sută de tablouri bune, și câteva mii de pagini bine scrise; dar o faptă nobilă, practică, folositoare? Au ei se datorește oare Aresfizii, Titus, Crist, Vicent de Paul, Fenelon și Montyon? Nu! Dar, în schimb, populează temnițele cu hoți, falsificatori și ucigași. La urma-urmelor, greșeala e mai puțin a coiceiurilor noastre decât a instituțiilor cari fac drum greșit. Se decretează pedeapsa cu moarte în potriva câinilor turbați, și sunt lăsați să rătăcească îndrăgostiții în aiurire.

Se tratează *terapeutica* nebuniei care aparține de psihologie și se tratează *moraliceşte* amorul, care este de domeniul medicinei. Avem leproserii pentru leproși, pentru ce n'am avea *eroterapii*, unde am vindeca îndrăgostiții nevoiași, cari nu pot să se îngrijiască la locuința lor? Te asigur, domnule, că

s'ar vedea discrescând delictele sângeroase în aceeaşi proporţie în care ar spori curarisirile amorului...

In timpul şederei mele în China, avui de prieten un doctor renumit, care studiase serios această boală pe care o aşeza printre bolile de stomach. El diagnostica iubirea unei persoane numai după vederea urinei sale, şi nu se înşela niciodată. Pentru cazurile obişnuite, întrebuinţa purgative, cataplazme pe pântece şi spălături repetate; în cazuri de crize lua sânge. Dar arare ori rezista boala primei medicaţii. Făcea astfel de curarisiri minunate şi observaţii surprinzătoare. Punea în legătură patimile cu temperamentele şi le diseca ca pe nişte cadavre, spunea că lucrul acesta se numeşte *teratologie intestinală*. Avea o amantă drăguţă, care nu-l vizita decât la anumite date fixe, pentru motive ce-ar lămuri perfect fondul acestui ce pe care romancierii îl numesc „prăpastia de nepătruns a inimei femeei". In totul, era un om de pomină. Din nenorocire el a murit din pricina unui cuib de rândunele ce i-a rămas în stomach, toată China îl mai plânge,... Dar ce ai domnule, ţi'i rău?

Turburarea, chinul lui Andrei, explicau în deajuns această chestiune. Din loja unde se afla, nu zărea decat pieziş loja doamnelor Costa. Or, de câteva minute, le vedea vorbind şi râzând cu o persoană care era ascunsă, şi din când în când mâna sa apuca prieteneşte mâna Elenei; dar această mână ieşia dintr'o mânecă de haină, care'i ardea ochii şi'i frigea inima sărmanului băiat.

Urmărind privirile lui Andrei, nu-i fu greu omului cu ochelari să vadă unde se îndreptau.

— Ah! ah! zise el clătinând capul, *capisco signore*, iată deci Thamar al dumitale? După aceea, punându-şi apoi ochianul:

— Complimentele mele, domnule!... încântătoare, într'adevăr! puţin cam palidă!... hm, ia seama, această paloare este o stampilă; dar de altfel bine, făcută, cu umerii puternici, ochiul superb, dinţi albi! Bravo! ca să-ţi trădezi stăpânul?

Dar pare-mi-se că ai să pierzi drumul cel bun al

stimei, după cât mi se pare c'o cunosc eu pe frumoasa asta!

Andrei suferea ingrozitor; suferea din pricina observațiilor grosolane ale acestui cinic, și suferea din cauza geloziei. Se simția caraghios până la nebunie, și se temea să nu devină și mai mult. In timpul acestei torturi, fatala mânecă de haină continua să facă gesturi prietenoase.

Un incident neprevăzut îl smulse pe Andrei din stufișul de spini în care se îngrămădise. O ușoară lovitură deschise ușa lojei.

— Intră! spuse omul cu ochelari... Ei! bună seara, dragule, reluă el totodată, întinzând cu grăbire amândouă mânile unui personaj care intră.

— La revedere, domnule, spuse Andrei cu vioiciune.

— Stai, stai numai!

— Mă înapoiez în curând.

— La revedere dar, și izbândă bună... Muscă din plin mărul...

Ca o pasare înlănțuită căreia i s'ar taia firul, Andrei plecă. El merse drept la loja doamnelor Costa. Cum se apropie, auzi un râs plin și sonor. Era vocea Elenei, o recunoscu de și nu o mai auzise râzând. Ciocăni la ușa care se deschise, și în întredeschizătură se ivi în ochii lui mâneca hainei ei. Buimăcit, turburat că găsește un altul acolo. Andrei nu cuteza să mai înainteze, și sta în fundul lojei, unde doamnele, fără a-l recunoaște, îi lăsă libertatea de a se retrage. Această primire tăcută îi îngheță inima. Dar când făcu un pas, doamna Costa îi întinse mâna cu un zâmbet liniștit.

— Stați, vă rog, îi spuse ea, arătându-i un scaun lângă dânsa.

— Vă las, spuse omul cu mâneca grozavă, sculându-se.

— Stai la reprezentație? îl întrebă Elena.

— Nu! îi răspunse el uitându-se la ceas, trebuie să plec cu treuul de zece.

— Aveți timp și pentru actul al doilea.

— Această comedie e nesuferită! Mă plictisesc. Uite, nu e cumva doamna Bardi, cea de colo, cu rochia albastră, din loja familiei Piani?

— Da, ea este.

— Totdeauna draguță! Ia uitați-vă numai!... Și necunoscutul luă mașinalicește ochianul din mâna Elenei și începu să se uite prin sală.

Andrei, fără a fi inițiat întru tot ce se chiamă, în toate țările, purtările sociale—se șimția jignit de lipsa de mofturi a acestui domn, și'l cerceta cu un ochiu neliniștit. Nu-și amintea să-l fi văzut vr'o dată prin R... Era un tânăr frumos, ca de vr'o treizeci de ani, înalt, ușor, elegant îmbrăcat și cu formele distinse.

— E îngrozitor de vopsită! spuse el.

— Nu, răspunse Elena, așa e fața ei naturală.

— N'o mai apărați, scumpa mea!

Elena voi să-și ia ochianul; tânărul lăsă mâna în jos.

— Vă susțineți între d-voastră, continuă el, și n'o să vă înțelegeți nici odată. Uite, domnule, adăugă el adresându-se lui Andrei, vă fac judecător, vedeți și dvs.

Ținea ocheanul, fără nici un marafet înaintea Elenei, și Andrei întinse brațul ca să'l ia. În această mișcare, o manșetă fină de batist, vădindu-se din mâneca tânărului, lăsă vederei un dublu buton de diamante; mâneca scurtă a lui Andrei desgoli butonii de sidef de la mâneca cămășii, pe care ferul de călcat lăsase urme de rugină.

Bietul băiat simți groaznice împunsături, până în vârful unghiilor; și pentru a spori indispoziția, mai avea și nenorocul să vadă bleojdiți asupră'i nesuferiții ochelari albaștri, cari îl fixau de departe.

În turburarea lui ochianul îi scăpă din mâini și'i căzu jos. Se înroși ca focul. Nici odată nu simțise o astfel de stânjenire. O nesuferită căldură se răspândea prin toți porii lui și nu găsea o vorbă de rostit.

— Adio! se adresă necunoscutul către doamna

Costa. Apoi luând mâna Elenei, i-o scuturâ cu putere, *more anglico*, spunând: la revedere! după care salută pe Andrei şi ieşi.

— V'am tulburat, doamnelor, bolborosi tânărul.

— Nici de cum, nici de cum, răspunse mama, vă adăstam; nu'i aşa fata mea?

Elena clătină din cap, dar nu vorbi nimic.

— Apropo, reluă doamna Costa, cunoaşteţi pe prinţul T.... ?

— Nu.

— Eraţi adineaurea în loja lui.

— Eu?

— Fără îndoială, domnul cela de colo, cu ochelari albaştri...

— E prinţul T.... ? spuse el cu uimire.

— N'o ştiai?

— Nu, doamnă; l'am văzut la balul familiei Deffely, şi mai adineauri m'a poftit să intru în loja lui,

— Sunteţi foarte fericit! Vine arare ori la B.... Castelul său e la opt mile de aci. Sunt încântată că'l cunoaşteţi, trebuie să-l vedeţi, vă poate fi de folos.

— N'aş vrea să datorez nimic omului acesta!

— Pentru ce?

— Nu are inimă!

— Hm! toată lumea are inimă. E un bărbat duhliu, original, foarte căutat. Câţi n'ar vrea să fie obiectul atenţiei ce v'a dat!

— Are mult spirit, fără îndoială, şi se poate că unii ţin să şi-l apropie. Dar vă afirm, că nu are inimă şi pentru aceea mi'l nesuferit.

Elena se întoarse încet către Andrei, măsurându-l din cap până în picioare, cu un zâmbet fugar.

— Tare rău e că aveţi aceste îndoeli, răspunse doamna Costa, căci are mare înrâurire.

— N'aş şti ce să-i cer unui om pe care nu-l preţuiesc.

— Cred că n'ai să judeci totdeauna aşa?

— Totdeauna!

— Atunci cu atât mai rău!

Andrei voi să dea altă întorsătură convorbirei, al cărei subiect îl mâlmea mult, şi în care Elena nu pusese nici o silabă. El se scuză de demersul făcut lunea trecută.

— În neliniştea mea, că nu v'am văzut la Prato, zise el, am uitat că n'am dreptul să vin la d-voastră acasă.

— Din potrivă, aveţi dreptul acesta, fiind-că îl dă prietenia. Dar nişte femei singure... cari nu-s bogate... într'un orăşel mic! trebuiesc atâtea măsuri de prevedere!... Sunt foarte sigură că vi s'a vorbit de noi?

— Nu, doamnă.

— E de mirare, lumea e aşa de rea.

— Ce-ar face răutatea lumei, când ţi'i inima curată, prietenia sinceră!

— Eşti totuşi bărbat, şi totul vi'i foarte lesne. Trebuie să ne ascundem simţimintele şi să jertfim ridiculelor prejudecăţi a unui orăşel multe bucurii delicate.

— Mă voiu conforma cerinţelor, răspunse Andrei cu mâhnire, dar lucrul e foarte chinuitor!

El oftă.

— Sunteţi un copil, scumpe domnule! spuse doamna Costa cu o uitare de sine ca de mamă, şi apucă mâna lui Andrei pentru a o strânge de mai multe ori în ale ei. Vedeţi lucrurile prin această prismă dureroasă şi nu aveţi dreptate... Defectul d-voastră e acel al tinereţei. nehotărârea, nerăbdarea... Ah! dacă aş fi fost singură, singură pe lume, am fi fost o minunată pereche de prieteni, bătându-ne joc de lumea asta. Dar Elena, recunoaşteţi, nu poate face tot aşa.

Andrei se plecă spre Elena, care sta tăcută, şi se uita într'o doară în sală.

— Mă dispreţuiţi, nu'i aşa domnişoară, spuse el cu o smerenie aproape neroadă.

În această clipa cortina se ridică pentru actul al doilea.

— Staţi, îi spuse mama văzându-l că se pregă-

teşte să se retragă ; puneţi-vă aci mai în faţă, mai în văzul sălei. Văd colo în *piatea*, nişte domni frumoşi ce'şi ostenesc ochii, ca să străbată bezna lojei noastre. Să nu creadă ei cumva, că voim să te ascundem!

Andrei zări într'adevăr la parter o ceată de tineri ce şopteau între ei şi se întornau ades spre lojă. O expresie de dispreţ îi sbârci buzele, dar în acelaş timp se întreba pentru ce aceste doamne,

cari aveau o teamă atât de mare de trăncănelile oraşului, ţineau să-l pună numai de cât în văzul tuturora.

— Dragi făpturi! îşi zise el, cle voiesc cu orice preţ să'şi răscumpere atitudinea lor anterioară, să expun pentru mine l,.

Şi se simţia foarte supărat împotriva curioşilor din sală, cari siliau pe noile lui prietene să'şi arate eroismul.

Andrei sta ceva mai în urmă, între Elena şi maică-sa. Tânăra fată părea foarte atentă la întorsăturile melodiei cântăreţului de pe scenă. Totuşi din când în când o contractare nervoasă îi chinuia colţurile gurei şi nările, ca şi când s'ar fi stăpânit să nu izbucnească în plânsete. De alt-fel părea că nu se îndoieşte câtu-şi de puţin, că Andrei era lângă dânsa. Nici nu se uita la dânsul, deşi el cutezase de două trei ori să-i atingă rochia ca din nebăgare de seamă, de fapt ea să-i caute mâna.

Nu ştia ce să cugete, sau mai bine se gândia prea multe... Insfârşit ne mai putând suferi, se sculă şi spuse:

— Unde voiu avea acum onoarea să vă mai revăd?

— Aci, spuse mama.

— Această reprezentaţie e penultima, ştiţi lucrul acesta. Trebuie să vă spun oare rămas bun până la stagiunea viitoare.

Accentul cu care spunea aceste cuvinte, îi sfâşia inima.

— Veniţi din când în când pe bulevardul Capucinilor, reluă doamna Costa. Mai aies, să fiţi tare cuminţel Vă rog.

Duse mâna bătrânei doamne la buze, spunându-i mulţumisc.

Elena era mereu cu faţa spre sală. El o învălui într'o dureroasă privire murmurând:

— Ce i-am făcut oare?

El sta în picioare, cu o înfăţişare vrednică de plâns, la spatele ei, ţinând într'o mână pălăria iar cu cealaltă îndeletnicindu-se cu mânerul uşei.

— La revedere, domnişoară, spuse el.

— Plecaţi? rosti ea întorcându-se cu încetineală.

El îi întinse mâna şi dânsa i-o întinse pe a ei. El o simţi rece şi moartă. Amintirea bunei strângeri de mâna a *celeilalte* îi zdrobia inima.

Ieşi numai de cât şi nu se ivi în loja.

X.

A doua zi după această reprezentaţie, prima grijă a lui Andrei fuse, să se ducă la croitor, pentru ca să-i ia măsură de haine la modă. Apoi cumpără pânză şi-şi cumpără cămăşi cu *manşete*, alese de la giuvaergiul cel mai cu faimă, nişte nasturi de aur cu pietre preţioase, şi-şi făcu o provizie de pomezi fine şi săpunuri parfumate. Toate economiile sale trecură în aceste cheltuieli de primă necesitate.

După sosirea în R... păstrase cu religiositate o minunată pereche de ghete de lac, capodoperă a unui cismar din Francfurt. Scărţiau cu mândrie pe lespezi, aceste mândre încălţări, stârnind admiraţia chelnerilor de la han cari îl priveau cu un fel de respect.

Nici când aspra perie a curăţitorilor nu le atinsese. Andrei le curăţa el însuşi cu dragoste, nu le scotea din cufăr, unde erau cu îngrijire învelite, de cât în după amiaza de duminică, pentru ca să se ducă să se plimbe pe Corso. Totuşi le jertfi vanităţei sale, dragostei sale, şi le încălţa pe fie ce clipă, pe toate vremurile.

Opt zile după representaţia Cenerentolei, întâlni

pe doamnele Costa pe şoseaua unde se primblau în fiecare seară. El fu încântat de primirea lor.

Mama se părea că-i poartă un deosebit interes, se informa de veniturile lui, de cheltuielile ce le făcea? De ce sta la han? de ce nu lua o cameră în oraş? Ar fi mai bine găzduit şi cu mai puţine cheltueli.

Andrei răspunse cu copilărească bucurie a unui orfan care se simte singur pe lume, şi care vede venind spre dânsul o nesperată familie. Nu avea mijloace să închirieze o cameră, hanul era locuinţa cea mai potrivită...

Elena nu'i făcuse nici o întrebare de acest fel, întrerupse pe maică-sa, ca să-l întrebe pe Andrei:

— Sunteţi cumva, muzicant domnule?

— Aşa... puţin, domnişoară; muzica şi poezia snnt marea mea patimă.

— Ce poeţi citiţi?

— Pe acei din ţara mea.

— Il cunoaşteţi pe Petrarcă?

— Din traduceri, din nenorocire, scrisorile lui către Laura m'au fermecat.

— Ah! oftă, doamna Costa, omul ăsta ştia să iubească.

Elena se uită la mama ei cu o uşoară încruntare a sprincenilor.

— Mărturisiţi, doamnă, răspunse Andrei, că'i era tare lesne, să iubească, fiindcă era iubit! Eu unul, îl prefer pe Tasso — şi ca caracter şi ca poet.

— Nu's de loc mirată, sunteţi înclinat spre melancolie.

— Il iubeesc mai ales pentru că a rafinat simţimintele.

Nici o femee n'a fost şi nu va fi iubită, cum a fost Eleonora de Tasso.

— Cu toate acestea din pricina ei a suferit el mult.

— Pentru că a suferit, îl admir. Din acest punct de vedere mă uimeşte el. Când iubirea se înalţă la acest grad de uitare de sine, întrece omenescul. Nu vi se pare tot aşa, domnişoară?

— Cred, în sfârşit, domnule, că dac'ar putea cine'va iubi ca Tasso, n'ar putea să'l egaleze în curaj şi în sacrificiu.

— Fără îndoială, şi'a înţeles'o el singur, fiindcă n'a *voit să micşoreze* sacrificiul său, cântându'l. Muzicantul are mai multe privelegii de cât poetul; vagile'i mărturisiri nehotărâte, nu specifică nimic pentru pământ, şi par a se scoborî din cer, pentru a se înălţa iarăşi acolo.

Nu mă îndoiesc, domnişoară că sunteţi muzicantă?

— Cânt la pian..... ca toată lumea.

— Dacă..... aş cuteza?

— Ce vreţi să spuneţi?

— Că aş voi să am favoarea de a vă auzi. Ea nu'i răspunse.

— E târziu, spuse, doamna Costa; haide, domnule, la revedere!

— Aşa curând, strigă Andrei, pe urmă rîşinându-se adaugă; iertaţi-mă!

Porniră în tăcere, cu mâhnire; pe drumul spre oraş.

— Ascultă, spuse deodată mama, luând braţul lui Andrei, dacă'mi făgăduieşti să fii discret şi să nu vorbeşti nimănui, auzi? nimănui; să nu te nelinişteşti când vre-o împrejurare ne va împiedica să venim aci, ca să ne vedem, vă voiu răsplăti—îngăduindu-vă să ne faceţi câte o mică vizită, seara, dar foarte rar, şi numai când te voiu fi rugat; vei face puţină muzică cu Elena, care este şi ea atât de izolată, biata copilă.

— Cât sunteţi de bună; strigă îndrăgostitul nostru răpit la ceruri. El făcu toate jurămintele, subscriind toate condiţiile ce i se cereau.

— Vino sâmbătă la nouă, şi adu'ţi aminte de făgăduiala dată, vino, singur, alt-cum îmi voiu retrage-o pe a mea.

Acum, să ne despărţim. La revedere!

— Mulţumesc! mulţumesc, spuse Andrei cu mult avânt, sărutându-i mânele. La revedere, domnilor!

— La revederel răspunse Elena, pe Sâmbătă! Apoi se despărţiră.

Cum mai iubea acum Andrei aceasta țară, care dintru'ntâi i se păruse atât de posomorâtă! Se simția aproape înăbușit prin o supra-abundență de dragoste și milă. Aerul i se părea mai ușor, soarele mai strălucitor. Ar fi vrut ca fiecare să ia parte la bucuria lui; să ajute toate nenorocirile, să usuce toate lacrimile, răspândind peste tot ce'l înconjura culorile daurite ale beției sale. Se gătea ca un logodnic și'și parfuma inima odată cu mânele, neoprindu-se de cât la gândurile adevărate, lucrând în împrejurările cele mai neînsemnate, cu aceeași cuviință ce'și păstra în fața Elenei; de oarece i se părea că ea sălășluește în el, că o vede, că o aude în ori ce clipă, și că'i pătrundea tainele spiritului.

Un nor tulbura totuși seninătatea cerului său.

Amintirea tânărului întâlnit în loja lor, strângerea de mână la despărțire îi rămâsese în inimă. Oare să fi iubit Elena un alt om de cât pe dânsul? Nu avea oare aproape zălogită dragostea ei? Acea lacrimă ce-o sorbise ea, aceste dumnezeești turburări al primei lor primblări, nu pecetluiau formal legătura dintre ambele lor suflete?

Acest tânăr așa de prietenos, era poate o rudă, un prieten. La ce bun să se neliniștească? Elena era sinceră, mama ei de asemenea, ce interes să fi avut ele să'l înșele? Sâmbăta următoare, la prima lovitură a celor nouă ore, el sună la ușa casei acestor cucoane.

— Stați colea, spuse doamna Costa, conducându-l în o măsuță acoperită cu o față de masă; să vină și Elena.

Ea veni într'adevăr, o clipă după aceea, aducând o ceașcă, în care fumega un bulon gustos.

— Beți, domnule, beți, îi spusă doamna Costa. Nu mai faceți atâtea marafeturi pentru o ceașcă de bullon? Nu'l lăsați să se răcească.

Andrei se așeză murmurând:

— Mă copleșiți! sunteți prea bună!

Cum îmi găsiți bulionul?

— Minunat!

— Este în tot cazul mai bun de cât acela dela hanul d-voastră.

Elena, care dispăruse, se înapoie în această clipă, şi puse pe masă o farfurie conţinând două prepeliţi bine friptă; mama scoase din dulap o sticlă, un cuţit şi pânişoară.

— Nu voiu cuteza să mai vin, spuse Andrei.

— Nu vă plac aceste păsări? reluă doamna Costa?

— Imi plac. Dar ce înseamnă..... pentru ce atâta bunătate?

— Iar o să reîncepeţi cu mofturile? urmă mama turnându-i de băut.

Elena se puse la pian, Andrei mânca; i se părea că se împărtăşeşte. Doamna Costa cârpind rufăria, se aşeză alături de dânsul, învăluindu'l într'o dragoste de mamă. Era un fermecător tablou casnic, plăcut, patriarhal, german. Era oare vraja vieţei de familie, a căminului conjugal ce-ar fi vrut ele să i-l dea?

Când isprăvi de mâncat potârnichile, Elena, sculându-se, îl rugă să cânte ceva.

— Nu cânt de cât la orgă, domnişoară, şi nu cunosc de cât acompanimentul.

— Atunci, Elena, spuse mama, ia *Norma* şi cântă-ne *Casta-Diva*. Cunoaşteţi această bucată, domnule?

— Nu, doamnă; dar dacă domnişoara vrea să cânte ceva din *Traviata*, mai cu seamă o arie, din toate ale ei, aş fi tare fericit.

Elena îşi încreţi uşor fruntea.

— Oh! uricioasă operă! spuse văduva... Nouă nu ne place, şi fica mea n'a deprins nimic din ea. Cântă *Casta-Diva*, Elena! Cunoaşteţi *Norma*?

— Nu, doamnă!

— Ei bine! ascultaţi această bucată, e fermecătoare.

Andrei stătu în picioare, lângă pian, aproape de Elena, ca să'i întoarcă paginile.

Cât de departe fiera cântarea ordinară, banală a

d-rei Costa, de chipul delicat şi strălucitor al frumoasei necunoscute, ce'l iniţiase pe tânărul visător german în emoţiile *Traviatei*. Dar dacă «armonia cea mai dulce e sunetul vocei aceleia ce-o iubim; dacă o faţă frumoasă este mai frumoasă de cât tot spectatorii», Andrei îşi umplea ochii şi inima cu armonie şi frumuseţe.

Se apleca uneori, sub motivul de-a vedea mai bine, dar de fapt pentru a atinge cu faţa sa părul Elenei. Cum ea nu era o muzicantă foarte riguroasă, şi cum săria peste părţile cele mai anevoioase, ajungea întotdeauna înaintea lui Andrei la sfârşitul paginelor. atunci îş întindea braţul, mâinele lor se întâlniau, şi Andrei simţia că'i vine leşin.

Această petrecere fu pentru el o nălucire ca de paradis.

Ştia că nu se va reinoi de cât la lungi intervale şi lua cu sine o deplinătate — aşa cum fac acei oaspeţii înfometaţi şi prevăzători ce'şi ghiftuiesc tot odată şi stomaturile şi pungile.

In fiecare seară, Andrei să ducea la primblare pe şoseaua Capucinilor. Era drumul raiului; îi iubia până şi praful şi pietrişul îi rădea în priviri, totuşi nu înveluia de cât în pripă şi pe furiş pe doamnele Costa. Ele se iveau voalate, pe cărări piezişe, în umbra măslinilor, ca nişte driade, şi fugeau foarte grabnic după o strângere de mână şi niscai vorbe dulci. Se expuneau prea mult pentru el, le era frică; dacă le-ar fi zărit cine-va?... Ar fi pierdute... lumea era atât de rea!

O singură dată, nu'i trecu prin gând lui Andrei să se întrebe, dacă numai teama de svonurile unui orăşel era unicul motiv de groază al acestor doamne. Le făgăduise să nu întrebe pe nimeni, să nu vorbească de loc despre dânsele; şi'şi ţinea cu sfinţenie această făgăduială. Unica'i nelinişte era să ştie, dacă era iubit de Elena atât pe cât o iubia şi el. Anumite cuvinte, anumite priviri, anumite tăceri, îl făceau să spere, căr aceste slabe semne se irosiau în faţa unei se-

rioase cercetări; se temea să la visele inimei sale drept nădejdi, şi dorinţele drept realităţi.

Un mijloc simplu şi practic de a'l smulge îndoielei era s'o întrebe pe Elena.

Dar excelenta doamnă Costa nu părăsia nici când pe fie-sa, şi încurajând mereu o prietenie care depăşia limitele unei prietenii frăţeşti, nu părea să încline către o unire mai delicată, mai adâncă.

Aceste greutăţi îi ataţau iubirea, desnădăjduind pe îndrăgostit; aveau cel puţin acest folos că ţin spiritul lui Andrei într'o hărnicie de pomină.

După câteva săptămâni de sforţări, el se opri la un mijloc îndrăsneţ, care în imprejurarea de faţă era singurul, la care i se păru că poate să recurgă.

Scrise în cea mai frumoasă englezească, pe cea mai frumoasă hârtie a lui, o mişcătoare declaraţie, şi'o puse în buzunar, aşteptând o clipă prielnică pentru ca s'o dea Elenei — fie la preumblare, fie în timpul încercărilor muzicale, fie când ar fi fost la pian.

Andrei îşi păstră cincisprezece zile scrisoarea care'l ardea fără a'l încropi, păndind prilejul care'i scăpa necontenit.

In sfârşit, în timpul unei preumblări pe şoseaua Capucinilor, crezu că ajunge la clipa supremă. Ţinea scrisoarea mototolită între degete şi mergea alături de Elena. Tot vorbind cu ea, căuta s'o facă a înţelege încurătura lui prin clipiri din ochi şi prin gesturile mânei libere; dar ea părea că nu observă această pantomimă, sau că nici nu'şi putea lămuri motivul, căci de mai multe ori se uită cu mirare la el, ceea ce'l zăpăcea. Era bine hotărât totuşi, să nu mai ducă înapoi scrisoarea.

Profitând de un moment când ea îşi strânse faldurile rochiei, pentru ca să treacă mai cu înlesnire şanţul unui lan ce'l treceau—el se opri lângă dânsa şi făcu aşa că ea să pipăie scrisoarea; dar îşi retrase mâna, refuzând să'i apuce mâna pentru ca să'l ajute să sară. De astă dată ea înţelesese. A reînoi încercarea, putea fi nu numai o stângăcie nedibace, dar

şi'o batjocură ce nu i-ar fi iertat'o poate. El stătea cu luare aminte la o parte şi puse scrisoarea în buzunar. Andrei reveni cu inima tare mâhnită. Ce însemna această rezervă? Să fi fost oare nepăsare nemărginită, sau numai prevedere şi băgare de seamă? Elena se temea de iubirea lui sau numai de ochiul puţin cam aspru al d-nei Costa? Trebuia să'şi impună un deiners prea cavaleresc, şi el îndrăgostitul ca şi Verther fusese îndrăznet, obraznic ca Faublas?

Uneori cercând să'şi amintească de buna judecată când n'o numia de cât o nebunie Andrei se întreba dacă nu avea cumva vr'un protivnic, şi dacă, *celălaltul*, bărbatul din *palco*, nu era singura piedică la un răspuns prielnic din partea Elenei.

Cum, îşi spunea el, o bănui că tânără, frumoasă, înzestrată cu toate graţiile amorului, sărbătorită, înconjurată, putea fi păstrată pentru un biet băiat dragostea cerută de privirile tuturor tinerilor din oraş?

Era adevărat că Elena trăia retrasă ca o viorică, şi că'l primise de bună voie, fără cochetărie, dar fără teamă de-a face geloşi. Cum s'ar fi arătat ea atât de iubitoare, atât de bună, cu un simţământ ce n'ar fi fost de cât mila de rând, de cât prietenia vulgară? Vai! Andrei nu ştia, nu descoperea, nu afirma de cât c'o iubea pierdut, nebuneşte, trăind şi murind prin această iubire, şi că voia, fie ce-o fi, să pătrundă în taina acestui destin de bucurii ori de lacrimi păstrat inimei sale. Se jura că va pricinui o lămurire, o şotie—dacă va trebui—pentru ca să ajungă la cunoştinţa adevărului.

XI

Era pe timpul secerişului, în poeticul mesidor al lui Fabre d'Engantine [1]).

Intr'o seară când Andrei întâlnise pe doamnele Costa pe *soseaua Capucinilor*, în clipa când ele se pregătiau a'l părăsi, el se rugă cu atâta stăruinţă să'şi mai prelungească primblarea, în cât se învoiră bun-bucuroase.

Era o seară caldă şi minunată, aidoma Fenixului care se consuma pe un rug de tămâie şi smirnă. Soarele apunând se înveliuia într'un roşu măreţ. Aurul, focurile diamantului, al rubinelor şi topazelor, împrăştiau licăriri încununând vârful copacilor, crestele dealurilor.

Intreaga fire mişcătoare în încremenirea ei, îşi revărsa zăbranicul prin miile de voci melancolice ale amurgului, şi clopotele, tânguindu-se în văzduhuri, cântau armonios agonia regelui lumei. Căruţe grele, pline de snopi, se rostogoleau prin câmpiile desgolite în sunetele tarantellei secerătorilor care întovărăşia mugetul grav al boilor obosiţi. Era o scenă teatrală a la Leopold Robert.

Andrei şi doamnele Costa merseră în tăcere de-

1) Luna a zecea a anului republican din 1730, 20 Iunie—19 Iulie.

parte pe drumul mare, dealungul şiragurilor de păducei înfloriţi; visau tustrei. Merseră astfel până la o fermă.

— Mi'i sete, spuse Elena.

— Să intrăm. spuse mama, ne vom odihni. După ce trecură poarta, se văzură într'o curte mare, unde se tăvălea o turmă de porci. Câinii, legaţi în coteţul lor, lătrau cu furie.

O femee se ivi în pragul locuinţei.

— Aveţi lapte? întrebă doamna Costa.

— Nu, doamnă, vacile nu s'au întors încă, dar am nişte vin bun.

Andrei se uita la Elena.

— Îţi place vinul? Vrei?

Ea făcu o mişcare din umeri, care ar fi vrut să spună: tot una mi'i! Şi tustrei urmară pe ţăranca într'o cameră, unde ea îi rugă să stea, aşteptând să se ducă să aducă vinul.

Camera avea o întăţişare de curăţenie. Un nisip mărunt şi daurit acoperea lespezile mari de piatră; pe pereţii spoiţi cu var, zugrăveli grosolane răzătoare cu râsul tipărit al culorilor vii; dintre zăbrelele ce înconjurau fereastra deschisă, se căţărau nebuneşte nişte condurii doamnei, mazere mirositoare ce şi amesteca slabul lor miros cu bunul miros de pâine coaptă.

Ţăranca reintră pentru a pune pe o masă de brad simplu, o faţă de masă şi frumoasă albă, şi pe ea o sticlă cu trei pahare.

Doamna Costa ceru apă.

— Indată răspunse fermiera.

Andrei turnă vinul şi'l gustă.

— Este rece, spuse el făcând o strâmbătură. Nu cred că'l veţi putea bea.

Femeia reveni cu o oală de apă; dar de astă dată ţinea în braţe un mormoloc învelit în scutice.

Elena întinse a lene paharul; ea fu în întregime mişcată şi se sculă văzând copilul.

— E al dumitale? întrebă ea repede pe ţărancă.

— Da, *doamnă*, este mezinul meu.

Elena suspină încet, lăsând privirea să rătăciască dela copil la Andrei, şi visa.

Doamna Costa mângâie pe băieţel, apoi cum avea mare destoinicie pentru a observa economia casnică, ea ieşi, spunând că se duce să viziteze ferma.

— Câţi ani are ? reluă Elena adresându-se tinerii mame.

— Şaptesprezeee luni.

E fată ?

— Nu.

Pentru ce zâmbise Elena? Pentru ce părea fericita când auzise că această sărmană făptură nevinovată nu era o femee ?

— Ce drăguţ îngeraş! spuse Andrei.

— Ziua, da, domnule, răspune mama, fiindcă poate suge pe mică-pe-ceas la capră, dar noaptea e un drac. Nu-e copil mai plângăcios ca ăsta! Oh! răul! Şi totuşi domnule, vă urez unul la fel cuconiţei dumnevoastre.

Elena roşi ca un rac. Andrei îşi goli paharul. In această clipă lătrau câinii în curte.

— Uite şi vacile, relnă fermiera, trebuie să mă duc să le dau drumul să intre. Iertaţi-mă domnule şi doamnă! Şi ea ieşi.

Era întâia oară când se găsea Andrei singur cu Elena.

El dorise mult, din răsputeri, cu cele mai înflăcărate dorinţi clipa asta hotărâtoare, ce i-o prilejia norocul. O mică întâmplare putea să'l prescurteze; nici vorbă doamna Costa avea să intre, şi bietul îndrăgostit nu găsea de spus o vorbă; sufletul îi murea pe buze, simţea că'i slăbeşte şi inima.

Fâstâcit el îşi tot scutura redingota de praf, şi da o mare atenţie acestui lucru de nimic.

Elena, ca să nu se lase mai prejos îşi, potrivia manşetele, dar în curând se duse de se rezimă pe coate la fereastră, lăsând să'i alunece ochii pe dealurile îndepărtate. Ciudata oglindire a luminei ochilor ei părea c'o face să nu vadă lucrurile de cât printr'o lacrimă ; îşi scoase pălăria la intrarea ei

în cameră; o rețea de mătase acoperea molatec frumosul ei păr negru.

Andrei se apropie încetișor și să opri în urma ei nemișcat, amețit, când simți aproape de gâtul ei căldura unei răsuflări; în acest moment aple-

cându-și capul și'și ridică mâinele, ca să înoade capetele rețelei. Această mișcare desvălui boiul curat al statului sale, a căruia rochie schița delicioasele'i contururi.

La această vedere, Andrei înebuni; neștiind ce face, puse amândouă mâinele înjurul mijlocului Ele-

nei. Ea se dete îndărăt tremurând, şi'i aruncă o privire care'l făcu să îngălbinească.

— Iertare! murmură el cu o voce stinsă; fiindcă vedea că se îndreaptă spre uşă, avu tăria să'i adauge:

— Mă despreţuiţi, nu'i aşa?

Era întrebarea ce i-o mai adresase şi la teatru.

— Dar d-ta reluă ea, nu mă despreţuieşti?

— Eleno! fie-ţi milă! iartă-mă!

— Te iert, îi spuse ea, oprindu-se fără a se întoarce, m'ai mâhnit mult... Nu din partea d-tale, nu m'aş fi aşteptat la atari îndrăzneli.

— Dac'ai şti!...

— Nu mai căuta scuze, dacă vrei să uit,

— N'am fost stăpân pe mine, Eleno te...

— Taci! taci! sau ies afară, adaugă ea cu un fel de mânie, atingând mânerul uşei.

Andrei nu mai spuse nimic îşi plecă fruntea în mâini şi rămase nemişcat, posomorât, desperat; astfel era mai elocvent.

Elena se întoarse puţin câte puţin, îl văzu şi se apropie încetinel, întinzându-i mâna.

— Uite mâna unei surori, Andrei spuse ea cu vocea ei melodioasă, plină de melancolie, dacă o iei, să te îndatorezi în toată regula să nu fii şi să nu vrei să fii de cât un frate pentru mine. Dacă respingi, nu voiu putea să te mai văd.

— Eşti bună, eşti bună şi crudă, Eleno, răspunse el, sau mai bine nu ştiţi cât mă faci să sufăr. Fratele d-tale! eu, o Dumnezeule! mă simt fermecat şi totuşi mă omori! Uiţi ceea ce am făcut, nu te teme întru nimic de ceea ce'ţi pot spune, dar lasă o prăpastie între inima mea şi a dumitale. Dă'mi mâna că un zălog al iertărei şi nu ca o sentinţă! Şi dacă în inima dumitale nu e loc de cât pentru o prietenie frăţească, dacă ai dat această dragoste pe care o cerşesc în genunchi, s'a isprăvit, sunt pierdut..., poate m'aşi fi putut resemna ieri ca să nu'ţi cer nici-odată o mărturisire, deci această îndoială îmi otrăbeşte zilele; dar înaintea

condiţiilor ce'mi impun astă-zi simt că nu mai trebuie să vieţuiesc într'o adăstare a căreia taină fiindcă o cunoşti acum, trebuie să mor din pricina desnădejdii mele!

Elena era foarte mişcată; svăcnirea sânului ei îi trăda tulburarea.

— Ei bine! fii aşa de pierdut, spuse ea cu mânie, e mult mai bine pentru d-ta şi eu voiu avea mai puţine remuşcări!

Cum Andrei o privea fără să înţeleagă, ea se întoarse iar, înfrigurată, zădărâtă, şi veni spre dânsul.

— Dumneta eşti cel fără milă! vrei să mă vezi plângând, nu'i aşa? Fii mulţumit, uite'mi lacrimile.

Ea plângea aevea, şi printr'o mişcare de sălbatică familiaritate, apucă mâna lui Andrei şi o duse la obrajii ei scăldaţi în lacrimi. Bietul băiat tremura şi se simţia tulburat de isbucnirea acestei dureri, care întrecea în strâşnicie legitima supărare a unei tinere fete jignite; se uita la mâna lui umedă de lacrimile Elenei, şi nu cuteza s'o ducă la buze. Ea urmă cu un sughiţ de plâns:

— Cu ce drept îmi vorbeşti de dragoste? Pentru ce'mi tulburi viaţa? Eram liniştită înainte de a te cunoaşte. Ai venit şi liniştea mea s'a dus. Mă chinueşti cu suferinţele d-tale şi totuşi, dacă te-aş asculta, într'o zi ai să'mi impuţi că ţi-am pricinuit un groaznic chin! N'ai priceput aşa dar! N'ai înţeles că vreau sa te desgust! Uite, mai e vreme, du-te! Te ucide curajul meu, zici? Oh! slăbiciunea mea te va omorî în sigur! Nu vreau să'ţi dau nimic mai mult de cât ce ţi-am dat. Desnădăjdueşte-te dar de îndată!... Mori! ucide-te! Voiu încerca şi eu să mor.

Ea să îndreptă numai de cât spre uşă, o deschise iute şi dispăru.

Andrei căzu în genunchi, cu braţele întinse, strigând:

— Elena!... Elena!... Dar tânăra fată o găsise pe maică-sa şi o târî în spre oraş.

. . . . . .

A doua zi, venind la biroul său, Andrei auzi că Moses avea friguri. El alergă în odaia bancherului, şi'l găsi în pat. Doctorul era lângă el, servitoarea plângea într'un colţ.

— Nu'i nimic, scumpul meu Andrei, spuse bancherul zâmbind, răul a fost luat din scurt; mă voiu alege cu o odihnă forţată de câte-va zile. Dar numai că se brodeşte prost. Trebuia să mă duc la N... pentru nişte afaceri grabnice, cred că nu vei fi silit să faci această călătorie în locul meu.

Trei zile după acea febră descrescuse: dar doctorul opri hotărât pe Moses să iasă din casă, înainte de a fi restabilit cu desăvârşire.

Bancherul îl chemă pe Andrei şi'i spuse să se ducă la N...

Această lipsă putea fi de două sau trei săptămâni.

Andrei primi o groaznică lovitură în inimă.... Trei săptămâni, fără s'o vadă pe Elena, fără să capete o lămurire din parte'i, o îndulcire, iertarea! Andrei se puse să scrie doamnelor Costa, ca să le facă cunoscută această crudă necesitate, şi să'i dea voie să vină să'şi ia rămas bun în aceeaşi seară.

Ele fură exact la întâlnire.

— Ei bine! îi spuse doamna Costa cu asprimea ei maternă; iată o bună pleaşcă pentru d-voastră! Vă veţi duce într'un oraş frumos, care vă va distra de monotonia acestui ţinut.

Elena îl salută grav, fără supărare, dar fără făgăduieli, şi sta tăcută.

— Vai! răspunse Andrei, nimic nu mă va distra; mi-am făcut —atât de dulce deprindere să vă văd! Ceeace numiţi monotonia acestui oraş, era pentru mine o fericire liniştită, regulată; mi'i frică de lipsa asta, aşa cum îi este frică unui copil noaptea. Acest drum îmi va aduce nenorocire!

— Cum mai ajută de grabnic obişnuinţelor sentimentele, reluă doamna Costa râzând, sunt abia şase luni când vă era tot una dacă trăiţi aici ori acolo, în Italia, ori în Germania.

— Aceste şase luni au cântărit cât şase ani în

viaţa şi gândurile mele, spuse cu hotărîre Andrei... Sunt şase luni; azi stau aci. Sunt şase luni, eram exilat, acum am speranţa într'o patrie—în acest oraş, unde venisem să caut numai de lucru şi odihnă, am găsit viaţa sufletului şi cred să găsesc şi fericirea!

— Fericirea! murmură Elena cu vocea ei sonoră, apoi adăugă suspinând: Dumnezeu că te audă!

— Dumnezeu m'a ascultat, răspunse Andrei cu îndrăzneală.

— Într'adevăr, reluă Elena, eşti un privilegiat; eu, am pierdut obiceiul de a'l mai chiema în ajutor! Nu aştept nimic dela el!

— Nimic?

— Nu, domnule, nimic.

Un nor păru că se coboară şi apasă asupra celor trei preumblători. D-na Costa părea că murmură vre-o câte-va cuvinte la urechea fiicei sale, îndemnân'o nici vorbă, să'şi ascundă tristeţea, să'i spună lui Andrei la despărţire câte'va cuvinte mai puţin descurăjătoare; apoi văzând că nu isbuteşte ea spuse cu prietenie sărmanului îndrăgostit, luându-i mâna.

— Vă garantez, eu, o călătorie bună, o fericită întoarcere şi toate urările noastre în timpul absenţei. Trei săptămâni! e o nimica toată! Au mai fost de multe ori câte trei săptămâni, fără să ne vedem!

— Este adevărat, murmură Andrei, care nu cuteza să spună că în aceste intervale de cari vorbea, doamna Costa, nici când nu încetase să vină s'o caute pe Elena prin acele locuri unde o văzuse, şi scotocind iarba călcată de dânsa, să vadă orizontul văzut de ea, ceea ce nu însemna că n'o văzuse în ăst timp.

— Îmi permiteţi să vă scriu? întrebă el pe mama.

— Am venit să te rugăm lucrul ăsta, răspunse ea.

— Şi'mi veţi răspunde?...

Doamna Costa se uită la fie-sa.

— Vom răspunde, v'o făgăduiesc.

Cu aceasta asigurarea ei se despărţiră şi a doua zi Andrei era pe drum.

XII

Scrisori, ce le-am citit pe cari în zadar le-aş mai transcrisc, schimbară între ei. Andrei deveni mai îndrăsneţ, expansiv, mişcător, mândru în tinereţea şi dragostea lui în aceste scrisori; îşi tăinuia sufletul sub cuvinte, cum tăinuia bărbierul regelui Midas taina stăpânului său; dar Andrei voia ca fiecare rând din aceste pagini arzătoare să se frământe ca o trestie destăinuitoare şi bine spuse sub toate tonurile, ceea ce voia să'i spună Elenei.

Răspunsul doamnei Costa era plăcut, părintesc, cu o glumă plăcută, care fără a-l opri pe Andrei să spere, îi oprea ori ce nerăbdare, singurul cuvânt ce'i răsună din adâncul tuturor acestor revărsări a lui Andrei era unicul pe care nu'l scria nici odată şi doamna Costa răspundea vorbind de prietenia foarte vioaic şi de dispoziţiunile de încredere ce le simţea Elena.

Această conrespendenţă putea fi sinceră, naivă; nu se putea vedea în ea de cât neliniştele prudente ale unei mame, ale unei femei excelente, geloasă de a'şi adapta excitările simpatiei personală pentru un

tânăr interesant, cu rezervele ce trebuia să le observe tutoarea unei fete frumoase față de răstălmăcirile unui orășel. Dar nu lipsea nimic nici acestor scrisori spre a fi o manoperă a unei cochetării savante ajunsă la naivitate prin puterea supunerei și pișicherlâcului.

Andrei era curat; patima ce'l zguduia, îl împiedica să caute subînțelesul în cuvântul altora. El care nu punea nici un subînțeles diplomatic în cuvintele sale, nu știa nici să-și calculeze propunerile, nici nu ghicea sfaturile în dojenelile părintești ale doamnei Costa, o atâtare, *o fugă către sălcii* așa că, luând în înțelesul lor literar ultimele scrisori primite din R..., crezu de bună seamă că le cam compromise pe doamnele astea prin stăruințele lui că se știa, taina întâlnirilor lor, și'l rugau cu sinceritate să'și suspende vizitele și demersurile; el era desperat. Dar amorul îmbălsăma sfășierile și'i le făcea mai dragi întru ce privește fericirile acordate. Elena nu se manifestase nici'când în aceste scrisori; se simțea căldura privirei sale, sau răceala cuvântului ei în scrisorile doamnei Costa, dar ea însăși nu adăugase nici odată un cuvânt în *post-scriptum*.

Andrei cerca să respire aceste scrisori ca și cum ar fi putut recunoaște răsuflarea mândrei fete îmbibată în aceste pagini pioșnice. El voia să se convingă că, sfioasă, retrasă, șovăielnică, ea'l silea să ghicească ceea ce nu voia, ceea ce nu putea ea spune, și atunci el se deda unor nemai auzite sforțări de pătrundere și analiză...

După o lună, afacerea terminată, Andrei se înapoie la R... Moses era în deplină convalescență; îl felicită pe funcționarul său, îi predete condicile și'l îndemnă să continuie, asigurându-l că are toate destoiniciile unui minunat bancher.

Andrei voi să profite de această întoarcere pentru că să uite. Se puse la lucru cu înfocare; dar cum mai desmințeau cifrele prezicerile lui Moses și râdeau cu ironie, aproape fioros, în ochii tânărului comptabil!

Se jurase că nu se va mai duce pe la Elena, şi a doua zi după jurământul său, se pârpolia în flacăra dorinţelor neînfrânate de a'şi călca jurământul. Hotărârea lui dură totuşi opt zile.

După asta întâlni într'o stradă pe doamna Costa; o salută fără a cuteza s'o privească; şi era gata să'şi vadă de drum, când simţi că ea se opriše, el se înapoie numai de cât şi se apropie de dânsa.

— Sunteţi foarte drăguţ! îi spuse râzând, treceţi pe lângă mine ca prin faţa sfântului altar, fără'a ridica barem capul.

Andrei bolborosi câte va cuvinte de scuze, dar era încântat că e dojenit.

— Aţi sosit?

— Sunt opt zile de când am venit.

— Din ce ince mai bine?... sunteţi bine?

— Nu trebuie să-o luaţi în nume de rău, reluă tânărul bancher; scrisorile dumnevoastră mi-au pricinuit remuşcări, m'i frică şi de mine însu'mi cred că fac o neghiobie; dar sufăr, credeţi-mă.

— Cel puţin, pentru ce nu mi-ai dat de veste că printr'un singur cuvânt? te-ai înapoiat. Ai necaz pe mine pentru cele câte va sfaturi, de cele câte-va ironii uşoare nu'i aşa?

— Nu, doamnă... Mi-aţi scris cu cumineníe şi bunătate... Nu ştiu nimic în lumea asta şi d-voastră aveţi dreaptă judecată, trebuie să iaŭ învăţătură pentru a nu compromite pe nimeni, nici pe mine însu-mi.

— Urmaţi-mi sfaturile reluă doamna Costa. Nu nedreptatea d-voastră nu e de a nu ne vedea, ci de a nu ne vedea de cât pe noi. Societatea acestui ţinut, clevetitoare pentru cei cari fug de ea, primeşte bucuroasă pe acei ce vin la dânsa. Nu cere altă ceva de cât să te primească. Duceţi-vă în societate ne vom întâlni acolo.

— Voi cerca, fiindcă de azi înainte nu voiu putea să vă mai văd de cât pe la alţii.

— Cum poţi spune una ca asta! sărman surghi-

nit! zilele frumoase încă nu's sfârşite. Avem încă jumătăţile de zi frumoase pe Corso.

— Da, în faţa lumei.

— Copile! apoi, aşa câte odată... seara la mânăstirea Capucinilor.

— O! acolo, mă veţi găsi totdeauna, spuse Andrei cu căldură.

Işi strânse mâna şi se despărţiră.

Andrei fu mai zăpăcit de această întâlnire de câi dacă ar fi fost deodată în faţa Elenei. El se simţea ridicat dela pământ şi sgâlţâit ca de întâile ameninţări a unui uragan.

Era pasiunea înăbuşită o clipă, stăpânită, care se înapoia asupră'i cu străşnicie, pentru a'l înşfăca în întregime şi a nu-l mai slăbi.

El voia totuşi să se împotrivească, şi chiemând în ajutorul său toată judecata pentru prima dată în viaţa lui, voia să examineze hotărât, pentru ca să nu mai revină, asupra impresiilor care'i osteniseră atât sufletul. In această sinceră analiză, ele se descompuseră, se desfăcură ca şi aliajul din vasul în care se toarnă un metal; apoi, se evaporară şi când privea în fundul vasului zări, la mijlocul unei rămăşiţi de spumă şi de sgură câte-va bucăţi strălucitoare. Era auzul!

Toate iluziile ce străluciseră în capul lui, se irosiră ca un fum. Amorul său se împotrivi încercării şi rămânea, pur şi puternic, scânteetor!

Înţelese atunci că viaţa nu era nici decum ceece visa el, că farmecele cărora se dedase, că contemplările în cari se pierduse de atâtea ori închipuirea lui, nu erau decât o feerie minciunoasă, nimicuri daurite.

Ceea ce era aevea, era această dogorâtoare iubire, trebuincioasă, pretenţioasă, despuiată de aceste podoabe ale devotamentului, şi ale abnegării, platonismului. El se redeşteptă şi intra în lumina vieţei.

«Dacă lipseşti pe om de himerile lui, ce-i mai rămâne?» spune Fontenelle. Rămânea lui Andrei, după toate himerile pierdute, cea mai îngrozitoare dintre himere, o dragoste absorbitoare, geloasă, pământească, omenească.

Atât cât nu văzuse această dragoste decât prin vraja gândurilor, nu observase imposibilităţile; durerile i se păreau înţepături sfinte, răni cari meritau victoria. Dar când se pomeni faţă în faţă cu adevărul, cu realitatea, când iubirea lui, devenită drug de metal preţios, şi-o cântări în mână; simţi că avea în el isvor nesecat de supărări, căci mereu era desnădăjduit că nu va putea pătrunde nici când taina Elenei.

Nu în sânul lumei, într'un salon, pe Corso, ori pe străzi, putea el să aştepte sincera ei mărturisire za-

darnic cerşită în întrevederea dela fermă. Descurajarea puse stăpânire pe dânsul. Căpătă un nesuferit desgust pentru tot ce'l înconjura.

Hanul, oraşul, birotul, cerul, primblările, tot ce făcea, ce spunea, ce mânca, totul i se părea searbăd; îşi dumnica viaţa.

Câte odată era pradă unor furii neputincioase în în potriva soartei, care'i strecurase dragostea în inimă ca pe o otravă. Nu'şi spunea că sălnicise puţin această soartă, şi că se desprinsese a nu căuta nimic în afara dragostei. Nu admisese o singură clipă că se poate trăi fără iubire. De atunci lucrul, datoria, toate obligaţiile sociale nu mai erau pentru el de cât întâmplări ce le îndura din obişnuinţă fără a crede în legitimitatea lor; şi atât de cinstit, aşa de sincer, atât de bun cum era din fire, Andrei era expus să ajungă prea curând un necinstit, nesincer şi rău, pentru că nu voia să pună alt-ceva de cât egoista lui iubire în conştiinţa sa.

Sufleteşte Andrei semăna tare cu acel ocnaş, care se vaită că fusese pe nedrept osândit, pentru că furase nişte cisme din rafturile unui cismar. Intr'adevăr, cismarul voise să'şi apere încălţămintea şi ocnaşul, fără să bage de seamă cum, ucisese pe cismar.

Sarcasmele prinţului Tór..... i se ofereau uneori minţei bietului tânăr, ca o armă solidă pentru a respinge aceste ciudate lovituri ale dragostei.

— Dac' aş avea această tărie de caracter, acest meşteşug de a'mi stăpâni simţirile, îşi spunea el în sine, nu m'aş teme de nimic. Dacă aş cuteza să cer povaţa prinţului..... Pentru ce nu? El e doar acela care pururea mi-a vorbit întâiul; acest mare şugubăţ mi-a arătat un pic de simpatie. Scalde-mă în apele îngheţate de unde şi-a scos tăria, şi voiu fi învulnerabil.

Andrei se îndreptă pe jos către locuinţa ce-o avea în R.... prinţul şi tot lângul drumului, în ciuda lui însăşi, dorea tainic în sine să nu găsească pe sfătuitorul la care se ducea sa se adreseze.

Îndată ce bătu la uşa micului palat locuit de prinţ, omul cu ochelari îi ieşi înainte.

— Ah! ah! dumneata eşti, domnule, spuse el râzând.

Andrei se simţi fără de veste ruşinos, buimac că avusese îndrăzneala să vină, şi îndrăzneală să'i vorbească; bolborosi câte va cuvinte de scuză, îşi îngăduia pe temeiul bunătăţei prinţului; să'i ceară un serviciu.

— Pricep, pricep, spuse prinţul te distrezi; şi dragostea cam costă scump. Nu vei fi ajuns să jăfuieşti casa bătrânului Moses.... şi te-ai gândit că la mine e deschisă. Straşnic de bine chibzuit, tinere! Cât îţi trebuie?

Andrei se dădu înapoi cu scârbă.

— Nu'i vorba de bani, domnule.

— Cu atât mai rău, căci era lesne. E vorba de vr'un duel?

— Nu, domnule, foarte simplu: un sfat.

— Ah! bag de seamă că vrei să flecăresc; ţi-am dat dintr'odată temeiul înţelepciunei mele, ce mai vrei să te învăţ?

Andrei îşi povesti dragostea şi suferinţa lui.

— *Povero!* spuse prinţul, trecându-i mâna sa uscată şi nervoasă prin păr, clătinând puţin capul; ai de face cu o zăludă ori cu o ştrengăroaică. Dar eu ştiu bine pentru care presupunere voiu alege!

Ce păcat că plec peste o oră! M'aş înveseli să te fericesc! Dar, scumpul meu copil, cea dintâi pacevenghie ce ţi-ar ieşi în cale, o să te înveţe ca şi mine şi te va servi mai bine. Eu trebuie să mă duc la ţară pentru o neghioabă de afacere. Unul din fermierii mei a surprins pe femeea lui într'un taifas prea intim cu un vecin. Dobitocul a atăcat cu cuţitul şi a omorît pe nevastă-sa şi'a schilodit pe potrivnicul său. Voiam să nu'i dau nici o însemnătate şi să'i înteresc, dacă justiţia mi-o va îngădui. În vre-o cincisprezece zile, mă înapoiez. De acum şi până atunci nu te omorî, nici nu vei ucide pe nimeni! Cea mai frumoasă femee nu preţuieşte lucru mare, de cât atunci când este împerechiată cu un bărbat spiritual. De oare ce m'ai luat drept duhovnic,

primesc acest rol, şi voiu să încep o anchetă în privinţa frumoasei care te ţine în aşa strâşnicie. Nu eşti italian dacă nu te pricepi în ale poliţiei. Eu am fost diplomat în iubire şi în ale dragostei. Îţi promit că în cinsprezece zile, dacă de acum şi până atunci nu vei şti tot ce vrei să ştii, un mănunchiu de adevăruri. Haide! curaj, dragul meu! Totul se iartă în lume, înşelătorie, neruşinare, sălnicia, tot, afară de nerozie. Nu fii'nerod... sau te părăsesc, te voiu smulge din ghiarele dracului, dar nici când n'am putut face nimic dintr'un găgăuţă. Te speli de o crimă, dar nu te speli de prostie.

Şi îndemnând mereu astfel pe Andrei, care clătina capul şi părea că nu voia să profite de aceste stranii sfaturi, prinţul grăbi pasul şi se îndreptă spre gara de călători.

Andrei se înapoie şi mai trist, mai înpovărat, văzându-se singur. li era uecaz pe sine însu-şi că cerîse sprijinul, prietenia acestui batjocuritor neîndurat, pentru care omenirea nu era de cât un teatru de păpuşi.

— Din fericire se gândea el cu descurajare, peste cincisprezece zile voiu fi plecat sau voiu fi şi mai descurajat, în cât voiu muri.

Cum el se întorcea încet spre biuroul său, un sunet de instrument, o boare de aer, un nu ştiu ce, îi reaminti de-odată prima lui întâlnire, prima lui vedenie din R... acea drăguţă femee care, iniţiindu-l în muzica profană îl iniţiase şi'n ale dragostei, în ale patimei. Opuse acestui tablou fermecător, această mărinimoasă aţâţare groaznicelor zeflimiseli ale prinţului, şi se întreba cu o creştere a înflăcărărei dacă nu era mai bine pentru cinstea lui intimă, pentru cunoştinţa sa, să sufere din pricina unei iubiri, arzătoare, curate şi nesăturate, de cât s'o caute în realitatea potolirei şi dispreţului. I se părea că se încheiase o învoială între el şi această fugarnică străină întrezărită într'o zi, şi că trebuia să se păstreze curat, cinstit, cutezător, pentru a nu roşi de cât de sfială, când va revedea-o, dacă trebuia s'o mai revadă cândva.

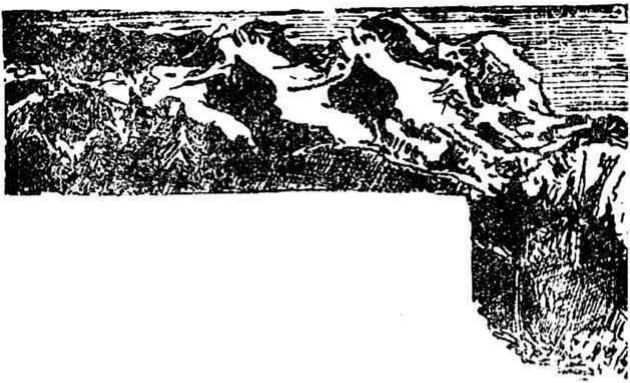

XIII

De două ori în opt zile, şi era tare puţin pentru el, Andrei întâlni pe doamnele Cösta pe şoseaua Capucinilor.

Elena era tare schimbată, părea că nu se putea smulge dintr'o strașnică nesimţire de cât printr'o neliniște nervoasă ce'l îngrozea pe Andrei. Ce se petrecea aşa dar în această inimă ciudat tăinuită?

Sărmanul băiat se înapoia acasă, descurajat, desamăgit, nenorocit. Lua hotărârea să'şi declare fățiș această iubire ce-l ucidea, s'o silească pe Elena să se lămurească. Dar amintirea scenei dela fermă îl oprea fără de voie. Prefera mai bine temerile, ori cât de strașnice ar fi fost ele, unei siguranțe ce l'ar fi silit să-şi reguleze definitiv soarta.

După trecerea celor cincisprezece zile, tot nu era mai înaintat; prinţul Tor... se va înapoia şi'şi va bate joc de dânsul. Dar primi o scrisoare dela omul cu ochelari, cari rămânea mereu la ţară.

— «Nu te-am uitat, tânărul meu elev, îi scria acest filosof cinic, dar uitasem un reumatism care'a venit să mi se amintească. Am recurs la secretarul meu ca să'ţi scrie aceste rânduri. Adică pentru ca să-ţi spună, că informaţiile mele pentru ce te priveşte, sunt cam întârziate. Am lăsat să fie osândit bietul meu pe fermier care au avui reaua idee de'al judeca într'o zi de înrărire a boalei mele. Îi voiu înlesni să fugă. Intru ce te priveşte, cum stai? undei ai ajuns? Trebuie oare să se reverse asupră'ţi flor ori lovituri? Trebuie să te felicit ori să te defaim? Ai fost om de duh ori un *nerod?...*»

Scrisoarea continua pe tonul acesta. Andrei o sfâşie şi se hotărî să nu răspundă, avu curajul să'şi ţină cuvântul. Lipsa prinţului se prelungi. fie că avea mereu durerile renmatismnlui, fie că era în călătorie, şi Andrei se felicita că nu aude vorbindu-se despre dânsul.

Se apropiase de sfârşitul zilelor frumoase; culesul viilor se terminase, începuseră veghile la Moses. Viaţa lui Andrei îşi reluă în aparenţă, viaţa obişnuită, uniformă plină de monotonie; apoi veni iarna.

Adesea duminicele, se preumbla pe sub porticurile pieţei ca s'o vadă intrând în biserică; apoi murea de urât timp de-o oră pentru ca s'o vadă ieşind. O saluta de departe; ea înclină din cap, şi asta era totul.

Se înapoia acasă mai desesperat ca ori când.

— S'a sfârşit! strigă el, nu trebuie să mă mai gândesc, era un vis!

Şi nu se gândi nici odată. Urâtul începu să'l chinuiască; prinţul Tor... care hotărât lucru îşi bătuse joc de el, nu-i mai scria. Se mânia că acest sceptic neîmpăcat, nu-i trimetea nici o glumă, că nu'i mai sfâşia nici o parte a inimei; se plângea că nu sufere mai mult, simţind o poftă de dragoste în pofida suferinţei. Că odaia lui i se părea amenințătoare în acest han, unde plutea uneori o uşoara umbră aeriană, de nepipăit, a acestei zâne care-i distăinuise iubirea prin sentimentul artei!

Dacă ea ar fi fost acolea, dacă s'ar înapoia această străină, această cucoană, ar îngenunchia înaintea ei şi i-ar spune:

— De oarece nu pot iubi, de oare ce oamenii nu vor să mă iubească cu adevărat, lasă-mă să te iubesc în vis pe dumneata, poezia mea, pe dumneata care mi-ai deschis sufletul fără a te scoborî în el şi fără să mi l'l umpli tot.

Dar recădea, sărmanul îndrăgostit, din acest avânt platonic în chinurile arzătoare ale dorului. Înfrigurarea din vinele lui se răzbuna în potriva acestor extatice scăpărări, o vedea pe Elena aşa cum era; frumoasă, de dorit, atrăgătoare, şi buzele sale se uscau la dogoarea focului sărutărilor cu nerăbdare stăpânite.

Intr'o dimineaţă, după o noapte de insomnie, se scula repede din pat, îşi adânci capul în apă rece, crezând că'şi regăsise dreapta judecată şi'şi spuse:

— S'a hotărât, mă înapoiez la Francfort!

Pe urmă se îmbrăcă în grabă şi ieşi.

Băteau ceasurile şapte; se îndreptă spre gară. Acolo, cercetă tablourile plecărei trenurilor şi'şi notă în carnet, ca şi cum ar fi făcut cel mai chibzuit lucru din lume. Având trebuinţă de o lămurire, căută un impiegat. Biurourile era goale, uşile închise; trecu şinele şi merse de se aşeză pe o bancă lângă

ghereta acarului. Un vânt tare bătând din spre Apenini de a lungul câmpiei, îl biciuia în faţă. Îşi scoase pălăria şi'şi dete părul peste cap, pentru ca să-şi aerisească mai bine fruntea. Din acest loc privirile lui pluteau peste tot oraşul. Vedea casele grupate în jurul marilor campanile [1]) de marmură, ca membrii

1) Cloponiţi neacoperite.

unei aceleiași familii în jurul bunicului: ici și colo se înălțau clopotnițele bisericilor și coșurile înalte ale fabricilor cari revărsau fumul lor gros și negru peste zidurile cu creneluri.

El stătu cât va timp cu grumazul întins, cu coatele pe genunchi, cu bărbia între mâini, admirând, aminfîndu-și cu mintea adâncită într'o visare adâncă.

Viața ce-o ducea acolo de un an de zile se desfășură atunci ca un tablou înainte'i. In această lungă înșiruire de zile tăcute ce trecuseră ca nourii de fum, răsări numai două puncte luminoase: dama din *Traviata*, și plimbarea după șoseaua Capucinilor în noaptea de bal. Aceste două minute, le trăise într'adevăr, pe deplin, măreț, apoi recăzuse în bezna nopții în care plutia. mai întunecoasă încă după aceste două licăriri, lucrând, mergând, neliniștindu-se, suferind, fără țintă, fără spirit, adevărată vită de povară.

— Ah! își spunea el, dea surda am luptat în potriva fatalității și durerei. Elena! Elena! Dacă ai fi voit'o totuși!... aș suferi mai puțini acolo; mi-aș închipui că sufăr numai din pricina exilului meu și că am lăsat aici fericirea; aș lua cu mine amintirea acestor două clipe de fericire ce mi s'ar părea mai bune, pe măsură ce m'aș depărta. Ar fi picătură de rouă în singurătatea mea stearpă în pustiul meu...

Ajute-mă Dumnezeu! Voiu pieca, prea am suferit mult și când mi se vor sfârși puterile și curajul, voiu găsi totdeauna un colțișor unde să mă pot culca sub pământ, și, înfingându-și unghiile în piept și strigă.

Își lasă capul în mâini și rămase astfel nemișcat, pierdut în sine.

Un împiegat care ieși din birou îl rechiemă la simțul realității. Auzi sunând trompeta cantonierului, la care răspunse numai de cât șuieratul unei locomotive în mers; sosea un tren. Nu avu timp să treacă drumul de fer, trenul trecu pe dinainte, câteva uși se deschiseră, călătorii se scoborâră.

Andrei își închipuia că se urcă și el într'un va-

gen şi că acest şir îl ducea departe de R... Ba o clipă se şi simţea parcă îndepărtat, dar cu inima încă plină de speranţă şi îmbătându-se de fericirea înapoierei...

Greoaia maşină şuieră, se sgudui şi vagoanele se puseră în mişcare....

Se văzu cu capul la fereastră, aruncând o ultimă privire asupra clopotniţei de marmură şi marilor ziduri mohorâte, pe cari nu le va mai vedea nicicând. Atunci. i se părea că nişte cârlige ieşiau din pământ şi'l apucau din toate părţile... Scoase un strigăt şi sculându-se pe neaşteptate, spuse cu un hohotit de plâns.

— Nu! Nu! nu voiu pleca, nu vreau să plec. Aci am simţit că trăiesc, aci vreau să mor dacă nu pot iubi?

. . . . . .

Sub peristilul marelui portal al bisericei *San Giacomo-Maggiore*, care era parohia Elenei, se vedea aşezat pe un scăuieş un fel de coşuleţ de răchită. acoperit toată săptămâna cu o muşama veche, de culoare verde, legată cu sfori.

In fiecare duminică, la ora leturghiei, o bătrână cu o înfăţişare ciudată şi respingătoare, îmbrăcată în zdrenţe şi mereu cu o legătură neagră de bumbac, pe cap, de sub care ieşiau mari smocuri de păr arămiu, amintind coroana Tisiphoniei, ridica învelitoarea corpului şi se aşeza pe o treaptă.

O chiema *Girellă*, din pricina unei ciudate obişnuinţi ce-o avea de a se legăna dela dreapta la stânga printr'o mişcare repede şi neîntreruptă a capului cu putere aruncat îndărăt, arătând astfel sclerotica ochiului însângerat, cu ploapele vinete.

Trecea drept nebună, în timpul săptămânei cutreera străzile şi cafenelele oraşului, vindea duminica. bucăţi de stofe *Agnus Dei*, mătănii, lumânări sfinţite şi alte fleacuri ce'i umpleau prăvălia ambulantă.

Acest comerţ şi cerşetoria alcătuiau mijloacele învederate ale traiului ei! dar avea altele, ascunse şi

bănoase, foarte mult cunoscute de desfrânați, și care'i alcătuiau numeroasa listă de pozne scandaloase ce făceau să roșească chiar și jandarmii. Era urâtă și temută în acelaș timp; căci de și îndeobște se cumpăra foarte scump făgăduielile discreției sale, pe cari le pecetluia cu jurămînți pe toți sfinții din Irai, se știa bine însă, că rachiul avea virtutea asupra gîmbei ei așa cum o are vinul asupra limbei papaalilor.

Nu numai una dintre frumoasele ce ieșeau din biserica Sfântului Iacob, își pleca repede vălul în jos, prin fața coșuleștului bătrânei și lasă să cadă câțiva bani în talerul ei; plătind astfel Satanei *Dijma ispășirei* pentru bunurile ce le cerșise lui Dumnezeu.

Ori ce ar fi fost, Girela strângea la comoară; și era trecută în cartea mare a lui Moses. Andrei o cunoștea bine, știa la ce îndoită negustorie se deda; dar se gândea să se servească de dânsa, pentru a scrie Elenei; într'atât se simțea de redusă iubirea lui la mijloacele extreme și într'atât ironia suferinței sale, furia, de a fi iubit îl împingeau la mijloacele expeditive, chiar dac'ar trebui să fie atinsă puritatea iubirei sale prin întrebuințarea acestui trimis!

Girela era pricepută în de al de astea iar Andrei era la capătul nepriceperii sale.

Nimic mai ușor, fără îndoială, de cât o scrie de adreptul acestor cucoane Costa, pentru a căpăta un răspuns, o ultimă întâlnire. Dar patima care începea a mugi înăuntrul lui, îl înlănțuiau cu tărie pe Andrei, tărându-l în afara obișnuitei bune cuviințî. Nu putea arăta de cât numai Elenei toată întinderea răului, de care de altfel ea era singura lui pricină. El voia să se arunce la picioarele ei palpitându'i sufiet, și după cum l'ar disprețui ori l'ar primi, să moară sau să trăiască.

Pregăti deci o scrisoare simplă, scurtă mândră, prin care se scuza în sfârșit de lipsa de respect a procedeului său, într'atât o credea pe Elena mai presus de rezervele obișnuite, într'atât era de sigur

că-şi va purifica iubirea de urma lăsată prin trimiterea scrisorii adresată iubitei lui.

Duminica următoare, se duse'n acelaş loc la ora leturghiei şi aşteptă pentru ca să se apropie de coş, să intre mulţimea în biserică. Era momentul de zorire când îngrozitoarea bătrână îşi desfăcea marfa, bucăţi de ştofă ce fuseseră atinse de picioarele Fecioarei din Lorette, *Agnus Dei* [1]) binecuvântaţi de Sfântul Petre, rămăşiţe sfinţite coprinzând bucăţi din pielea sfintei Filomena, broşurele pline de indulgenţe unde sfânta Brigita povestea cu nevinovăţie mărturisirile Sfintei fecioare despre maşterile ei; şi alte minuni de cucernicie.

Andrei putu în sfârşit să ajungă la dânsa.

— Girella, îi spuse el, ascultă-mă o clipă. Bătrâna îl recunoscu şi strigă:

— Ah! d-voastră sunteţi, frumosul meu domnişor! oare pentru afacerile mele aţi venit?

— Nu, ci pentru un comision.

— La porunca d-voastră. Imi spuneam şi eu: băiatul ăsta frumosul!...

— Cunoşti pe domnişoara Elena Costa?

— Dac'o cunosc pe frumoasa Elena!... o adevărată îmbucătură princiară!...

— Taci şi ascultă. Ii vei da această scrisoare la ieşirea dela leturghie, sau înainte, cum vei voi. Principalul, este ca s'o aibă în dimineaţa asta, ea însăşi... mă înţelegi?

— Dacă înţeleg, excelenţă! veţi fi mulţumit, Girella lucrează întocmai ca o rândunică de iute, mută ca peretele!

Andrei dădu bătrânei un pol.

— Iată pentru osteneala dumitale. Când îmi vei aduce răspuns, îţi voi da încă pe alât.

— Fie Măria Voastră fără teamă, veţi fi servit ca un rege.

Andrei nu'i spuse Elenei unde şi cum trebuia să-i

---

1) Latineşte: Mieluşelul lui Dumnezeu, Isus Christos, la Catolici.

trimită răspunsul, judecând că alegerea mijloacelor atârnă în întregime de împrejurările pe cari ea le va aprecia mai bine de cât el. Totuşi trecu toata ziua şi seara într'o uelinişţită nerăbdare. Nu veni nimic.

— Va fi mâine, îşi spuse el.

Şi se culcă fără să doarmă, Dar a doua zi seara, când întreba pe gazda lui, tot nu venise nimic.

— Ce va să zică asta? Nu va răspunde oare? Să mă dispreţuiească oare până într'atât în cât îmi face şi această batjocură?

Îi plăc a să creadă mai bine că bătrâna nu-şi îndeplinise însărcinarea, ori că'l făcuse rău, şi convins că va afla ceva dela Girella, se duse în piaţa Sfântului Iacob, unde nu văzu de cât cortul.

— Unde s'o găsesc? se întrebă el.

Andrei se repezi la întâmplare într'un labirint de străzi populare, scotoci cele mai josnice mahalale şi'şi lipia obrazul de geamurile tuturor cocioabelor. După trecere de o oră, se înapoie în piaţă. Coşul era tot acolo sub portal, Andrei se hotărî să aştepte ca Girella să vină să-şi vadă de coş, dar la opt ore un îngrijitor duse coşul de mlajă în biserică ş' închise uşile.

Atunci în desperarea cauzei, întrebă de bătrână pe doi ştrengari ce hoinăreau în jurul bisericei. Îi arătară o stradă şi o cârciumă pe care n'o vizitase încă. Alergă acolo.

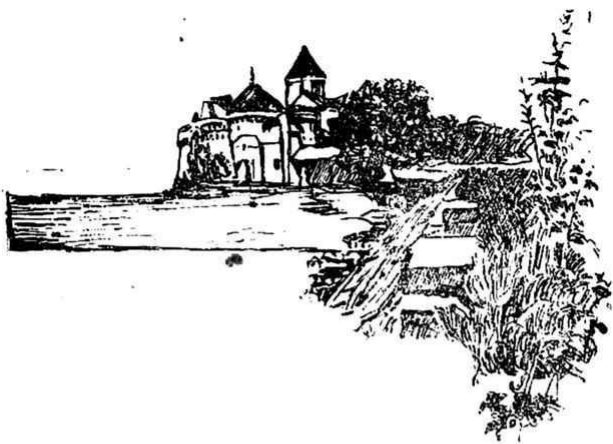

XIV

Andrei intră într'o ulicioară îngustă; murdară, pavată cu lespezi umede şi unsuroase, şi tăiat în lung de un părâu unde stagna apa împuţită din jgeaburi oprită'n loc de murdăriile bucătăriilor. Casele, nalte şi negre, se apropiau în aşa fel de acoperişuri, în cât işi putea da cineva mâna dela ferestrele opuse.

Dersupra fiecărei uşi ardeau candelele înaintea chipului Madonei, răsfrângând pe zid lumini roşietice, fioroase, ca nişte pete de sânge. Une ori o femee tânără, ofelită, rău îmbrăcată, se afunda cântând într'un coridor întunecos şi în urma ei, mergea cu paşi grăbiţi un bărbat cu pălăria întoarsă, cu un mers îndoielnic, cu priviri sălbatece dar ruşinoase.

Andrei ghici cârcluma după sgomotele nelămurite ce ieşeau dintr'o casă puternic luminată înlăuntru. El şovăi mult înainte de a intra. A rosti numele Elenei, a se gândi la ea în acest groaznic loc, era o pân-

gărire. Dar Andrei se afla în ceasul când dorința de a avea o femee, încumetă pe pângăritori. Neliniștea lui triumfă asupra mustrărilor de cuget: împinse ușa.

Se pomeni învăluit numai de cât, pe jumătate înăbușit de-o atmosferă grea și de nerespirat produsă de fumul lulelor și aburii cărnurilor. De îndată ce ochii lui putură răzbi prin această ceață, zări patru rânduri de mese în jurul cărora bea, mânca, urla și cânta o mulțime împestrițată.

Intr'un colț a sălei, o femee îmbrăcată cu o rochie de catifea șnuruită cu sfori, cu piciorul gol în niște papuci bărbătești, urla un cântec pe care tot ea îl întovărășea pe o vioară murdară. Aproape de ea sta un individ străin, având vre-o câteva zeci de ani, palid, cu obrajii spoiți, ochii obraznici, cu capul încununat cu trandafiri; un fel de hlamidă — zdrențuită, preserată cu fluturi strălucitori îi acoperea corpul a cărui carne fleșcăită se ivea din toate părțile, fătălăul făcea din când în când ocolul meselor, mișcând *quatrinile* de bronz. La douăzeci de pași de acolo doi scamatori se sileau să atragă atenția prin răzlețiri înspăimântătoare, amestecate cu măscări desfrânate.

Andrei se apropie de tejgheaua plină cu butoiașe și sticle de toate formele. Și întrebă pe un om ce se păru a fi stăpânul, dacă n'a văzut pe Girela.

Omul se uită la Andrei cu mirare, îl sili să'și repete întrebarea, și'i răspunse cu o politeță respectuoasă că încă nu venise, dar că nu se putea să întârzie.

— Vreți să'mi dați vre-o însărcinare pentru dânsa? întrebă el.

— Mulțumesc, spuse Andrei, trebuie să'i vorbesc eu însumi.

Omul făcu un semn, și'n curând o femee aduse un scaun ce'l așează lângă tejghea.

— Stați, domnule, spuse birtașul, aveți răbdare și scuzați-mă!

La aceste zise, el se întoarse către un grup de băutori, care'l chiemau cu țipete puternice.

Doi băutori jucau *basseta* [1]), la câți va pași de locul unde sta el. Atenția lui fu atrasă asupra lor de loviturile de pumn ce le dădeau în masă, jucând cărțile.

Stăteau față în față, se priviau, se măsurau, se spionau ca doi luptători înainte de a se înfăca. Un om stând la spatele unuia din ei, mișca din când în când degetele și trimitea celuilalt jucător informații telegrafice, de cari se folosea protivnicul. Deodată telegraful fu descoperit sau denunțat. O înjurătură isbucni, cărțile sburară, jucătorii se înlănțuiră ca și cum un acelaș mecanism i-ar fi ridicat în sus, și un îndoit fulger de oțel licări între ei.

Nu fu de cât o furtună. Privitorii, bunii prieteni, intervenirâ, vorbirâ și'i potoliră.

Cei doi jucători își luară iar cărțile, păstrându-și cuțitele între genuchi. Era pacea armată. Cât despre ceilalți băutori, beau fără să se mai intereseze de această întâmplare.

Femea cu rochia de catifea cânta mereu, întretăindu-și cântecul cu un dialog *mezza-voce*, cu feteleul.

— Haidel Haide! Ți-o spun... *la disce! la disce!*

— Nu îndrăznește, spuse altul... *La disce ch'e smalata.*

— *Cagnalia!... Por no, por no!* Oi la! e bogat!..

— Privește ciasul!... *la bella! la bella!...*

— Eu cred că este unu dela pretori.

— Nu! l'aș cunoaște!... *La bella alla finistra!....*

— Neruşinat!... *Riguarda! Riguarda!... Hi, Guarda passar l'àmante!...*

Feteleul înaintă zâmbind spre Andrei și întinse talerul. In timp ce Andrei caută ceva monedă mărunță, copilul se strecură încetișor între picioarele lui, aruncându'i priviri mârșave.

Andrei se sculă cu scârbă.

— *Via cane!* [1]) strigă cu mânie stăpânul cârciumei.

---

1) Un joc de cărți.

Copilul se furişă iute între mese.

— *Accidente!* murmură femeea, continuând să cânfe.

In această clipă intră Girella. Stăpânul o chiemă.

— Hei! Girello, vino încoace. Uite un domn care vrea să-ţi vorbească.

— Un domn! spuse codoaşca clipocind, unde'i?

— St! Girelo eu sunt, Andrei dela casa Moşeş. Ţi'am dat o scrisoare ieri dimineaţă, ştii?

— O scrisoare! ia stai.... Ah! da, da... pentru...

— Tăcere! ai dat-o?

— Dat'o? Eu cred că da... of! un pahar tăricel! patroane!

— Nu ţi'a spus nimic?

— Ei aşi! a fugit foarte repede ca puişorul de căprioară! Ptiu! mai pune puţin anason, patroane.

— Ascultă-ma Girela.

— Vă ascult, Excelenţă!... Gâtlejul mi'l astup, urechile îmi sunt deschise...

— Nu ţi-a spus nimic ieri?

— Ieri? nu.

— Şi astăzi?

— Astăzi? Se prea poate că da. Cum vă chiamă?

— Andrei. Ţi-am spus'o: Andrei.

— Andrei! dela Moses! Am auzit bine. Dar trebuia să-mi dovediţi asta, pentru că... pricepeţi pe Girela!

— Ce chin! murmură Andrei. Mă cunoşti destul de bine.

— Am ochii atât de răi! Ştiţi. Nu recunosc persoanele de cât după anume semne... Or, acest domn Andrei, adevăratul Andrei dela Moses are totdeauna în mână un mic *paolo* pentru Girela. Arătaţi mâna.

— Bătrână nebună! de ce nu'mi-ai spus de îndată, îi răspunse Andrei, aruncând un pol pe tejghea.

Girela luă moneda şi strigă cu un puternic hohot de râs, nerod.

— Da, sunteţi chiar d-voastră! Atunci este o scrisoare.

— O scrisoare! dă-mi'o repede!

Codoşca îşi vârâ mâna într'un buzunar adânc al rochiei saie şi o scoase plină de capete de ţigară, de bucăţi de ceară, de bucăţi de hârtie şi de lucruri nelămurite ce împrăştiau o duhoare nesuferită.

— Uite! spuse ea lui Andrei, prezentându'i o hârtie murdară, îndoită în patru.

Andrei o înşfăcă, se asigură că plicul era neatins şi întrebă pe bătrână de când avea această scrisoare.

— De azi dimineaţă, Măria Voastră. Am fost astă-seară la hanul d-voastră, căci Girela are conştiinţă...

Andrei puse scrisoarea la piept, şi ieşi repede din această coteneaţă. Auzi pe bătrâna care'i strigă dela uşă:

— Sluga plecată, Excelenţă! Nu mă uitaţi pentru altădată; Girela, porticul *Sf. Iacob*, în deajuns de cunoscută, cât pentru discreţie...

Andrei nu răsufla în libertate decât când fu departe de această stradă ticăloasă. El luă scrisoarea şi o deschise.

Era noapte. Incerca zadarnic să citească iscălitura la lumina unei lămpi ce ardea în faţa Madonei. Intră în cea dintâi cafenea pe care o găsi în cale, se aşeză lângă o lampă dublă, ceru un punciu şi deschise plicul.

Această scrisoare de dragoste otrăvi văzduhul: ţigara, usturoiul, ceapa, ceara, îngrozitoarele mâni ale Girelei o infectase! Ii fu cu neputinţă lui Andrei s'o apropie de buzele lui; lacrimi de ruşine îi năpădiră ochii. In acest timp el citi:

«Plecaţi, veţi face bine! De mult aş fi plecat şi eu, dacă aş fi liberă. Doriţi sa mă vedeţi singură... pentru ce? Credeţi că acest rămas bun tainic vă va uşura povara uşurinţelor? Să aveţi curajul de a pleca fără să mă vedeţi; ori ucideţi-mă când mă veţi vedea. Viaţa actuală îmi este un chin; viitorul mă înfricoşează.

«Dacă mă veţi revedea, nu veţi pleca... E necesar ziceţi, sunt lucruri cari nu le puteţi spune de cât mie singură?

„Ce lucruri absolut trebuincioase în această lume? Te căieşti în totdeauna mai mult de mărturisirile făcute de cât de tainele păstrate. «Dar nu voiu să vă las să credeţi, că nu vă stimez. A vă refuza ar însemna să vă dau dreptul să vă îndoiţi de cuvântul meu. Voiu face dar ceea ce'i absolut necesar! Mâine, la *vicernie*, fiţi dincolo de poarta Orientală. Dacă nu vă pot întâlni, nu vă neliniştiţi. Mai cu seamă nu'mi mai trimiteţi nici o altă scrisoare. Voiu găsi mijlocul de a vă înştiinţa pentru o altă zi.»

Ea va veni! Andrei nu înţelese de cât asta din scrisoare. Puţin îi păsa de rest. Ea va veni!... era răsplătit de chinurile sale.

Vederea Elenei îi era destul! E în adâncul inimei unui îndrăgostit tânăr, sentimentul unei absolute neputinţi de a greşi. El va vedea-o şi va şti pentru totdeauna motivul rezervei şi şovăelilor ei.

A doua zi, când clopotele sunară pentru rugăciunea de seară, el ieşi din R.... prin poarta de Sud. O negură deasă şi foarte rece, se înălţa din fundul văiei, învăluind oraşul ca într'un giulgiu. Drumul era pustiu. El se răzimă de un copac din faţa porţei, şi adăsta.

Trecură vre-o câţi-va oameni, alergând cu feţinare, apoi un *carrocio*, gonind în trapul cel mare se pierdu în noapte. Andrei stătu aproape o oră. In sfârşit o formă învăluită se părea că se desprinde din zid şi înaintă la oare care distanţă. Ridicând un capişon mare ce'i acoperea toată faţa, ea'şi puse mâna paravan la ochi şi se uita în toate părţile.

Andrei, nesigur, mişcat, făcu trei paşi. O voce murmură:

— Veniţi!... O mână îi căută şi'i apucă mâna...

Era ea! Ea însăşi, lângă el, în această oră, în această singurătate!... Era oare cu putinţă? era oare acea femee care'l fulgerase la fermă cu privirea plină de fulgere? Era oare aci acea mândră Elenă de care nu se apropiase niciodată decât tremurând, şi a căreia frunte serios de aspră făcuse să moară de mii de ori pe buzele lui mărturisirea gata să'i scape?

Venea deci la el, acum, tremurândă, sfiioasă, învinsă poate; căci o simţea, tremurând la braţul lui, mai tare de cât ramurile măslinilor bătuţi de vânt din jurul lor.

Andrei voi să vorbească, cuvintele se perdeau pe buze. Nici o fineţă retorică nu părea că se potriveşte sentimentelor ce voia să le rostească, putea mult şi bine să caute, nu găsia în mintea lui de cât formule retorice. Marea emoţiune ne face banali.

Deodată năbuşit, aproape leşinat, el se opri, se întoarse spre Elena, îi luă amândouă mâinele într'ale lui, iar una i-o puse pe inimă.

— Vreau să sufăr... Lasă-mă cel puţin să te iubesc... Voiu fi robul, prietenul dumitale, fratele dumitale, şi dacă nu'ţi place să'ţi fiu bărbat în ziua când voiu crede că moartea mea este trebuitoare fericirei dumitale, în acea zi voiu muri tot cu atâta bucurie, câtă speranţă simt în inima mea.

— Andrei! scumpe Andrei! răspunse ea cu o voce dulce, sunt mândră că sunt iubită ast-fel de singurul bărbat a cărui dragoste i-aşi fi dorit'o. Nu vei şti nici odată cât m'a durut că m'am arătat nepăsătoare, atunci când inima mea bătea la fel cu a dumitale. Când ţi-am citit scrisoarea şi am văzut că ai puterea de a părăsi R... am bine cuvântat gândul cel bun ce ţi'a venit, şi te pizmuiam... Dragul meu, nu voiu să'mi închid inima în această ultimă oră, când mi-o deschizi atât de mărinimos pe a dumitale! Te asigur ca voiu suferi tot atât cât vei suferi şi dumneata din cauza acestei despărţiri, dar, mai mult ca d-ta o simt trebuitoare, grabnică... Pleacă, pleacă iute, pentru liniştea dumitale şi a mea! N'am venit de cât ca să 'ţi dau curaj, aratându-ţi'l pe al meu.

Să păstrăm acest vis, această nalucire a iubirei să fim uniţi, prin această despărţire, care adânceşte amândouă sufletele noastre în aceleaşi amintiri. Ne vom înţelege bine, gândindu-ne la aceeaşi oră, la aceleaşi lucruri, şi va pluti deasupra inimilor noa-

stre amândouă binecuvântarea mai sigură, mai fără de greș de cât aceea a preotului din biserică.

— Ah! răspunse Andrei, mă isgonești cu cuvinte ce mă reții. De ce vorbești de amintire? Au nu

suntem aci mână'n mână. Te iubesc, iubește-mă și să fim fericiți!

— Nu, nu, spuse dânsa, e cu neputință!

De ce?

Pentru că sunt fatalități, nenorociri!...

— Am ghicit, întrerupse Andrei cu o aprindere ce o făcu pe Elena să tresară; suntem săraci amândoi, nu'i aşa? Asta ţi se pare o piedică de neînvins.

— Nu, nu, nu'i asta.

— Atunci, ce este?

— Andrei! Andrei! nu mă întreba. Vii să'ţi iai rămas bun... Pleacă!...

— Şi dacă! n'aş mai pleca? Pentru ca să fug de dumneata? Nu te voiu lua oare în sufletul meu? Dacă mă iubeşti, ce mă interesează piedicile?... Sărăcia! vom triumfa împotrivă'i; prejudecăţile de familie, le vom ocoli... Trebuie curaj de irosit, voiu avea. Jur să sfărâm toate piedicele, dacă sunt de acelea cari ne despart. Din ceasul acesta eşti a mea! sunt al dumitale cu tot dinadinsul.

Andrei se opri. Cu amândouă braţele înlănţui pe Elena, şi atrăgând'o la sine, fără ca ea să i se împotrivească, alipi gura lui de arzătoarea frunte a tinerei fete.

— Oh! murmură ea, cu o voce stinsă, ca şi cum ar fi simţit că leşină, ştii Dumnezeule, că am făcut totul pentru ca el să plece? Care curaj ar dura mai mult decât al meu!... Andrei, aş vrea să te isbăvesc de dumneata însu-ţi, de mine! Mergi înaintea suferinţei... Calcă deci pe acest drum al ruşinei şi lacrămilor! Iubirea dumitale mă atrage. Cearcă să te iubesc şi mai mult încă! Asta te va isbăvi poate.

Şi, desprinzându-se printr'o bruscă sforţare, Elena porni repede. Ceaţa se risipea paşnică luna răspândea parcă nişte culori albe, neprihănite, înaintea preumblătorilor. Era o nevinovată şi curată unire îngerească, logodnă divină!

Andrei făgădui să se ducă să ceară oficial doamnei Costa învoirea de a vizita casa lor.

XV

Demersul hotarât fu făcut a doua zi după întâlnire. Doamna Costa luă o înfăţişare de demnitate maternă, care nu era nici de cum un ce convenţional. Chipul ei bun, înveselit, trăda o tainică nelinişte, o uşoară remuşcare sau o încurcătură.

— De mult am prevăzut eu toate acestea, spuse ea cu un oftat. Eu sunt de vină, prima noastră plimbare la lumina lunei, e pricina tuturor acestora. Am încercat să vă îndepărtez, să te resping; e prea târziu, încercarea mea a căzut. Elena e acum pentru d-ta, împotriva mea... dar trebuie să-ţi vorbesc despre raţiune, despre convenienţe, despre greutăţile ce se vor ridica în calea voastră; alegerea dumitale ne onorează; dar suntem, d-ta şi noi destul de săraci; trăim dintr'o mică pensioară rămasă după urma răposatului meu bărbat, pensie pe care statul a revărsat'o asupra mea. Dumneata nu ai ca venituri decât modestul d-tale post... O! ştiu că eşti tânăr, inteligent, muncitor; dar poţi muri în această muncă. şi'n ce stare ţi-ai lăsa văduva şi copiii

d-tale! E de datoria mea de mamă să pătrund în adâncul acestor lucruri, am de trei ori etatea d-tale, trebuie să fiu cu băgare de seamă. Dacă fiică-mea rămâne săracă, mai bine e să fie singură. Sunt refugiuri cinstite pentru fiicele desmoştenite de soartă; dar nici de cum pentru văduvele nenorocite. Dacă înainte, de a fi putut găsi (nu ştiu prin ce mijloc), deslegarea acestei neapărate probleme, nu vei împrăştia svonul unor planuri nelămurite, îţi acord intrarea liberă în casa mea, lumea, mai ales cea de aci, e batjocoritoare, cârtitoare. Se vor răspândi tot felul de svonuri despre logodna d-tale... Şi apoi d-ta eşti sincer, dar ceea ce iei astăzi drept o pasiune, nu e decât o atracţiune momentană, expusă să se şteargă, să dispară. Dacă ar fi un capriciu!

Andrei îngenunchie înaintea doamnei Costa, îi întinse o mână, şi dând pe cealaltă Elenei, zise:

— Nu vorbi de capriciu, jigneşti toate cucerniciile mele. O fericire visată din copilărie şi către care au năzuit fără încetare cele mai nobile sforţări din tot ce a sădit Dumnezeu în mine, nu poate fi un capriciu, o atracţie trecătoare. Dă'mi această dovadă de stimă crezând în raţiunea înălţimei dragostei mele. Moses mi-a făgăduit că se va îngriji de viitorul meu, şi'şi va ţine cuvântul. Încredeţi-vă în mine. Jur că, cu încurajările dumitale, doamnă, cu sprijinul dragostei d-tale, Eleno, nu va fi nici o împotrivire, nici o piedică pe care se nu isbutesc a o trece, pentru a te socoti în curata mea dragoste pe dumneta ca mama mea, pe dânsa ca nevastă-mea.

Elena se alătură de Andrei. Mama păru uimită, îngrozită, apoi mişcată; ea sfârşi prin a acorda tânărului autorizarea unei vizite zilnice.

A doua zi, când se vorbi de căsătorie, îşi dădură seama de o primă greutate, deosebirea de religie, Andrei era protestant. Nici când în Italia, în oraşul R...., biserica n'ar cununa schisma cu ortodoxia.

Acesta fu un punct serios pentru Andrei, atât de serios, în cât proiectele fură o clipă răsturnate.

A se lepăda de legea lui, însemna să rupă orice legătură, cu cele mai neprihănite amintiri, cu cucernica-i copilărie; i se părea că mânele lui tată-său se înălțau asupra altarului catolic ca să-i blesteme căsătoria. Își spunea totuși că unirea a două persoane de religii deosebite nu era nici de cum un fapt neobișnuit; și apoi își amintea de buna voință *Prea Sfântului Vicar*, față de dânsul. Nu era oare clipa de a pune la încercare aceste bune dispoziții? Se hotărî deci să se ducă să'l găsească pe prelat.

Se duse deci la palatul episcopului și fu introdus numai decât, îndată ce'și prezintă cartea de vizită, în cabinetul Preasfinției Sale.

Preasfântul sta într'un jilț antic cu baldachin, cu picioarele încotoșmonate în niște învelitori de flanelă. Pe pântecul sfântului personaj torcea în liniște un motan mare alb.

— Sunt încântat că te văd, domnule, spuse Vicarul cu tonul binevoitor ce-i era obișnuit. Te rog, stai, și îngăduie-mi să nu mă ridic de loc. De trei săptămâni sunt bolnav de o afurisită de gută.... Dumnezeu să mă ierte! dar cred că se poate blestema fără păcat guta.... sunt istovit, căci boala nu poate să împiedice pe un servitor al Domnului să'și îndeplinească îndatoririle ministeriului său. Sosesc dela mănăstirea Capucinilor unde am dat sfânta grijanie unui călugăr al cărui duhovnic sunt și pe care Dumnezeu îl chiamă la el; această alergătură m'a zdrobit. O! viața e un chin. Cărui fapt datorez onoarea vizitei dumitale?

— Preasfinte răspunse Andrei, viu să vă fac cunoscut logodna mea.

— Sunt măgulit de această mărturisire.... nu-ți perzi vremea. Cu cine te-ai logodit?

— Cu o persoană pe care am avut cinstea s'o întâlnesc la doamnele, nepoatele d-vs: cu domnișoara Elena Costa!...

Vicarul isbucni în hohote de râs... apoi se întrerupse dintr'o dată.

— Nu băga în seamă că râd, e durerea, tre-

buie să înfrunți răul. Ei bine! bănuiam puțin înclinarea dumitale pentru frumoasa Elenă.... ia spune-mi, tinere, nu te chiamă Menelas.... Scuză-mă e o amintire clasică... dar abia ai două-zeci de ani! Ești prea tânăr.

— Da, preasfinte, am două-zeci de ani. Hotărârea mea este serioasă. Vreau să-mi fac o familie, un cămin și să mă așez definitiv în această țară. Elena are toate virtuțiile casnice.

— O! virtutea e pasere rară.... O crezi în culcuș, când colo a sburat... Rara *avis in terris;* dar într'adevăr e un lucru frumoz virtutea.... ah! ah! sacre... *Dio Santo*, guta asta o să mă facă să-mi pierd capul. Spuneai deci că ești hotărât să te lapezi de holtelie!

— Da, Preasfinte.

— Dacă'ți pot fi întru câtva de folos, domnule, te poți folosi de mine.

— Vă mulțumesc, Preasfinte. Pentru moment n'am alt-ceva să vă rog, decât să-mi spuneți cari sunt formalitățile trebuitoare pentru celebrarea căsătoriei mele.

— E nevoie mai întâi de actele dumitale.
— Sunt orfan; actul meu de naştere cred că va fi de ajuns.
— Apoi certificatul de liberă acţiune eliberat de parohul din oraşul dumitale.
— Sunt protestant, preasfinte! bâlbâi Andrei roşind uşor.
—Da! Aşa e, sărman copil! Am aflat asta dela nepoatele mele. Eşti luteran nu-i aşa ?.... Ei bine! Trebuie să-ţi scoţi acest act dela..... cum îi spuneţi dvs ?... pastorul, pare-mi-se!
— Pastorul meu era chiar tata, preasfinte.
— *Bone Deus!* Ce cacofonie! Atunci, de la tatăl d-tale.
— E mort.
— De la înlocuitorul lui.
— Voiu scri chiar astăzi... Asta e totul preasfinte?
— Absolut totul întru ce priveşte hârtiile. In ce parohie locueşti aci?
— Sfântul Francisc.
— In acest caz te vei retrage la mănăstirea Franciscanilor. Il voiu informa pe stareţ: Andrei privi buimăcit pe Vicar.
— Ce retragere preasfinte! întrebă el.
— Ca să înveţi catechismul, dacă îţi place mai bine aşa.
— Pentru ce?
— La vârsta, dumitale, domnule, nu poate primi cineva botezul fără a cunoaşte catechismul, şi mai puţin încă fără împărtăşanie.
Acesta era Rubiconul. Andrei făcu apel la toată energia sa şi răspunse:
— N'am nici de cum de gând să-mi schimb religia preasfinte.
— Ah!... atunci nu vrei să te însori?
— Ba să mă iertaţi.
— Nu te poţi căsători cu o femee catolică, fără ca să te faci şi dumneata catolic.
— Nu cred să fie trebuincios lucrul acesta câtuşi de puţin, preasfinte, din potrivă. In Germania, în

Franța se căsătoresc în toate zilele protestanți cu catolici, fără să li se ceară să se lapede de religia părinților lor....

— Pentru acea a străbunilor lor nu'i așa?.... e cu putință să se facă astfel în Franța și Germania; dar în Italia e alt-ceva.

In această clipă intră un servitor.

— Ce vrei Carol? spuse Vicarul.

— Preasfântul e chiemat la mânăstirea Capucinilor pentru preotul Paul.

— Dar de acolo venii, l'am spoveduit;

— Ii este în această clipă mult mai rău și'și amintește de trei păcate.

— Dracul să'l i.... Dumnezeu să măierte! Voiam să spun. Putea prea bine să moară cu un ceas mai de vreme! nu, mai târziu! Cu multe ceasuri, cu mulți ani mai târziu. Guta asta, zău, mă înebunește. Să nu ai nici odata gută, dragul meu. Nu mă pot întoarce n'aș putea face un pas. De astă-dată durerea e mai puternică decât voința mea. Ah! stai, Carol! Lucrul se poate pune la cale, da având în vedere cazul, *in articulo mortis*.... dă-mi manipula [1])

Servitorul deschise o lădățuie de abanos de pe o etajeră, și scoase din ea un pachețel pe care'l prezintă Vicarului.

Preasfântul despături un fel de eșarfă de mătasă albă, ale căreia capete erau brodate cu fir de aur câte-o cruce; și'-o așeză pe antebrațul stâng.

Această mișcare deranjă pisica, care'și arată nemulțumirea printr'un miăunat ascuțit.

— Pisicuță, stai liniștită, dacă nu te alung, auzi domnișoară, spuse Prelatul.

Apoi făcu semnul crucii, murmură o rugăciune în latinește, întinse mânele, ca spre a binecuvânta, și 'și facu din nou cruce.

— Iată că s'a făcut, răspunse el. Aleargă la mânăstirea Capucinilor și du-i părintelui Paul ier-

1) ● bandă de stofă pe brațul stâng la preoții catolici în timpul liturghiei.

tarea păcatelor din partea mea, şi moară în pace.

Servitorul luă banda cu cruce, o păturí şi o aşezâ cu îngrijire la loc în cufăraş, şi ieşi.

— Acum, sunt întru totul al dumitale, domnule, spuse curtenilor preasfântul lui Andrei: te asigur, deci că în Italia ne gândim alt cum decât dumneta în chestii de religie. Aci această lepădare de credinţă e absolut trebuitoare.

— Eu stărui a nu o crede preasfinte. Iertaţi-mă dacă vă vorbesc ast-fel dar gândul unei apostazii mi'i atât de uricios, în cât nici nu-l pot suferi, şi mai bine să rup cu aceste principii sfinţite, m'aş hotărî să fac cununia printr'un pastor al religiei reformate.

— Vrei să zici *deformată!* Elena n'o să se învoiască la aşa ceva!

— Ba da, o să se învoiască!

— Tare aş vrea să văd lucrul acesta.

— Pentru ce, preasfinte?

— Pentru că... pentrucă n'ar mai putea trăi apoi cu dumneata în această ţară.

— Cine s'ar împotrivi?

— Noi

— Aveţi puterea?

— O avem.

Andrei era hotărît să nu dea înapoi.

— Am auzit spunându-se, reîncepu el, că după riturile d-voastră, binecuvântarea unui preot obţinută chiar pe sub mână, este irevocabilă.

— Este adevărat. Văd unde năzuleşti, domnule, şi'ţi voiu împiedica drumul. Dacă ar fi cu putinţă să găseşti, ceeace n'ar fi pe placul lui Dumnezeu, un preot în destul de uitător de datoria sa pentru ca să vă dea binecuvântarea căsătoriei fără prealabila noastră autorizaţie; sau, admiţând că asistând dumneata şi Elena la bine cuvântarea generală a leturghiei; aţi face ceace noi numim o căsătorie clandestină, aţi fi în mod inosolubil căsătoriţi unul şi altul (bagă de seamă că nu spun unul în altul) ci amândoi în neputinţă de a mai contracta o altă căsătorie; dar nu veţi fi nici de cum uniţi şi numai

înştiinţarea ce-am face-o, ne-ar autoriza să închidem imediat pe domnişoara Elena într'o mănăstire până la întreaga îndeplinire a formalităţilor prescrise de leturghia română.

— E cu putinţă ?

— De sigur.

Nu mai avea ce să răspundă. Andrei înţelese lucrul acesta şi rămase tăcut.

Pea sfinţitul luă o tabachere mare de aur îşi vârî în ea două degete şi începu să tragă încet o priză de tabac.

Câteva firişoare pe tabac alunecând dealungul sutanei, căzură pe ochii şi nasul pisicuţei.

Pisica care putuse ierta pentru întâia oară stăpânului ei că-i turburase pacea somnului nu o mai putu face la această înţepătură ce-i se păru o nesuferită jignire.

Ea strănută cu tărie şi'ncepu să frământe tot aşa pântecul molâu al prelatului: după care sări cu vioiciune jos, şi se ascunse sub o măsuţă miormăind de mânie.

— Muţulache, muţulache strigă preasfântul: biată pisicuţă, n'am făcut'o dinadins. Hai, vino încoace frumoasa mea.

Dar muţulache nici nu se clinti din loc. Vicarul desnădăjduit, îşi ridică învelitorile după picioare, şi se îndreptă spre măsuţă. Văzând că alintăturile cele mai gingaşe nu izbuteau să înduioşeze pe pisica cea întărîtată, el se plecă şi vârâ mâna sub mobilă ca să adauge chemărilor şi dismerdările. Muţulache simţitoare, la aceste avansuri întinse şi ea laba, dar uită să'şi strângă ghiarele şi prelatul îşi retrase grabnic mâna, toată însângerată.

— Vezi dumneata ? mică uricioasă ! spuse el ştergându-se cu batista. Ei, stai tu numai domnişoară ! josnic păcat şi mânia ! Drept pocăinţă n'ai să capeţi lapte astă seară.

Andrei se sculase.

— Ei bine, preasfinte, spuse el cu demnitate, mă voiu răsgândi. Mi-aţi desnădăjduit sufletul.

— Sunt tare mâhnît, domnule, dar nu atârnă de mine ca să poţi lucra după cum ţi'i voia. Căci admitând că aş vrea să arăt oarecare îngăduinţă, s'ar împotrivi categoric voinţei mele consistoriul. Cu bine, domnule, şi adu-ţi aminte că ai să mă găseşti întotdeauna gata să te ascult... Ştie Dumnezeu că nu sunt dintre vrăjmaşii dumitale.

XVI

Andrei ieşi de la Vicar cu inima sfâşiată de gânduri amare.

Dintr'untâi cercă să vadă drept în faţă năluca, o găsi groasnică şi mişcătoare. Năluca avea trăsătura şi vocea tatălui său şi'i spunea:

— Cuteza-vei tu pentru o dragoste pământească pentru o patimă egoistă, să-ţi tăgăduieşti credinţa? Mă voiu ridica din mormântul meu, sperjur care jura-vei unei femei, după ce ai minţit pe tatăl şi Dumnezeul tău! Dar Andrei încercă să scape de această nălucire. Se uită la trecători şi'i părea că recunoaşte în ei jidovi, protestanţi căsătoriţi.

— Voiu face ca dânşii — Apostazia nu'i decât o simplă formă care nu sguduе nici un principiu; un obiceiu care trebuie să'l primesc ca pe toate celelalte de când locuiesc în R...

Dar bietul îndrăgostit nu găsi în această iubire de cât o încurajare a cinstei. Conştiinţa pe care voia s'o înăbuşe, se înălţa de sub povara obiecţiunilor şi'i striga: fii laş, dacă poţi, pentru a fi fericit!

De altfel ce-ar spune singurul prieten ce'l avea în oraș, patronul său Moses? Andrei cunoștea groaza și disprețul adânc al celor de felul bancherului față de apostazie. Cum ar putea bătrânul Moses să consimtă la apostazia funcționarului său?

Andrei avea totul dela Moses, îi datora totul; dela dânsul trebuia să aștepte totul. Singur, despărțit de evreu ce era ei în această țară? nimic mai puțin nimic mai mult decât un drumeț, un străin, un hoinar.

Pentru întâia oară își deschise cu groază ochii în fața acestei realități; nu putea face nimic dela sine, căci era un nimic! Pentru aș vieții viața de dragoste și muncă, trebuia să se supună lui Moses. să-l înduplece pe Moses și să obțină de la acest bătrân îngăduitor pentru tot ce nu era în principiu, complicitatea lui pentru atingerea celor mai sfinte principii.

A douazi, Andrei vesti tremurînd patronului său planul lui de căsătorie.

— Ai dreptate dragul meu Andrei, îi spuse Moses, de și ești cam tânăr. Totuși ești serios, îți convine căsătoria te va păstra cinstit... dă-mi, dragul meu. Andrei i-o întinse.

— Cinstit mai cu seamă, continuă jidovul cu mareție, cu ochii ațintiți în acei ai tânărului, cinstea e singura dumitale moștenire, fătul meu, dar n'o schimba nicicând, chiar de ți s'ar oferi toate comorile de pe pământ. Viețuiește în sfânta dumitale sărăcie, cu capul sus, și dacă pentru a câștiga o soartă mai bună, ar trebui ca să jertfești ceva din demnitatea dumitale, rămâi pururea sărac. Averea ne vine ca o rasplată sau ca o încercare; trebuie s'o meriți necăutând-o pretutindeni și prin toate mijloacele. Pe cine iei în căsătorie?

Andrei spuse numele Elena:

— N'o cunosc, răspunse Moses. Indeferent? Ce situație?

— E fără avere.

— Cu atât mai bine! O femee bogată descurajează hărnicia. Bărbatul trebuie să-și hrănească ne-

vasta. Vei câştiga pentru amândoi îmi iau eu sarcina. Când vă căsătoriţi?

Andrei simţi că îngălbeneşte.

— Nu ştiu, domnule, formalităţile... hâ tiile, biserica!

— Da, da, ştiu întrerupse evreul, şiretlicurile preoţeşti; nu te lăsa buimăcit de ei, dragul meu; vorbeşte de sus contra contrabandiştilor ăştora. Ei nu cedează decât fricei... O! ei vor *să te lucreze!* Ai să vezi! Au să-ţi vorbească de spovedanie, de mai ştiu eu ce? De apostazie! Aci bătrânul evreu se opri şi îndreptând mâna spre cer, zise:

— Lepădarea de legea strămoşească! e ceace se cere totdeauna şi pretutindeni oamenilor, vrei să fii fericit, sărman copil! leapădă-te de iluziile tinereţei, însoară-te din sgârcenie, din mândrie deşartă, din ambiţie. Vrei să devii puternic? Leapădă-te de ideile tale, de învăţămintele maeştrilor tăi, de acelea ale istoriei, de acelea ale experienţei: Apostazia! Dumnezeul lui Abraham e legea acestei lumi necucernice; şi aşa lumea pluteşte în voia întâmplărei. Lepădarea de lege, o socot ei ca un lucru de nimic. Ai să le răspunzi, Andrei ca om de onoare, că a te lepăda de legea ta înseamnă a defăima în acelaş timp pe tatăl şi pe mama ta, şi leagănul tău, sânul căre te-a nutrit, mama care te-a sprijinit. Inseamnă a dispreţui pe Dumnezeu. Da, Andrei, căci Iehova a poruncit: ca copilul să rămâie credincios legii tatălui până dincolo de moarte, scuză-mă că mă înflăcărez dumneata nu ai nevoe să te aperi de-o atare josnicie, te cunosc; mai curînd ţi-ai smulge din inimă iubirea ce te-ar povăţui să faci o josnicie, şi cu care te iubesc, mai de grabă aş vrea să te văd mort decât desonorat.

In înflăcărarea cuvântărei sale, Moses se plimba prin odaie. El nu observă graoznica paloare ce se răspândise pe chipul lui Andrei. Când luă mâna tânărului, o simţi că tremură tare într'a lui. Crezu că tremură de mânie. Bravul om vorbise, cu elocinţă cari ar fi făcut să vibreze inimile auditorilor lui.

— Ei bine, îi spuse el, văd că te gândeşti ca şi mine. Eşti un copil cum se cade viitorul dumitale.

Ingrozit, Andrei căzu ca un cadavru în braţele evreului, şi cu multă greutate ieşi iarăşi în stradă. Astfel, se sfârşise, se sfârşise în chip irevocabil!

Andrei trebuia să-şi tăgăduiască dumnezeul său, sau inima lui.

Ce făcuse aşa dar, ca să sufere în chipul acesta, ca să fie osândit la o atât de vană ispăşire? In adâncul sufletului său Andrei se răsvrătia împotriva nedreptăţirii a soartei; îşi întreba trecutul tânăr, şi nu găsea în el decât virtuţi şi fapte de bine facere. Sărman, iubea pe cei săraci! Intr,o zi trecea printr'o ulicioară. Elena îi zâmbise, şi ducea în inima lui o lumină ce se strecura în întreaga lui făptură. Văzuse în pragul unei case sărmane un jalnic spectacol: o femee săracă plângea cu hohote şi nişte bărbaţi încărcau pe umerii lor aşternuturile, saltelele şi scândurile unui pat.

Trei morminoloci, urlau fără ca să bage cineva de seamă ţipetele lor. Andrei întrebase pe batrână care'i era motivul. Povestea era simplă şi sfâşietoare. Bărbatul murise în ajun după o boală îndelungata, care începuse ruina familiei. Văduva răspunse singură cu trei copii nu putea plăti chiria căsuţei, şi propietarul sechestrase unica mobilă ce-o găsi de sechestrat. Patul cald încă de agonia celui mort. Portăreii se abătuseră pe urma cioclilor, ca nişte corbi în urma luptei; şi bătrâna mamă era aruncată în stradă, în voia soartei, la canal.

Atâtea lacrimi pentru douăzeci de franci! Andrei plătise mica sumă din ziua aceea se obişnui cu facerea de bine. Ducea în toate zilele câte ceva sărmanei familii.

In faţa Elenei el încerca să-şi aacunză chinurile. Şi asta fu sforţarea câtor-va zile. Prevedea că o lămurire devenise trebuitoare, că falsele lui abţineri aveau un termen, blestema nişterea, viaţa, ura pe Moses pentru asprimea lui, blestema, era nebun.

Elena îl însoţeă seara până la uşa dinspre atradă,

văzându-l că priveşte cu ochii înlăcrimaţi, şi'şi spunea:

— Suferi?

Iar el nu-i răspundea.

— Ah! reîncepea când cu blândeţe când cu amară energie, şi eu sufăr deasemenea! Andrei, de ce nu ai avut curajul să pleci?

Doamna Costa se îmbolnăvi. Andrei află această ştire care'l înfurie. El fu gata gata să creadă într'o viclenie.

— Vor să se descotorosească de mine, zise el.

Cu toate acestea văduva sta în pat şi se îngrijea Andrei se duse s'o vadă. La una din vizite el o găsi plângând.

— Ce ai? întrebă el.

— Sărman copil! răspunse ea cu hohote de plâns, mă gândesc la dumneata, nu cutez să plâng în faţa Elenei... ea are atâta nevoie de puteri! Dragul meu Andrei, ori ce s'ar întâmpla, mă vei ierta' nu'i aşa?

— Să te iert? dar pentru ce?

— Ghicesc ceeace ce vrei să-mi tăinuieşti. Ai găsit piedica de netrecut... ah de ce slăbiciune am dat eu dovadă! am fost laşă, neroadă şi netrebnică. Cum se vor sfârşi toate astea?

Andrei îşi închipui că era vorba de apostazia lui.

— Eu sufer mai mult decât dumneata, doamnă, răspunse el, datoresc totul lui Moses, datoresc totul memoriei tatălui meu. Ah! sărăcia, mizeria! De fapt nu e decât această piedică în lume.

— Copile dragă, răspunse doamna Costa plângând ceva mai puţin, aş vrea să fiu avută. Ai dreptate, avuţia, asta da, aplanează totul, îndreaptă totul.

— Ah! cât mai sufăr! continuă Andrei. Dacă aş avea mijloace, cele mai restrânse mijloace, m'aş aşeza, aş munci, aş lua-o pe Elena m'aş duce să necăsătorim departe de aci. Dar sunt legat, groasnic legat, şi nu pot sfărâma legăturile ce mă leagă... ce întreit blestem să fiu sărac, orfan şi străin.

Ceea ce era profan, lumesc în iubirea lui îl tă-

râse spre sforțări de elocvență lumească, vreau să spun la cheltuieli pentru toaleta lui, pentru bijuterii, pentru buchete. Andrei își dădu seama că are datorii.

Datornicii lui începură al urmări. I se aduceau conturi la han, la birou, i se dădeau pe stradă; oamenii îi vorbeau cu glas tare, cu obrăznicie, cu pălăria pe cap. Chelnerii de la *Cocoșul de aur* râdeau cu răutate, trecând pe dinaintea lui fără de rușine, și mergeau cu uitarea până acolo, încât uneori îl strigau pe nume pur și simplu.

El amâna pe datornici de azi pe mâine, câștigând cu naivitate o zi de răgaz prin făgăduieli ce nu le putea ține, și plătind'o cu cruzime prin omorâtoare turburări. Ast-fel înșelând, înșelat, bruftuit, rușinos urmărit, plictisit la culme, tremurând, ascunzându-se pe după ziduri, redus să facă uneori ocol de o oră întreagă ca să străbată o stradă, cu mintea gata de minciună asemănându-se ca un hoț sau cu o sălbătăciune, fără să mănânce, fără să doarmă, cu șiroae de sudoare ce brobonau pe trupul înfrigurat, sfâșiindu-și furia și rușinele ce'l înăbușeau ca șarpele lui Laocoon, nu avea altă odihnă decât la Elena. Acolo răsufla. Văzând'o el uita pentru o clipă iadul în care trebuia să intre. Era un scurt popas al acestei încolțiri al iubirei sale.

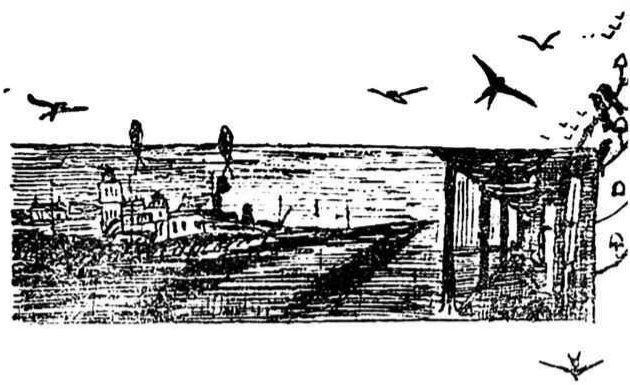

XVII

Andrei era în acea perioadă rea a patimei. Silit să se prefacă faţă de toată lumea, îl înşela pe Moses, care'l întreba câte odată despre mersul afacerei sale, şi la care întrebare el răspundea: Merge bine...! O înşela pe Elena, care nu ştia sigur ce anume piedică se opunea casătoriei lor, şi care'l întreba câte-o dată cu neliniştc. O înşela pe doamna Costa, pe care o liniştea cu vorbe bune. Numai pe sine nu se putea înşela, vedea în el ca într'un pârâiaş pe al cărui fund se zăreşte nămolul, şi privirea lui trecea repede de-acurmezişul cristalului, pentru a se adânci în mocirla pe care atât amar de vreme n'a ştiut-o. Ce grozăvie! Işi da seama că iubirea lui suferise o prefacere totală. Amenințarea prințului de Tor... se indeplinea; fânul se ivia acum de sub catifea şi matasă. Unde era oare ceasul acela suprem al soartei în scepticul neîmpăcat, acel filosof cinic, ca să-l sprijinească deasupra acestei

mocirle, sau să'l scufunde cu totul printr'o sâlnicie izbăvitoare poate.

Prinţul era mereu departe, la unul din castelele sale, bolnav de reumatism ce'l făcea pe filosof să turbe. Andrei o ştia. o aflase, şi venise să-l roage, ca pe un mântuitor fatal, pe omul acesta care cel dintâi zeflemise şi'i ameninţa iluziile.

Ii străbătu prin minte o icoană fugară în acest ceas de criză. Dulcele zâmbet al femeei ce'i încântase cu aria din *Traviata* îi apăru.

Andrei îmbătrâni iute în câteva zile. Iubirea lui îşi pierdu toată frăgezimea ei poetică în acest contact cu cele băneşti şi ale gurii. Rămas bun marilor avânturi ce'i deschideau cerul, şi cari voiau să răpească perechea binecuvântată până dincolo de nouri! Trebuia să alcătuiască, să socotească şi să caute speculaţii, ca să pună mâna dintr'o singură lovitură de aripă pe tot terenul pierdut. Frica de a vedea năruindu-se prăpastia datoriei îl înşela chiar şi'n privinţa acestei prăpăstii, pe care poate că prietenia lui Moses ar fi copleşit'o! El se văzu neplatnic pentru vecie, pentru că aşa era de mai multe săptămâni.

Atunci avu una din cele mai uimitoare ispite ; lăsa calea liberă în el celor mai nenorocite gânduri. Ce cădere în atât de puţin timp! Andrei cădea din înaltul bolţei, ca şi cum iar fi atins scânteia unei descărcături de puşcă stinsă, care'şi trimisese toate scânteierile în văzduh.

El îşi repeta pe fie ce clipă : s'a sfârşit! s'a sfârşit!

Trebuie o sforţare supraomenească pentru ca să lasă cineva dintr'un atare impas!

Oricât de morală ar fi sforţarea supraomenească cerută de iubire, impusă de pasiune, e foarte arare o sforţare a răbdării, şi a blândeţei şi adevărului. Visezi puterea de a răsturna piedicile şi puterea e tot atât de învecinată cu crima ca şi cu eroismul

Andrei lăsa, aşa zicând, să i se rostogolească inima în mocirlă, apoi o smulgea prin accese de

mândrie, o așeza iar sus în pieptul său, și câte-va clipe după aceea uita s'o mai stăpânească și o auzea cum se scufundă iar în mocirlă.

Iubea mereu pe Elena, dar o iubea alt-fel: popotrivit cu grosolaniile și josniciile trebuinței, cari veniseră fără de veste să înlocuiască feeriile cugetului său. Inima lui era crăpată, ca o carenă a unei corăbii înecate, și viermii pătrundeau din toate părțile adică dorințele, poftele sălnice.

Venea carnavalul cu numeroasele cortegii de mascați, de baluri de plimbări, de chefuri, de bachanale desmățate și ades sângeroase, ce caracterizează peninsula noastră. La noi, Italienii, popor al exagerației, care ducem totul până la înviersunare, care facem din religie o superstiție, din libertate destrăbălare, din autoritate despotism, din dibăcie o viclenie, din bună voință, josnicie, carnavalul este un fel de răgaz pe care dechizarea feței duce la constrângerea permanentă a pasiunilor.

Sub mască, italianul, este italian în întregime, până la înfricoșare! De aci această destrăbălare fără margini, aceste scandaluri fără de frâu, ce-o aducea această epocă în fiecare an pe la noi. Se urzește vre-o ticăloșie, se pune la cale vre-o crimă îndeplinirea ei e amânată pentru carnavalul viitor, la umbra acestui *volto* înviolabil, care asigură o siguranță deplină.

— *Totul e bine când se sfârșește bine,* spune Shakespeare al nostru politic, maestrul Nicolo Machiiaveli.

Nu este orășel cât de mic în Italia care să nu'și aibă teatrul și casinul său, cu. îmfumurare poreclit *Academie.*

Mai cu înlesnire s'ar găsi cuadratura cercului, de cât să isbutească cineva să lămurească cu dreaptă judecată acest nume pompos dat locului de care'i vorba.

O sală de biliard, o sală de bal, unde se trag tombolele o sală de joc, care plătește cheltuelile, totul deschis carnavalului, spre cea mai mare glorie

a diavolului! Administrația cazinului din R... era pe atunci în mânele lumei elegante, a unor birocrați dela calea ferată și dela telegraf. Pentru motive ce le-am arătat numele lui Andrei, nu figurase în nici una din listele de invitație la balul care fusese la casino în timpul anului. Așt-fel, bietul băiat, în cel mai posomorât ceas din viața sa fu afât de straniu surprins primind o carte personală de admitere la cazino pentru toate sărbătorile sezonului.

O primi cu o bucurie sălbatecă. Prima zi de bal, el se prezintă cu cartea în mână, și fu primit de președent și de comisari cu o cordialitate ce'l atrasecu tărie.

— Vă credeam dușmanul nostru, îi spuseră ei, vedeți că noi am făcut cei dintâi pași. Acum când ghiața s'a rupt, vă socotim prieture ai noștri.

Andrei se plimba prin sală, și schimba saluturi cu mai multe persoane ce le văzuse la Defiely. Un tânăr din club veni de'l luă prietenește de brat și'l luă cu sine în sala de bal.

— Nu dansez, spuse Andrei.

— Nici eu, răspunse celălalt. Avem aceleași gusturi. Dar mult doresc să vă cunosc. Sunt sigur că vom putea, dacă voiți, să fim buni prieteni. Am observat că vă place singurătatea, mie tot așa; plimbările de seară îmi plac și mie. Pentru ce deci, n'am face din aceste potriviri, o bună și trainică prietenie? Vrei?

Și tânărul îi întinse amândouă mâinele.

Andrei apucă cu aprindere aceste mâini deschise ca un îndoit punct de întrebare.

Ei străbătură balul și merseră să petreacă legătura lor împrovizată la bufet, cu un pahar de punciu în mână.

Serbarea era foarte însuflețită, te înăbușea în saloane. Le fu cu neputință să intre iarăși în bal. Ei străbătură un gang mic, unde veneau doamnele să'și prindă acele și să'și orânduiască desordinea pieptănăturei lor, intrară iar' în salonul de joc.

Mulțimea se îngrămădea împrejurul ruletei. Nu'i putea vedea jucând, dar auzeau vocea crupierului,

bila învârtindu-se in disc şi un sgomot de bani de argint.

— Ce joc e ăsta? întrebă Andrei.

— *Ruleta.* Nu'l Cunoşti?

— Nu.

— O! este nespus de curios. Hai înainte!

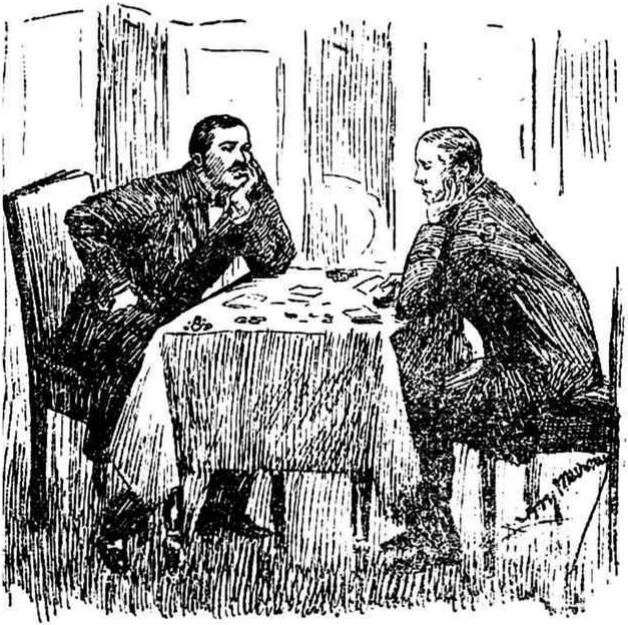

Putură să se apropie de masă. Andrei deschise ochii mari. Nu pricepea nimic din aceste pătrăţele numerotate, pe care se asvârleau banii, dar înţelese repede că se arunca o piesă, ca să strângă uneori de acolo mai multe.

— Ce faceți? spuse el noului său prieten, pe care'l vedea că întinde mâna pe îmbrăcămintea sa.

— Ei bine! am câștigat: îmi strâng câștigul.

Mâna lui Andrei se strecurase fără voie în buzunarul său, și strânse convulsiv câți-va bani ce se aflau acolo. Scoase un sechin nou-nouț ce'l primise în ajun la leafă. Roti în jurul lui niște ochi speriați și rătăciți, ca și cum ar fi săvârșit o crimă, și aruncă sechinul pe masă; fu apoi așa de îngrozit de ceeace făcuse, încât întoarse capul să nu mai vadă funesta greblă, și'și închise grabnic buzunarul.

— Am pierdut! spuse în acest moment prietenul său.

— Mult?

— Nu... zece franci

— Haidem, spuse Andrei, lucrul ăsta te înfricoșează.

— N'ați jucat?

— Da, am aruncat un sechin. Haidem dar...

— Unde l'ați aruncat?

— Acolo.

Andrei se uită la pătratul unde căzu banul lui, căzuse într'o grămadă de aur.

— Nu'l mai văd. oftă el, am pierdut.,. Să plecam iute.

Ruleta se învârtea mereu.

— Ce noroc! strigă un jucător, întorcându-se spre Andrei.

— Luați-vă numai câștigul.

— Ce?

— Nu d-voastră sunteți acela care ați aruncat un sechin?

— Da.

— *Per Bacco!* Luați iute.

Crupierul împinse, cu vârful greblei câte-va piese în grămada unde'și pusese Andrei sechinuul său.

— Luați-vă numai banii! reluă jucătorul aproape furios.

— Dar n'am pus decât un sechin! bâlbâi Andrei.

— Ei bine sechinul vostru a făcut pui!
— Acest aur este al meu?
— Al vostru dacă nu mi'l dăruiți mie pe jumătate. Grăbiți-vă!
Andrei întinse mâna tremurând.
— Prea târziu! strigă bancherul.
Bila căzu.
— *Per Cristo!* reluă vecinul, veți face să dea faliment banca. Iar câștigați. De astă dată sunteți nebun dacă lăsați totul!
Crupierul cu o uimitoare dibăcie, aruncă din nou piesa de aur în pătratul norocosului.
Andrei rătăcit, tremurând apucă cu amândouă mâinele grămada de aur și ieși fugind din cazin.
În stradă simți o aspră bucurie, amestecată cu groaza unui hoț; i se părea că jefuise soarta.
Se urcă în odaia lui, străbătând nebunește hanul fără să se uite la pianul minciunos, de unde sburaseră atâtea iluzii deșarte pentru a'și stabili cuibul lor în inima lui. Se închise în odaie, împinse zăvorul, se așeză pe pat, își goli buzunarele sub perină, și privi, contemplă, sărută, își scormolea comoara... Lua bani, îi pipăia cu degetele, îi mușca avea nevoie să se asigure de realitatea lor.
Ca să aibă o atare sumă, trebuia să sufere timp de patru luni încheiate jugul unui stăpân, să se zădărnicească întru câtva, în voința altuia; să'și scormolească ceie mai legitime dorințî; să'și închidă inima se încurce la fie care pas în stânjeniri multiple ale unei supuneri vândute!
Dar, de aci înainte, era liber, desrobit! jocul era răzbunarea soartei. Nu va mai crede decât în ruletă în câștig, în sechini, în mormanele de aur, în realitate însăși. Cum de n'a înțeles până atunci, că jocul era complicile trebuitor iubirei, și că dacă este un Dumnezeu binefăcător, el trebuia să se facă crupier, pentru a servi pe oaměnii cinstiți cari vor să iubească și să fie iubiți!

XVIII

Andrei deveni jucător din noaptea aceea, juca desăvârşit, fără mustrare de cuget; jucător sălbatec, ca hoţul de vânat care ochind vânatul, omoară la nevoie şi pe jandarm. Uită viaţa prezentă pentru cea visată; făcu o învoială cu toate poftele, se dădu rob lor.

Jocul nu e decât o patimă între toate patimile omenirei, dar e aceea care pune în mişcare pe toate celelalte.

Andrei se strică în această singurătecă veghiere în care mai de grabă sfârşi prin a înebuni. Primul lui simţământ de jucător fu să regrete câştigul ce nu'l putea avea. Cine ştie ? câteva învârtituri de roată mai mult şi'n locul unei sume rotunde, ar fi fost o sumă grozavă, o avere.

Odată intrat în acest dedal, nu mai ieşi din el. Dar, în timp ce sufletul lui fierbea, trupeşte, Andrei suferea o schimbare aproape completă. Din acea zi fruntea i se încreţi, obrajii i se scofâlciră, ochii i se învăluiră într'o ceaţă fioroasă.

In toate serile, după ce mânca, în grabă, se ducea la Cazino, pierdea câştigul sau recâştiga pierderea din ajun. Intâmplările, când îl copleşeau, când îl necăjiau, totuşi, se statornici o mijlocie. Era stânca lui Sisif pe care Andrei o vedea recăzută, şi

pe care o ridica zilnic. S'ar fi putut spune că o anumită inteligenţă prezida ciudăţeniile norocului pentru a întreţine setea sfâşietoare de jucător, fără a o potoli şi fără a o despera.

După aceste lungi popasuri la masa verde, Andrei pornea la Elena, care nu părea că se nelinişteşte, de impresia răzătoare ori tristă a unei bune sau rele serii de lovituri. Când vesel, îndrăzneţ, înflăcărat, sfida protivnicia şi credea totul cu putinţă; când îngrijat, neliniştit, descurajat, devenea pesimist şi se îndoia de tot şi toate.

Un observator atent ar fi observat că aceste intermitenţe nu turbura tocmai adânc pe doamnele Costa. Ele îi râdeau când râdea el, şi fără a'l întreba arătau o fermecatoare alintare, pentru a-l mângâia când era trist. Elena mai tainică şi'n acelaş timp mai încrezătoare devenea aproape familiară, Andrei se aprindea, vorbea de groaznicele piedici ce le aplana totdeauna în zilele fericite, şi se jura să înlăture zilele nenorocite.

Da fapt în adâncul lui, sărmanul băiat suferea îngrozitor. Această viaţă nefirească, îngreuiată de minuni îl apăsa. El nu juca mereu şi între timpurile jocului, avea pustiuri de tristeţă, de remuşcare, ce'i răscumpărau orele bucuriei nebune, de trufie limbută, în care se arunca cu sufletul pierdut.

In această epocă îl întâlnii la Elena, în timpul celui dintâi cerşit, la puţin timp după intrarea mea în mănăstire. Supunându-mă unei simpatii tainice, şi de asemenea simţământului instinctiv al nenorocirei ce'l ameninţa, pândii atunci o împrejurare care făcu pârtie între noi. Intâmplarea nu zăbovi mult ca să'i dea naştere. Mă grăbii să mă folosesc de ea.

Il găsii în prada uneia din aceste întârîtări tâmpite, ce în deobşte urmează după, crizele mari ale patimei şi'n timpul căreia sufletul strâmtorat, secătuindu'şi toate isvoarele suferinţei, face să sară legătura ce'l înăbuşă, şi isbucneşte, scăldată în lacrimi, nebună, în cele mai înalte avânturi, strigându-şi mâh-

nirea către toţi cei ce'l inconjoară, văzduvului, stelelor, pietrelor de pe drum.

Avusese în ajun o pierdere foarte mare. Imi povesti viaţa lui întreagă. Scosei din adâncul inimei mele mângâieri delicate şi tainice, bune în atare caz. Ii reamintii că iubirea lui fiind, nu sfârşitul vieţei, ci numai un mijloc de a trece încetişor asprimele, trebuia să ceară lui Dumnezeu puterea de a se împotrivi, când patima bătea la stăvilarele datoriei şi ameninţa să înlănţuie totul.

Andrei îşi veni în fire, şi'mi păru că ia hotărâri bune. Imi mulţumi cu sinceritate şi'mi dădu cuvântul său formal că nu va mai proceda de aci înainte, decât ca om de onoare.

Intr'adevăr, zilele următoare fu mai regulat la birou şi nu puse piciorul la casino, cu toate stăruinţele tânărului său prieten, care nu'şi putea să'şi lămurească această neaşteptata schimbare. Andrei pretextă totdeauna niscai lucru şi se ţinea hotărât în bunele lui hotărâri.

Mă felicitam de isbânda sfaturilor mele, şi mulţumeam lui Dumnezeu că avusese bunătatea de a se milostivi să'şi reverse îndurarea asupra acestui sărman suflet suferind, când băgai de seamă că eram spionat la mănăstire şi că se făceau toat soiul, de tălmăciri neplăcute despre desele mele ieşiri. Aşa că fui nevoit câtva timp să nu'l mai văd pe Andrei— dar aveam deplină incredere în făgăduielile lui şi eram aproape liniştit în privinţa situaţiei sale.

Vai! mă înşelam. Atingând cu îndrăzneală însuşi răul lui, cinstea lui în primejdie, îl ridicasem. Ar fi trebuit să rămân în apropierea lui, ca să'l sprijinesc. Avui în curând o probă înspăimântătoare de greşala mea. Avusesem pentru câteva zile acea linişte ce precede îndeobşte groaznicile svârcoliri ale furtunei.

In dimineaţa de lăsata de sec, pe la şase, Mosès dădu concediu pentru toată ziua funcţionarilor băncei. Il opri pe Andrei ca să'l înştiinţeze că, înainte de a se duce numai decât la d..... pentru afaceri, şi

negândindu-se să se înapoieze decât foarte târziu noaptea, îl rugă să se culce la biurou, din pricina nenumăratelor plăți de făcut a doua zi.

— E un sacrificiu ce ți'l cer, scumpul meu Andrei! Ți-ar fi plăcut, nici vorbă, să petreci mai bine

seara asta la casino? dar nu'mi pot asigura liniștea decât în paguba plăcerilor dumitale. În noaptea asta, mai mult ca ori când, îmi trebuie un bărbat devotat acasă.

Andrei răspunse ca funcționar supus și devotat. N'avea planuri; fericit că putea să'și liniștească patronul.

Moșès, plin de încredere, se urcă în trăsura ce'l aștepta la ușă.

— Îți voiu răsplăti asta, dragul meu, spuse el lui Andrei părăsindu-l: te voiu face să'ți faci carnavalul la înapoiere.

Tânărul casier puse de'şi orândui hârtiile din birou, sfârşi câteva compturi, şi ieşi.

Servitoarea alergă după dânsul în stradă.

— La ce oră vă înapoiați, domnule? îl întrebă ea.

— Nu'ți pot spune exact; răspunse el, dar, de vreme. De altfel, poți să te culci, iau cheia.

Ziua se vesti plină de măşti, de praf.

Andrei petrecu două ore la cafenea, unde citi jurnalele, se plictisi foarte mult. O ceată de mascați, care năvăli în sală, îl făcu să se gândească pe neașteptate la prințul Tor....

— Mă duc să văd dacă s'a înapoiat! îşi spuse el.

Se îndreptă spre casa bătrânului filosof. Glumețul neînduplecat, de reumatismul lui, sosise abia în ajun.

El primi foarte bine pe Andrei.

— Cum stăm cu dragostea? îl întrepă el.

— Tot aşa răspunse Andrei, care'i povesti vizita la Vicar şi suferințele ce le îndurase.

— E dar cu totdinadinsul vorba de căsătorie?.... Hm! acest vicar, e un om duhliu, cari te împiedică să faci o prostie. Îți voiu spune în această seară sau mâine părerea mea în privința eroinei dumitale şi ce trebuie să cugeți despre dânsa.

In adăstare primeşte răul cu voioşie. La etatea dumitale, căsătoria e un lanț, sau mai bine, aripi de fluture. Nu te căsători, şi, dacă n'ai fi logodit, îl'aş spune: — Lasă-mi mie pe frumoasa dumitale!...

Andrei făcu o mişcare.

— Ce te face să te îndărătniceşti? Ştirea căsătoriei mele?

Ți-am spus ca voiu sfârşi prin a face această nebunie. Mi-e tare frică c'o voiu face pe deplin, şi că mă voiu căsători cu o femee cinstită! Nu'i noroc şi pace! pentru un ticălos ca mine? Ce vrei? ea e o artistă şi o cucoană mare până în vârful unghiilor!...

La urma urmelor, mă va înşela poate cu vr'un tenor! Spui că pe frumoasa dumitale o chiamă?

— Elena Costa.

Prinţul scrise acest nume într'un carnet.

— Îţi voiu spune în astă seară sau mâine, dacă faci bine să te încăpăţinezi, dacă frumoasa preţuieşte un jurământ, o ipotazie; şi dacă nu trebuie decât o lovitură de umăr, pentru a te împinge în staulul oamenilor însuraţi, *per Bacco!* te voiu împinge eu. Ne vom mângâia împreună!

Andrei părăsi pe prinţ cu o spaimă ascunsă, cu o presimţire. Se înapoie foarte turburat la han. Hangiul îi dădu o scrisoare foarte grabnică.

— V'am trimis'o la bancă, spuse dânsul, gândind că sunteţi acolo, cum nu v'a găsit, a lăsat'o aci.

Andrei se grăbi să rupă scrisoarea. Scrisoarea nu conţinea decât două linii scrisă de mâna Elenei:

— „Vino, domnule, cât mai grabnic cu putinţă, am să'ţi fac o comunicare urgentă!"

Andrei luă repede pălăria şi alergă la aceste doamne.

XIX

Doamna Costa era sculată şi îmbrăcată, Elena, sta rezimată lângă fereastră, ţinând o batistă pe obraz.

Andrei simţi o răceală de ghiaţă la inimă.

— Ce este? întrebă el.

Mama luă cuvântul cu o voce tristă, jalnică, plângătoare:

— Bietul meu Andrei, trebuie să ne spunem rămas bun! spuse ea.

El păli îngrozitor.

— Rămas bun? strigă el.

Ea continuă:

— Trebuie! ţi-am spus'o doar, dragul meu, că nu vom scăpa de batjocura acestui orăşel. Se vorbeşte rău de Elena. Fiica mea este compromisă. A simţit-o cumplit ieri. E vina mea, o ştiu; ar fi trebuit să mă arăt tare, şi n'am făcut altceva de cât să arăt slăbiciunea. Ştiu cât vei avea de suferit, dragul meu, ştiu cu ce greutăţi ai de luptat zadarnic, şi am vrut să ajut curajului dumitale. Am fost la Preasfântul. Am crezut că dacă vrea el să îngăduie ca lepădarea de legea dumitale să rămână tainică, vom isbuti să împăcăm dorinţele noastre cu interesul situaţiei dumitale. Preasfinţitul mi-a luat orice nădejde. M'am

aruncat la picioarele sale; era singurul lucru ce'l puteam face. L'am mişcat, dar nu l'am putut învinge... Ah! sunt tare pedepsită că am lipsit dela datoria mea de mamă, prin dragostea pentru amândoi. Am devenit de batjocura lumei. Dar este în zadar să ne mai tânguim, răul este de neîndreptat. Cel puţin ne rămâne libertatea să ne ducem să plângem aiurea, departe de priviri obraznice şi de batjocuri. Vom părăsi acest oraş, eu şi Elena; vom pleca probabil mâine. Te-am rugat să vii, dragul meu Andrei, să primeşti odată cu bun rămasul nostru, şi asigurarea părerilor noastre de rău. N'am puterea să'ţi spun mai mult!..

Şi doamna Costa, săltându-şi plămânii, se aşeză ca şi cum ar fi fost înăbuşită.

Andrei ştia bine ce se alese încă de mult timp din fericirea lui, şi numai Dumnezeu ştia sfâşierile, jeluirile, plânsetele, blestemele, chinurile sufletului său.

Andrei leşină. Îl mai susţinea încă ceva, un singur lucru: Elena! Ea era aci, exista aproape de dânsul, putea s'o vadă din când în când, drept este, dar în sfârşit o vedea. Dar nici când nu'i venise în minte ca lucru cu putinţă, că într'o zi n'o va mai vedea, că nu va mai respira acelaş aer cu ea, să nu mai umble pe pavajul acesta şi ca această casă să nu'l mai adăpostiască. Era mai presus de tot ce putuse el prevedea. Ei bine! venise şi asta: numai cuiul acesta lipsea chinului; fatalitatea se adâncea în cărnuri. Andrei se regăsea curat, naiv, iubind cu nevinovăţie în această criză supremă. Durerea pătrunsese în sufletul lui până sub stratul de noroi şi'l înălţase, Dar pierzând stricăciunea dobândită, pierdea de asemenea şi tăria, devenea iar copil.

Nenorocitul se târî până la picioarele Elenei care întoarse cu îndărătnicie capul. Înconjură cu amândouă braţele scaunul pe pe care sta ea, îl strânse cu furie, cu pieptul gâfâind, cu părul vâlvoiu, cu faţa scăldată de lacrimi, scăpând jurăminte întretăiate, până ce'n sfârşit înăbuşit se prăbuşi cu totul pe duşumele.

Când îşi reveni în fire, zări pe mamă frecându'i

tâmplele cu oţet; ochii lui căutară pe Elena, care nu mai erea acolo.

— Ai curaj, dragul meu, îi spuse buna femee continuând să'l fricţioneze, albi curaj cel puţin în faţa Elenei, pe care halul dumitale o desperează. Ea este bolnavă. Albi curaj. Ne vom închina Maicei Precîste să'ţi trimită mângâierea. Iţi vom scri, îţi fă găduiesc eu, dar nu trebuie să ne urmezi. Trebuie să'mi juri că nu vei face asemenea nebunie, care să grăbească pierderea Elenei, dacă nu-ţi vom tăinui locul nostru de sălăşluire.

Andrei se sculă. Părea liniştit, dar o turburare nervoasă ce numai conteţea, îi sguduia toate membrele; buzele îi tremurau.

— Când plecaţi? spuse el cu o voce înceată.

— Poate mâine,

El făcu câţi va paşi prin cameră, primblându'şi privirile rătăcite peste tot, şi'şi acoperi fruntea cu amândouă mâinile. Stătu aşa într'un fel de amorţeală, timp de câteva minute, pe urmă reluă cu acelaş glas jalnic:

— Imi daţi voe să viu să vă spun rămas bun?

— Da, răspunse ea privindu-l ţintă. Dar mă sperii. Ce vrei să faci?

— Nimic. Mă duc; mă voi înapoia mâine dimineaţă.

— In numele cerului, gândeşte-te la situaţia Elenei!

— Mă gândesc, spuse, el. Pe mâine, doamnă.

Ieşi încet, solemn cu paşi egali ca un somnabul. Andrei se indreptă cu paşi regulaţi, liniştit spre câmpie, ca şi cum ar fi fost fericit. Multă vreme respiră aerul, îl bău, se hrăni cu el, nu mai gândea, nu mai îngăduia creerului său să ceară nici o clipă de gândire. Se înoptase. Andrei zări de departe iluminaţia teatrului şi auzi trecând prin Piaţa Sf. Iacob, muzica sgomotoasă dela Cazinou. Stătuse aproape o oră în odaia lui cu capul între mâini, refuzând să mănânce. Cădea o burniţă măruntă, rece. La întretăierea unei străzi, se isbi de cineva. Era noul său prieten, acel tânăr funcţionar dela poştă care i se aruncase'n braţe la Cazino.

— Mă duceam la dumneta, îi spuse noul venit. Unde te-ai ascuns toată ziua? Te-am căutat peste tot locul. Te am în mână şi nu te mai las. De astă dată nu'mi vei mai face o mutră de înmormântare. E ultima noapte de petrecere, scumpul meu prieten, mâine e postul Paştelui, pregătim carnavalul o mă reaţă înmormântare. Se cinează, ne mascăm, ne costumăm, Vom pune la cale, după *trufe*, niscai drăcii cu ţărăncuţele frumoase. Andrei se împotrivi.

— Nu mă pot întoarce singur la Cazino, ca să prezint scuzele dumitale domnilor acelora!

— La asta nici nu ţin. Până la zece ore sunt al vostru. Unde mergem?

— La cafenea mai întâi, pe urmă la Cazino.

Când intrară în *Academie*, toată sala era plină de lume. Te înăbuşiai, cu greu răsbiră printr'un gang năpădit de costume şi măşti. O femee le prezintă două dominouri.

— Cum? întrebă Andrei, trebuie să îmbrac asta?

— Aşa se cere, haina neagră e straşnic oprită, Andrei luă cu supunere un domino.

— Haide! cadavrule, murmură el plătindu-şi mascafii vesel şi înebuneşte ca toţi înţelepţii ăştia.

Ei pătrunseră în sala de bal.

— Caut pe prietenul nostru, spuse tânărul funcţionar îndepărtându-se. În aşteptare primblaţi-vă prin sală, ne vom întâlni iarăşi.

In jurul mesei lungi a ruletei, în picioare, nemişcată, tăcută, o întreită înşirare de persoane în costume multicolore, cu măşti ciudate. După feţele aspre, groaznice, sgârieturi imposibile nivelând durerea şi veselia, ascunzând, sentimentele ca şi figurile, şi furişând o privire poate, multe lacrimi ce curgeau sub strâmbăturile de carton.

Nu se auzia de cât sgomotul pieselor al bilei ce se învârtia şi între timp vocea ascuţită a crupierului zicând: «faceţi jocul, domnilor!»

Alăturea muzica răsunătoare a orchestrei şi tropăitul dansatorilor. Era un ce fioros.

CAP. XX.

Se juca nu pe mult. Postavul verde era plin de aur.

Andrei se simţi cuprins fără de veste de o puternică beţie. Banii de aur [1]), ruleta, îl înfruntau să'şi măsoare iubirea lui straşnic sdrobită cu patima jocului. Îşi aminti de câştigurile lui, de pierderile sale, de emoţiunile trecute; nu'şi mai aminti nimic contrariul, văzù funesta tăiere a cărţilor şi simţia în sine o sete arzătoare; se aplecă şi băù.

Bila se oprise pentru a unsprezecea oară pe roşu. O esclamare de surprindere, un strigăt de admiraţie pentru acest monstru necunoscut care prezidează vicleniile norocului ieşi din toate piepturile. Andrei îşi spuse în sine:

— De unsprezece ori! Un ast-fel de noroc m'ar îmbogăţi, făcându-mă deapururea liber, egalul celor ce mă zdrobesc!

Se pipăi în buzunar; avea un bilet de o sută de franci. Era toată avuţia ce'i rămăsese din leafa lui. Asvârli biletul, care abia pus pe masă, fu tras cu

[1]) Sechinii, moneda valorând 6—17 lei.

grebla. Il pierduse! era cu putinţă una ca asta? O sudoare rece îi năpădi fruntea. Rămase tăcut, împietrit sub masca lui care zâmbea pururea cu dulcegărie de îndrăgostit.

— Faceţi jocul, domnilor, strigă crupierul.

Pentru a se mângâia Andrei privi cu lăcomie. O! ironie a soartei! Culoarea lui câştigă iar.

— Dacă aş fi avut mai mulţi bani, se gândi el, m'aş fi recules. Aş fi făcut două părţi din cei o sută de franci ai mei.

Un gând înspăimântător îi trecu prin minte.

— Suntem în 26 ale lunei. Peste patru zile voiu avea dreptul la tot salarul meu lunar; pot să'mi iau ceva înainte din plata mea; Mosès n'ar putea să mă dojenească.... El însuşi, de alt-mintrelea, dacă ar fi aci, mi-ar spune: iai.... de alt-fel dacă câştig!

Dispăru ca un fulger şi fără a'şi scoate masca alergă la birou. Peste zece minute se înapoie, iar cinci minute după aceea văzu pierind, topindu-se, nimicindu-se ultima'i piesă. Se făcuse şi asta, prăpastia se deschisese, Andrei se cobora în ea. O căldură nesuferită îi străbătu tot trupul. Nu cuteză să'şi scoată masca de teama să nu ţâşnească cumva flacări din obrazul lui. Răsuflarea îi era gâfâitoare, se înăbuşea, ieşi şovăind. Işi puse masca şi dominul într'un colţ.

— O să vă înapoiaţi, domnule? Trebuie să le păstrez? îl întrebă cineva.

— Dacă o să mă înapoiez? Ei, drace! Da, o să mă înapoiez, spuse el foarte serios cu o schimonositură ce părea un zâmbet. Jos la scară se opri şi'şi lipi fruntea arzătoare de rampa de marmură. Străzile erau pustii, ploua într'una. Andrei se strecura pe caldarâmuri. Câte-va măşti pline de noroi, cari alergau la teatru, trecură pe lângă dânsul cântând.

— O frumos noroi! spuse el cu un fel de uşurare.

O noapte senină, o vreme superbă de alt-fel l'ar fi descurajat. La Elena acasă era lumină, sună. I se deschise uşa şi se urcă cu grăbire.

— Cum, dumneta eşti? Dumneta? Aşa de târziu! întrebă ea cu nelinişte. Dar ce s'a întâmplat?

— Nimic, răspunse Andrei cu o voce cumpătată. Treceam, am văzut lumină, şi n'am vrut să mă înapoiez acasă fără să te văd. Eşti singură?

— Mama s'a culcat.... eram gata să mă culc şi eu. Nu'i veni în minte lui Andrei că Elena era bine îmbrăcată în seara aceea de carnaval, pentru ca să renunţe la o anumită petrecere.

— Primeşte-mă, spuse el cu o voce mai mult tremurătoare; mă vei izgoni numai decât.

Ei intrară într'o odaie abiă iluminată de o lampă mică de bronz. Erau singuri, Elena nu-i dădu scaun; ci 'i cercetă cu îngrijire faţa şi îngălbeni.

— Mare Dumnezeule! Dar ce ai? îl întrebă ea cu groază.

— Ce am? Sunt nebun! îi răspunse el privind'o ţintă.

— Mă înspăimânţi! amicul meu.

— Nu sunt amicul dumitale. Ascultă Eleno: toată iubirea de care e în stare inima unui bărbat ţi'am închinat'o. Dumneta mă faci să mai trăiesc.

Ingrozit eu însu-mi de puterea năvălnică a acestei iubiri, am crezut că'mi va fi cu putinţă să mă depărtez de dumneta. Dar mii de lanţuri m'au oprit în loc. A mă smulge de aici, ar fi însemnat să mă ucid. Sufletul meu e în dumneta!.... mai bine decât să plec aş fi făcut ori ce sforţare uricioasă, mai bine decât să te pierd acum, aş săvârşi o crimă. Sunt într'una din acele clipe supreme în cari patima gâtuie şi vrea să fie ucisă, dacă nu te omoară. Cată să fii urâtă, sau iubeşte-mă.

— Dar eşti nebun, Andrei!

— Da, sunt nebun; o ştiu bine, de oarece vin să ţi-o spun. Trebuie ca astă-zi, de îndată—mă auzi tu? să'mi aparţii, fără voia lui Dumnezeu, fără vrerea pământului. Trebuie lucrul acesta! trebuie!

Printr'o mişcare de irezistibilă sălnicie, el o atrase pe Elena la sine şi'o înlănţui cu braţele.

Era înspăimântător şi fioros.

— O! lasă-mă, spuse ea cercând să'i scape de mâini.

— Nu, eşti a mea!

— Fie-ţi milă Andrei!

— Te iubesc! te vreau! Te am!

— Pleacă! du-te!

— Taci, sau te ucid!

— Ucide-mă! mi-i tot una!

— Da, te voiu ucide!.... dar după....

Elena strigă cu tărie: mamă! mamă!

Nişte paşi grăbiţi răsunară în camera vecină. Andrei îşi părăsi prada şi alergă spre uşă.

— Mâine, auzi tu!.... mâine, ai să-mi aparţii, vie sau moartă! şi peste două clipe era în uliţă.

Sunau ceasurile zece.

Se duse la banca Mosès şi pătrunse în biurou. Totul era liniştit, patul era pregătit. Nu aprinse lumânarea pusă pe biurou, vedea lumina ca în ziua mare.

Luă cheile din buzunar, deschise casa, se aşeză dinaintea ei, şi duelul între ultima lui remuşcare şi crimă începu furios, neîndurat. Mormanele de aur şi argint aşezate în rafturile de fer îşi licăriau asupră'i strălucirea şi sufletul lui Andrei fremăta.

Ce părere de rău!.... şi când te gândeşti că o singură grămadă din acestea au în ele norocul tău. Haide! Cine-o va şti? Vei pune la loc suma peste-o oră! Cine ştie! Peste-o clipă poate. Ai pierdut astă-zi, dar ai câştigat ades în alte dăţi!...

Andrei ascultase glasul acesta mai mult decât vocile dojenitoare! el se plecă, înşfăcă cea dintâi grămadă şi într'o goană la cazino.

XXI

Intrând aci, bietul nebun îşi ceru iar masca, acel carton care'i da curaj şi'i răpea remuşcările. Nu-l vedea nimeni. Şi pentru că nu îngălbenea în faţa publicului, ar fi avut poate mult mai lesne drumul drept al conştiinţei sale.

Când fu în sala de joc, cu multă trudă se stăpâni Andrei să nu arunce deodată pe masa verde tot aurul din buzunar. O rămăşiţă de instinct, o urmă de avariţie îl făcu să'l împartă în sume mai mici. Era o strategie naivă, pe care patima o punea pe fugă. Zece învârtituri de ruletă îi goliră mânile.

El alergă la bancă cu masca lui, gâfâind, răsuflând, din greu, muşcându-şi buzele, hidos subt această figură zâmbitoare şi trandafirie. Se înapoie cu mânile pline şi pierdu iar. Se înapoie iarăşi la casă şi se întoarse din nou.

Începuse şi trebuia să continuie. Fără de legea era începută, de ce s'ar opri la jumătate? Un al doilea furt acoperea pe întâiul, un al treilea pe al doilea; şi aşa mai departe, până în adâncul casei. Era trebuitor, logic, de neînlăturat. Şi apoi această

scârboasă neşansă nu putea să dăinuie pururea; la cel din urmă sechin se putea întoarce.

Nu mai număra, scotocise cu amândouă mâinele în ladă. Bilete, guinee, [1]) dolari, sechini, vedea totul şuruind înaintea lui, fără a se sinchisi de altă ceva decât aşteptărea oprirei bilei. Oamenii se uita la el cu admiraţie, fără a'l cunoaşte cine'i. Nepăsătoarea greblă atrăgând de fiece dată miza, nu părea mişcată de această supracreştere a beneficiului. Aî fi zis că totul se petrecea în bună regulă. Acea mască cu înfăţişarea frumoasă era un jucător vesel; nimeni nu-l vedea de sub carton.

In picioare, în faţa mesei, leoarcă de sudoare, aruncând priviri groaznice, aţintite în duşumea, ca un soldat la o spărtură în flăcări, el îşi arunca miza şi n'avea nicicând trebuinţă să se plece, ca să şi-o strângă de acolo. Nu se opri decât atunci când nu mai avea nimic.

Un blestem sălbatec, grosolan îi scăpă de pe buze. Zări atunci că masca însăşi se mişcase, adică sub înrâurirea acestei călduri se mişcase, se descompusese. Faţa împrumutată apăsa acum pe faţa adevărată. Andrei voi acum să smulgă această pastă. Ducând mâna spre dânsa văzu că-i mai rămăsese un inel, era suprema lui resursă era isbăvirea şi revanşa. El scoase ceasul, îşi smulse inelul din deget: singura bijuterie ce-o avea de la tatăl-său, şi spuse, întinzându-le: Cine vrea să-mi cumpere astea?

Un om luă bijuteriile, le cercetă, le cântări în mână şi spuse!

— Şase poli!

— Dă-i încoa!

Andrei aruncă cei şase napoleoni la o întâmplare; ei căzură pe *negru;* bila se opri la *roşu.* Era ultimul act al dramei.

Andrei se simţi străbătut de un şarpe de ghiaţă ce i se urca dela picioare la inimă ca pentru a-l muşca.

---

[1]) Monedă care a circulat până la 1848, având valoarea de 26 franci.

El se îndepărtă ca un cadavru şi ieşi din sală, şi când fu dincolo de uşă smulse masca şi care'o zdrobi în urmă.

— Ah! ah! bine, aţi căzut, prinţe! Am nevoie de morala dumitale: sunt secătuit.

— Vrei punga mea?

Andrei ar fi vrut să'i răspundă: dacă aş vrea punga dumitale, aş lua-o;... dar îi spuse numai: sunteţi mărinimos!...

— Pentru vicii întotdeauna, dragul meu, îţi aduc şansa.

— Ah! veniţi prea târziu;

— Vine omul când poate.... ies dela teatru; acolo ţi-am vazut pe frumoasa dumitale. Al poţi să joci acum: vei fi fericit la joc.

— Sunt aşa dar nenorocit în dragoste, bâlbâi Andrei care se simţea la capătul emoţiunilor, şi care simţea totuşi că'l cuprinde frica.

— Asta depinde de punctul de vedere, reluă prinţul. In locul dumitale aş fi mulţumit.

— In locul meu? repetă Andrei.

— *Poveroi* Ai dat într'o cursă. Cam bănuiam eu aşa ceva. Cel dintâi venit întrebat cu dibăcie, m'a informat totul. Uite un prilej de pomină, ca să ai spirit. Eroina dumitale, Elena dumitale, nu-şi mai putea juca rolul.

— Ce rol?

— Ei bine, frumoasa fată îşi râdea de dumneta. Ea e instrumentul unei gaşte.... neprihănita dumitale nu e decât o *prostituată!* Şi am văzut'o supând la teatru cu amanţii ei.

Andrei ar fi ţipat ca o fiară. El apucă cu amândouă mâinile pumnii prinţului şi'i spuse scârşnind din dinţi:

— Dumneta eşti diavolul!... ştii ce-am făcut? O crimă nespus de mare! Mi-am ruinat stăpânul, l'am prădat!.... pentru dânsa! Minţi! Elena e acasă.

— Copile! murmură prinţul desfăcându-se din strânsoarea lui, fără să pară jicnit de o insultă atât de scuzabilă.

— Iţi spun că Elena e acasă, am fost eu acolo şi am văzut'o astă-seară.

— Ei bine! du-te la teatru, la loja număru 20, şi încă ai s'o mai vezi.

Andrei mai multe nu auzi, îşi regăsi puterile; şi părăsind năpristan pe prinţ, ieşi alergând din cazin.

Balul era în toiul şi furia lui, nu se mai dansa, ci pur şi simplu se ţupăia. Detunăturile sticlelor de şampanie se auzeau din loji, răspunzând tunetelor orchestrei. Urlau. Atmosfera era înăbuşitoare. Andrei despică valul de lume ca o săgeată şi izbi din răspu-

teri cu picioarele loja nr. 20. Nu-i deschise nimeni. Cu o groaznică izbitură de picior făcu să sară în ţăndări uşa şi sări în lojă. Doi tineri şi o femee mascată ca un lup erau aşezaţi în jurul unei mesuţe plină cu vinuri. Cei trei oaspeţi rămaseră înlemniţi în faţa acestei aparaţii. Andrei recunoscu pe tânărul ce-l văzuse în seara reprezentaţiei *Cenerentolei*. Repede ca un fulger, mâna lui se abătu asupra obrazului femeei a cărei mască de satin sbură în sală.

Era Elena?.....

Isbucnirâ câte-va ţipete se produse o învălmăşeală, palme, pumni, o luptă; apoi Andrei se văzu în stradă cu mânile însângerate, cu gura amară, ne mai amintindu-şi nimic.

Ploaia contenise, nouri mari, negri, cuforme fantastice alunecau pe cerul posomorât, şi din când în când se ivia luna roşie toată, cu răsfrângeri însângerate.

Andrei şovăia; era beat, vedea strada *Tanguer*. Mii de scântei îl învăluiau şi plouau asupră'i. Sunetele ascuţite ale muzicei, aidoma unui râs diavolesc, îi găurea scăfârlia cum ar sfredeli burghiul. Totuşi avu puterea să ajungă la han. Şi acolo serbarea făcuse toţul vraişte, prin săli erâ un furnicar de lume. Şi făcea o gălăgie ca de iad. In bucătărie era o învălmăşeală de nedescris de oratiţi, de farfurii, de cărnuri, de chelneri. de bucătari ce se îmbulziau ducând bucate. mâncăruri şi sticle. Andrei se apropie de tejgheaua unde trona gazda ocupat fiind cu adunările.

— Cheia mea, spuse el.

— Iată-te, domnule, Andrei, spuse moşneguţul fără a'şi înălţa capul şi scriind mereu: cinci şi cu patru fac nouă... vrei să cinezi?,. şi cu trei fac douăsprezece... Adaug două... vii dela bal? şi scad trei.

— Cheia mea? reluă nenorocitul

— Indată... In total... Ioseph a plătit chiulangiul dela numărul două zeci?.

— Bine... plus ceapă, patruzeci de parale. E atâta lume jos —, Total trei zeci şi şapte de franci două

zeci de parale... Iosef ai sfârşit? Vrei cheia, domnule Andrei: uite-o aici cu lampă cu tot... Ce ai? Eşti aşa de palid! E de sigur oboseala... ai dansat prea mult. Trebuie să te odihneşti. Dacă'ţi trebuie ceva, sună... stai, Isidor vrei să laşi drojdiile.

De în dată ce fu în odaia lui, Andrei se răsturnă pe scaun în faţa patului, cu ochii fixi, cu buzele tremurânde, rămase astfel îndobitocit timp de o oră întreagă; apoi se sculă, merse drept în colţul unde era geamantanul lui, scotoci în el şi scoase un pistol vechiu. Il adusese din ţara lui: era o amintire.

Tatăl său şi el se înveselise ades cu această armă, trăgând la ţintă în grădina parohiei. Nu mai pusese de atunci niciodată mâna pe ea. Praful, petiţele, şi gloanţele erau învăluite încă într'o veche scrisoare a tatălui lui.

Tatăl lui!...

Turnă praf în ţeavă şi vârî un glonte'n ea. După ce puse piedica la armă, o puse în buzunar, îşi încheie redingota, luă o foaie de hârtie şi se aşeză la masă şi începu să scrie:

«Domnule Moses»

In aceiaşi clipă o puternică izbitură lovi în uşa lui şi o mână furioasă o deschise numai decât. Aiurit Andrei se sculă. Mosès era în faţa lui, jidovul părea cu un cot mai înalt; părul alb sbârlit îi înconjura capul ca o aureolă. El nu spuse decât o vorbă îngrozitoare:

— Cheile?

Andrei amuţise.

— Cheile? mugi Mosès, înaintând cu un pas şi făcând să răsune geamurile.

— Ce chei? bâlbâi Andrei cu o înfăţişare tâmpită.

— Cheile dela casa mea de bani.

Nenorocitul apucă grabnic pistolul şi înaintându-şi capul ca şi cum l'ar fi prezentat călăului îi spuse:

— E goală.

— Goală?

— Goală!

O groaznică culoare plumburie se răspândi pe faţa ovreiului, braţele lui se înălţară, buzele se frământară, un tremur îi sgudui tot trupul şi numai două vorbe îi scăpară din horcăiala gâtlejului său:

— Ocna! eşafodul!

Andrei înebunit dete un ţipăt sfâşietor şi apoi fugi.

CAP. XXII.

scenă mai înspăimântătoare se petrecea în acest timp la mânăstire.

Ziua se vădise printr'un dute-vino neobişnuit. Preasfinţia sa vicarul venise de trei ori şi se consfătuise mult timp cu stareţul şi părintele Gullielmo. Părintele Gullielmo făcuse o vizită doamnelor Costa şi aflai în dimineaţa acestei zile grozave, că grăsunul de călugăr era unchiul Elenei.

Intrezării atunci o cursă şi bănuii o parte a uriciosului şi fiorosului adevăr.

Nici domnii Defflely, bancherii, prietenii comunităţei nu lipsiră dela mânăstire. Păreau tare voioşi!.. De mult mi se irosiră iluziile. Cunoşteam oamenii cu cari trăiam.

Am văzut şi auzit multe, ca să mai fi păstrat vre-o urmă de îndoială în privinţa sentimentelor şi pasiunilor ce mişunau în acest Ereb!

Părintele Gullielmo ieşi pe la zece ceasuri; avui siguranţa mai târziu că sub o deghizare, el fusese la cazino, că'i cunoştea pe noul prieten a lui Andrei, că tânărul funcţionar împingând pe casierul lui Mosès

spre sala de joc, se supusese în mod scrupulos calculelor călugărilor, şi că în sfârşit el însu-şi, părintele Guillelmo, asistase la acea scenă vrednică de plâns a căderei, a crimei lui Andrei.

Se cina la zece, şi după cină, se suna clopotul mânăstirei. In seara aceea nu se cină de fel şi clopotul mânăstirei rămase mut. Călugării se plimbau cetecete, şoptind între ei; Stareţul veghia în celula sa.

La unu şi jumătate din noapte sosi un servitor al domnilor Delfely, având pe cap un coş mare, plin cu vinuri, şi puţin după aceia se înapoie părintele Guillelmo.

Toţi se îmbulziră în jurul lui; stareţul scoborî repede.

— S'a lăcut! strigă călugărul înăbuşit.

Numai decât, ca şi cum aceste cuvinte ar fi fost un semnal, flăcările cuptorului iluminară bucătăria, şi fraţii servitori puseră masa.

Stareţul şi părintele Guillelmo înconjuraţi de călugări, vorbeau cu glas tare.

— Aşa dar, totul a ieşit bine?

— Mai bine decât se nădăjduia.

— Jidovul?

— Ruinat.... mâine bancruta.

— Tânărul ieretic?

— Va fi astăzi în mâinele jandarmilor, şi se va vedea dacă există cinste în afară de ortodoxie.

— Şi.... Elena?

— Ea s'a ales cu un pumn. Voia s'o omoare. Sărmănuţa! ce frică a tras..., dar nu face nimic, sunt bucuros că s'a sfârşit aşa, că Elena....

Acest nume fu pentru mine o fioroasă licărire.

— Ce spui dumneta despre Elena? esclamai eu scos din fire.

— Eesti bolnav, bunul meu frate! răspunse ironic călugărul cel gros.

— Vorbeşte! reluai eu: despre Andrei e vorba.

— Despre el însu-şi, prea scumpe frate.

— Ce i-aţi făcut? Unde-i el? O! presimţirile mele!

— Vrei s'o ştii ? esclamă stareţul, cu o voce triumfătoare, ei bine ! afl'o. E acolo unde se duc necredincioşii, apostaţii, renegaţii, la crimă şi moartea! Ce am făcut noi ? o operă plăcută Mântuitorului. Am combătut pe răsvrătiţi cu propriile lor arme: pe jidov prin ieretic şi pe ieretic prin jidov. Amândoi sunt sdrobiţi. Astfel se slujeşte Dumnezeu în răzbunările lui de patimele duşmanilor săi, pentru cea mai mare glorie a Bisericei.

— Destul ! răcnii eu desnădăjduit, destul ! mă scutur în sfârşit din letargia mea, voiu striga în lumea întreagă, arătându'i isprava voastră. O, Dumnezeul meu, pe care acest cuib de hoţi îl insultă, zdrobeşte'i pe aceşti banditi, loveşte pe aceşti mişei !

Atunci, nebun, brutal, făcând din amândoi pumnii mei o morişcă îngrozitoare, lovii cu lovituri strasnice capetele şi feţele din jurul meu, şi'mi deschise'i cale printre calugări.

Părintele portar, cu statura lui de uriaş, voi să se pună piedică în faţa mea ; îl dădui de-a dura la zece paşi de mine, cu o lovitură de picior în burtă.

Călugării se năpustiră după mine. Mâna mea întâlni o sapă, pusei mâna pe ea şi ridicând'o deasupra capului, ca o măciucă, strigai :

— Cel dintâi care face un pas înainte, îl culc la pământ.

— Lăsaţi'l, lasaţi'l copiii mei, spuse stareţul, ăsta e diavolul!

Putui ajunge în libertate la poartă. Abia o trecui şi mă pomenii faţă în faţă cu Andrei. In acest ceas hain îşi amintise de mine, ca de singurul prieten dela care putea aştepta vorbe bune. Il luai în braţe; era într'o stare îngrozitoare. Tremura, dinţii îi clănţăneau. Il ţinui cât-va timp îmbrăţişat. Furtuna mugea în văzduh ca şi'n sufletul său ; vântul urla prin coridoarele mănăstirei; şi din depărtare venea dinspre oraş un freamăt voios, sgomotul de râs al carnavalului în agonie. Andrei făcu o sforţare ca să vorbească.

— Ştiu, totul, îi spusei eu alipind buzele pe fruntea lui.

Apoi voii să'l tărăsc de acolo.

— Nu, aici! murmură el prăbuşindu-se pe iarbă, nu mai am putere, aci! Am venit adesea aci.

Ma aşezai lângă dânsul, cu o voce slabă el reîncepu:

— înainte de a muri, am vrut să te mai văd.....

— Să mori, Andrei!

— Da, să mor! Aşa dar nu ştii nimic? Ascultă.

Această povestire sfârşi prin al istovi cu desăvârşire: abia putu să rostească ultimile cuvinte.

Era un ce fără de leac. Situaţia respingea ori-ce ajutor; pământul îl surghiunea, încercai să'l înalţ spre ceruri, îi atrăsei capul la pieptul meu, şi scormolind în isvoarele credinţei mele i-am spus:

Mă silii să'mi stăpânesc turburarea.

— Andrei, îi răspunse-i eu; uite să luminează de ziuă. E timpul să te gândeşti a te ascunde. Vino, vom căuta un locuşor, unde să-ţi poţi petrece ziua şi noaptea.

Ne scularăm. Era dimineaţă, o dimineaţă minunată. Zilele pocăinţei voiau să facă de ruşine zilele carnavalului şi nebuniei. Andrei, pe care'l susţineam ca pe un rănit, nu se putu stăpâni să nu aspire din răsputerile plămânilor lui aerul curat al acestei aurori. Un fulger trecu în ochii lui abătuţi. O trăsură care venea dinspre oraş, şi care se îndepărta spre noi, îl făcu să tresară.

— Mă caută pe mine! îmi spuse el cu jumătate glas.

— Nu, îi spuse-i eu, e o trăsură de călătorie.

— Ei pleacă. Ah! dacă ar putea să mă ia şi pe mine!

Făcu câţi-va paşi înainte şi se opri pe neaşteptate, recunoscuse de departe trăsura prinţului Tor...

CAP. XXIII

Andrei când îmi spuse cu o exclamare înăbuşită, numele călătorului ce trecea pe lângă noi, nu mă putui stăpâni să nu văd în această întâlnire un ajutor neaşteptat. Prinţul venea poate întru căutarea prietenului său. In tot cazul, din principiu, el era mai presus de toate prejudecăţile şi nu era de temut că nu va ridica de jos, în treacătul lui, pe acest nenorocit zdrobit.

— Fie Domnul lăudat! exclamai eu, iată mântuirea.

— Ah! părinte, răspunse bietul Andrei, eu sunt osândit, omul acesta e un demon.

— Nu e singur, spusei eu privind cu atenţie spre trăsură; pare'ar fi cu două doamne.

Andrei se ridică înălţându-se

Două femei!...

Nu sfârşi cuvântul, o ciudată turburare îl făcu să îngălbenească şi să înverzească la faţă. Gândul că Elena şi maică-sa îi căutau poate, iubirea, neînvinsa iubire, care este patima şi care se alcătuieşte din toate sâlniciilé, din toate mâniile, îl cuprinse, îl năpădi din toţi porii. Il văzui şovăind, voia să alerge.

Trăsura era pe jumătate descoperită şi venea repede

înspre noi; eram despărțiți de drumul mare prin câteva stufișuri și un șanțuleț. Ne era deci foarte ușor să vedem și să cunoaștem pe persoanele ce treceau, la nevoe chiar fără a fi văzuți.

Andrei se aplecă răzimat de mine.

— Nu, nu, spuse el .nu'i ea... O! ba da, se discotorosește de mine.

Apoi simțiți cum i se sgârcia mâna în mâna mea.

— O! e mult mai ciudat, cu mult mai groaznic părinte, murmură el numaidecât.. femeea asta, o vezi dumneta? lângă omul acesta, lângă monstrul acesta? aceea pe care am iubit'o cu adevărat, singura care mi-a dăruit ce este bun și mare în această lume... da, îi recunosc... O! sunt blestemat...nu voiam s'o mai revăd.

Crezui că Andrei aiura; voii să'l trag îndărăt.

In acest moment trăsura trecu pe dînaintea noastră.

O femee tânără, frumoasă, vorbia zâmbind prințului de Tor... și acesta ascultând-o, mirosia cu nepăsare un buchet, fără îndoială acel al vecinei sale.

— Iți spun că *ea* este, îmi spuse Andrei încetișor, într'atât de frică îi era să nu fie auzit. E dama din *Traviata*, aceea care mi- deschis inima și cari mi-a îmbălsămat-o, otrăvind-o cu dragostea. E aceea cucoană mare despre care mi-a vorbit el: logodnica lui. O ia în căsătorie omul acesta care nu crede în nimic... și eu naivul rămân cu *Traviata*... este ea... rămas bun ție care m'ai smuls din neștiința mea, și căreia îi datorez atâtea dureri! Adio!, nevinovăția mea, neprihănirea mea, sufletul meu!... Mințit-a omul acesta când spunea că el nu crede în nimic? Mințitu-ți'a ție omul acesta, vorbindu-ți de dragoste? Vezi, părinte! uite împărțeala destinului; drept e oare?

Andrei se înălțase încetul cu încetul, se întărise; trăsura trecea și se îndepărta. Cele două făpturi, cari în începutul și sfârșitul dragostei sale, avuseseră o înrâurire atât de hotărâtoare asupra soartei sale, plecau nepasătoare față de dânsul, și el îi vedea ple-

când, ca naufragiatul care vede irosindu-se în ceaţă corabia sau vaporul ce'i putea aduce ultima nădejde.

Făcu trei paşi înaintea mea, apoi arătându-mi pe neaşteptate nişte călăreţi pe şosea, exclamă:

— Jandarmii!

Vaiî în loc să alerg spre dânsul, voii să văd dacă nu se înşeală. In timp ce mă întorsei cu groază, ca să privesc, o groaznică bubuitură isbucni şi ca un morman căzu la picioarele mele. Andrei îşi sburase creerii care'mi pătau sutana.

Rămăsei eu însu-mi ca lovit de gloanţe. Jandarmii se apropiară, luară note pentru un proces verbal şi unul din ei se duse.

Mă înapoiai la mânăstire, neputând atinge acest cadavru pe care jandarmii îl păstrau legii. Nu mai simţeam mânie; mă simţeam năpădit de o nespusă jale.

Stareţul înaintă spre mine.

— Andrei s'a omorât la poarta mânăstirei, îi spusei eu, sângele lui să cadă asupra voastră a tuturora.

Stareţul îmi aruncă o privire înfiăcărată şi'mi strigă cu o voce poruncitoare:

— Te căieşti?

— Voiu pleca, mâine îl răspunsei eu.

— Incă n'ai depus jurământul eşti liber. Blestemată fie ziua când ai venit să ne turburi pacea sfintei noastre case.

Mă dusei de mă închisei în celula mea.

In aceasta clipă o, Dumnezeul meu, iartă-mă, mă îndoiam de tine.

. . . . . .

Groaznica ştire se împrăştie numai de cât. De altmintrelea tot orăşelul acela era, ca să spunem aşa, spectatori şi complici a acestei respingătoare aventuri. Până nu se făcuse încă bine ziua, uşa casei bancherului fu asediată de creditorii din oraş, cărora se adăugau pe fiece clipă acei dela ţară, pe care îi încunoştiinţase.ă anumiţi trimişi. Slujnica plângând nu ştia ce să răspundă Doi medici erau la căpătâiul

lui Mosès, pe care'l aduseseră acasă pe o targă. Furtul era cunoscut, îl cautau pe Andrei, toată lumea era în picioare, poliția bătea împrejurimile

De-o dată aceste cuvinte «E mort!» isbucni din gură în gură cu repeziciune electrică. Jandarmul își făcuse raportul la prefectură.

O mulțime nesfârșită s-a năpusti pe drumul mânăstirei. Se grăbia care de care, să insulte, să contemple această victimă a sălbătăciei populare, și pretinzându-se fără greșală o trata ca un calău. La vederea lui Andrei zăcând la pământ, furia ei nu mai găsi margini. Scăpa de răzbunare, mișelul, monstrul!

Furia se revărsa în defăimări și blesteme. Se petrecu o scenă îngrozitoare: Girella, care'și pierdea economiile, mugind aidoma unei furii, înaintă, apucă o piatră mare și'o aruncă cu amândouă mâinele asupra cadavrului strigând:

— Na, stârvule!

I se refuză până și înmormântarea trupului.

Biserica se opunea din două motive, dintre care unul ar fi fost de ajuns: crezia și sinuciderea! Poliția nu se putea ocupa de asta.

In timpul zilei un om dela serviciul gunoaelor veni de turna niște var deasupra cadavrului.

La zece ceasuri seara Andrei era mereu acolo, intrat deja în putrefacție, pradă câinilor din oraș.

Pe la miezul nopții luai ceaișaful de pe patul meu și înarmându-mă cu o cazma, cu ajutorul unei scări sării fără sgomot zidul grădinei. Invălii plângând aceste triste rămășiți; săpai o gaură mare și le înmormântai în șanțul de pe șosea, după ce acoperii lărăși locul cu mărăcini și ierburi, rostii o rugăciune:

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Plățile nefiind făcute nicidecum bancruta fu declarată.

Atunci domnii Deffely dădură dovadă de-o desinteresare neobișnuită, care atrase asupra lor binecuvântările întregului oraș. Ei oferiră de bună voie

un concordat nenorocitilor de creditori, foştii lor clienţi.

Mosès n'a murit, e nebun; milostivirea bisericei nu l'a părăsit însă. După propunerea preasfinţiei sale Vicarul adunarea canonicilor a luat măsuri să'l admită în ospiciul de bătrâni. E văzut în fiecare dumineca în faţa portalului Catedralei, stând pe trepte, cu nişte mătănii mari în mână, şi mormăind o rugăciune.

Stareţul a murit, şi dacă aş cuteza, aş spune: şi eu de asemenea. Părintele Gullielmo e în capul comunităţii.

Preasfinţia sa Vicarul a fost instalat în scaunul Episcopal la P.....

Pe uşa casei unde locuia evreul se vede astăzi o tăbliţă de aramă, în care sunt săpate aceste cuvinte:

Fraţii Deffely Bancheri
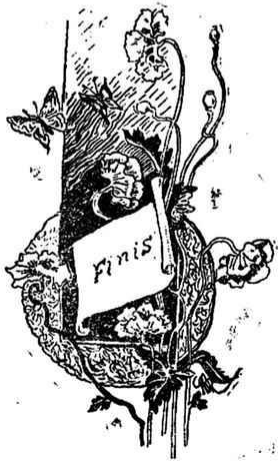
Doamna Costa are o mică pensie. Elena e pururi frumoasă. In anumite zile ea e mâhnită, se crede că'l iubea pe Andrei,